

İDARE DERGİSİ

İÇİŞLERİ BAKANLIĞINCA ÇIKARILIR

YIL: 25

EYLÜL — EKİM 1954

SAYI: 230

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
T E T K İ K L E R :	
Bizde Bekçi Teşkilâtı	Selim AYBAR 1
Suçlar Nasıl Doğar?	Hüsnü GİDER 10
Belediye Gelirleri Kanunundaki Varidat Üzerinde Bir İnceleme	Baha KARGIN 20
Memurların İzin Hakları.....	Ali KÖSE 40
Van Vilâyeti Hudut Kazalarının Asayiş Bakımından Coğrafi Durumu	Alb. Şükrü TÜTER 50
T E R C Ü M E L E R :	
A. B. D. de Memurların Sınıflara ve Maaş Derecelerine Ayrılması ve Emekli Ödenekleri Hakkındaki Umumî Kanunların Metinleri	İzzettin ERAYDIN 59
Şehirciliğin Yeni İhtiyaçları	Mehmet TARCANI 75
İdari Sözleşmeler	Vecihi TÖNÜK 87
İ D A R İ C O Ğ R A F Y A :	
Bayburt Kazası İdari Coğrafyası	Kemal PAŞAOĞLU 96

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllığı : 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı : 750 kuruş

Abone Bedelinin Gönderilmesi Şekli

A — Türkiye’de:

Bulunan yerin Malsandığına tutan yatırımların mukabilinde alınacak (çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü-Ankara
Adresine gönderilmelidir.

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etütler kabul olunur.
Gönderilecek yazının iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye derç olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü’ne müracaat edilmelidir.

T E T K İ K L E R

BİZDE BEKÇİ TEŞKİLÂTI

Yazan: Selim Aybar

Neşriyat Müdürü

Bekçi denilince, mahallî zabıta emir ve nezaretinde bulunan, ona vazifesinde yardım eden ve ücreti halk tarafından tediye edilen kimse olarak düşünülür.

Bekçi müessesesi bizde çok eskidenken mevcuttur. Büyük şehirlerde çarşı ve mahalle bekçileri adı altında çalıştırılan bekçilerin vazifeleri daha ziyade geceleri çarşı ve mahallelerin asayiş ve intizamının, muhafazasında zabıtaya yardım etmek, gündüzleri mahalle muhtarlarının emirlerini yerine getirmek ve bunlar haricinde de halkın çeşitli işlerini görmek, bu meyanda sularım taşımak, düğünlerinde hazır bulunmaktan ibaretti. Haklarında henüz kanuni bir metin mevcut değildi. Mahalle muhtarının emrinde olmakla beraber tayinleri ve idareleri bekçi başlanılın elinde idi. Ücretlerini halktan bunlar toplar ve bekçilere yine bunlar tevzi ederlerdi. Vazife göremeyecek hale geldiklerinde veya herhangi bir şekilde ayrıldıklarında memleketinden bir akrabasını tavsiye eder ve vazifeleri böylece devam ederdi. Ücretleri az bir akrabasını tavsiye eder ve vazifeleri böylece devam ederdi. Ücretleri a olduğundan mecburen halkın hizmetini görmelerine karşılık bir miktar para ve ayniyat alırlardı.

Görüldüğü gibi bu devir bekçi teşkilâtı henüz bir nizam altına alınmamıştır. Bunların vazife ve salahiyetleri, ücret miktarları, aylıklarına karşılık toplanan paranın halka tevzi ve tahsil şekilleri, kıyafet ve mercileri bir esasa bağlanmamış örf ve adet ve teamüle bırakılmıştır.

Bizde ilk defa Korucu ve Çobanlara ait olmak üzere 1/Ocak/1299 tarihinde bir nizamname neşredildi ve korucularda bazı şartların aranması kabul edildi. Tutulacak korucular için evvela mahallî Hükümetten müsaade istihsali icap ettiği gibi bunların birer tezkere taşımaları da şart konulmuştu. Silâh taşımak isteyenlerin nizamnamede zikredilen mani hallerden birini dahi haiz olmamaları ve muhtarlıklardan veya Belediye Teşkilâtından birer şahadetname ibraz etmeleri de arandı. Bu kabil vazifelilerin hizmetleri esnasında hatalarından doğacak zararları ödeyebilmeleri kabul edildiğinden kefalet senedi vermeleri de mecbur tutulmuştu. Nizamname mucibince tayin edilen bu bekçi-

ler zabıtanın sayılmakta ve zabıtaya her vakit yardım etmekle mükellef idiler.

Arazi bekçilerine ait olmak üzere de 3/Ağustos/1311 tarihinde yeni bir nizamname çıkarıldı. Buna göre bir nahiye çevresi bir bölge addedilmiş ve bu bölge içinde bulunan emlak ve arazi bir daire sayılmış ve bekçiler bu dairelere taksim edilmişlerdi. Hususî çiftlikler de birer daire addedilerek Nahiye Müdürünün muvafakatiyle arazi Bekçisi tutabilirdi, sır-

Bu ikinci Nizamname dahi Bekçileri şahsi kefalete tabi tutmuştu. Bekçilerin vazife müddeti bir yıldır. Her sene başında yeni bekçilerin tutulması için Bucak Müdürlüğünce bölgesine tebligat yapılır. Vazifesini layıkıyla yapmayan bekçiler Bucak Müdürü tarafından vazifelerine son verilir. Ücretleri kendi dairelerinde cari âdet ve usule tevfikân para veya ayniyattan ibaretti Kaymakam ve Mutasarrıflar dahi mıntıkları dâhilindeki Bucaklara gidişlerinde Arazi Bekçilerinin durumlarıyla alâkadar olarak her üç ayda bir keyfiyeti bir lâyiha halinde vilâyete bildirirdi. Hâlen her iki Nizamname meriyet mevkiinden kaldırılmış bulunmaktadır.

Tarihî seyrini pek kısa olarak gözden geçirdiğimiz Bekçiler hakkındaki hâlihazır mevzuat bunların gerek vazifeleri ve gerekse istihdam edildikleri yerler itibariyle muhtelif şekiller arz eder. Bu bakımdan bugünkü kanunlarımıza göre Bekçi ve Korucu Teşkilâtını, Çarşı ve Mahalle Bekçileri, Kır Bekçileri, Köy Korucuları ve Çiftçi Malları Koruma Bekçileri gibi guruplar halinde mütalâa etmek icap eder.

Filen istihdam edilen Bekçilerin tayin ve ücret tarzlarıyla umumî vaziyetlerinin mazbut bir hale sokulması 29/Nisan/1330 tarihli Çarşı ve Mahalle Bekçileri adı altındaki kanunla mümkün olabilmektedir.

Çarşı ve Mahalle Bekçileri:

Bugünkü Çarşı ve Mahalle Bekçileri tamamen bu kanuna tabidirler. Kanuna göre her şehir ve kasabada Çarşı ve Mahalle Bekçileri istihdamı mecburidir.

İstihdam edilecek bekçilerin 25 yaşından aşağı ve 60 yaşından yukarı olmamaları, herhangi bir cürümden hükümlü ve fena şöhret sahibi bulunmamaları lâzımdır. Bu kabil bekçilerin tayinleri ile memuriyetlerinin tasdiki İstanbul'da Emniyet Müdürlüğüne ve diğer yerlerde mahallin en büyük Mülkiye Amirliğine aittir. Ücretlerinin tespiti ve halka tevzi ile tahsil şekilleri örf ve âdet ve teamüle uyularak mahallî idare heyetlerine aittir. Halktan her şahsa tahakkuk ettirilen bekçi ücretlerini vermekten imtina edenler hakkında kanuna göre tahsili emval kanunu tatbik edilir. (*).

(*). Tahsili Emval Kanunu değişmiştir. 6183 No. lu kanunun tatbiki.

Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin hukukî vaziyetlerini birkaç noktada hulâsa etmek mümkündür:

1 — Çarşı ve mahalle bekçileri mahallî zabıta heyetlerinin nezareti altındadırlar.

2 — Bekçiler zabıta mânia ve adlî vazifelerinde zabitanın yardımcısıdırlar.

3 — Vazifelerinde polis ve jandarmanın haiz oldukları hak ve salâhiyete sahiptirler.

4 — Her ne kadar memurun kanununa tâbi değıllirse de ceza tatbikatında memur gibi muamele görürler. Çarşı ve mahalle bekçileri hakkındaki Kanundan çıkarılabilecek malûmat bundan ibaret kalır. Ancak Kanunun bugünkü hal ve şartlar altında istihdam olunacak Bekçilerin çeşitli hukuki durumlarına cevap vermekte uzak olduğunu da kabul etmek lâzımdır.

Evvelâ, zabıtaya yardımcı olduğu kabul edilen bu şekil Bekçilerin ücret gibi en esaslı unsuru mahallin örf ve âdetine ve teamülüne terk olunmuştur. Kendini Bekçilik hizmetine vakfeden bir vatandaşın Kanunun verdiği vazifeleri layıkıyla ifa edebilmesi için ücretinin sarih Kanunî metinlere bağlanması icap eder. Bunun bir meslek haline sokulması faydalı olacağına göre aylıklarının da hizmet müddetlerine göre derecelenmesi ve teminat altına alınması şarttır.

Keza Kanunda Bekçi olabileceklerin tahsilleri hakkında hiçbir kayıt konmamıştır. Bunların vazifelerini istenildiği gibi ifa edebilmeleri bakımından muayyen bir tahsil derecesinin düşünülmesi gerektir. Halka tevzi olunan paranın tahsili için nihayet basit bir makbuz doldurulması dahi icap ettiği düşünülürse bunlar için okuma ve yazmanın ehemmiyeti meydana çıkar.

Bu boşluğu doldurmak için her ne kadar tatbikatta birçok yerlerde Bekçilerin yanında nispeten okuma ve yazması bulunanlar arasından seçilen Bekçi Kâtibi, Bekçi Tahsildarı, Bekçi Hesap Memuru ve Mutemedi namı altını yazı ve hesap işlerini görecektir bazı kimseler istihdam edilmekte iseler de Kanunda bu gibi vazifelilerden bahsedilmemiştir. Bu bakımdan kendi hizmetlerine ait yazı işlerini bizzat kendileri ifa ölmeleri lâzımdır.

Yine istihdam yer ve zamanlarının da Kanunen tasrih edilmesi ve hatta mercilerinin ve tayin şekillerinin tereddüde meydan verilmeyecek şekilde zikredilmesi muvafık olur. Zira Çarşı ve Mahalle Bekçilerinin muhtelif yerlerdeki istihdam şekillerinin çeşitli manzara arz etmesi; ücretlerinin bir kıstasa tabi tutulmaması ve dolayısıyla yeknesaklıktan uzak kalmaları mer'î Kanunumuzun sarih ve tadadı hükümleri ihtiva etmemesinden neşet etmektedir. Bunların vazife salâhiyetlerinin ve bağlı olacakları mercilerle münasebet derece

lerinin, toplanacak paralan halka tevzi. tahsil ve Bekçilere tediye şekillerinin ve Muhasebe usullerinin takdiri olmaktan kurtarılması sarih kanuni metinlere bağlanması memuriyet meslekî durumlarını sağlamaştıracağı gibi halk nazarındaki itibarları bakımından da zarurîdir. Çünkü zabıta kuvvetlerine önleyici ve adli vazifelerinde yardımla mükellef tuttuğumuz ve daimî bir emniyet unsuru olarak kabul ettiğimiz Çarşı ve Mahalle bekçilerin şahsî ve ayak hizmetlerinden uzak tutularak çalışma kabiliyet ve arzularının öldürülmemesi, vazife haysiyetlerinin korunması, gece mesailerinden sonra istirahatlerinin tam olarak temin edilmesi ve çeşitli hususlarının bir zapt ve rapt altına alınması, ücretlerine karşılık olarak toplanan paraların tevzi ve tediyelerinde muayyen bir muhasebe usulünün kabul edilerek işle: in m bu suretle tedvir edilmesi başta gelen esaslar olarak zikredebiliriz.

Bütün bu esaslara göre Bekçiler hakkında daha müttekâmil tedbirlerin alınması şüphesiz yeni bir Kanun mevzuu olacaktır. Bekçilerin bu suretle her yerde aynı şartlar altında ve yeknesak bir şekilde daha rasyonel çalışmaları uçak kabil olabilecektir. Bunlara ilâveten ve Bekçileri yakinen ilgilendirmeleri itibariyle hangi durumlarda silâh kullanabilecekleri, zabıtaya henüz intikal etmemiş vakalarda Bekçilerin alacakları müstacel ve zarurî tedbirlerin mahiyetleri, zabitanın yardımcısı sıfatlarıyla ne gibi işleri görebilecekleri, şehir ve kasabalardaki mahalle muhtarlarıyla olan münasebetleri ve onlara karşı mesuliyet dereceleri ve her mahalledeki adetleriyle yardımcılarının kimler olacağı tetkike değer hususlar olarak dermeyan edebilir.

Kır Bekçileri:

Köylerde ve Kasabalar haricinde inzibatın temini, bina ve mezruatın muhafazası için 2Ü/Tömmuz/1330 tarihinde çıkan bir Kanunla Kır Bekçileri adı altında ayrı bir kısım Bekçi istihdamı mecburî kılınmıştır.

Bu kanuna göre istihdam edilecek Bekçilerin 20 yaşından aşağı ve 40 yaşından yukarı olmamaları ve herhangi bir suçtan hükümlü ve fena şöhret sahibi bulunmamaları lâzımdır. Bu nevi bekçiler Köylerde ihtiyar Heyetleri tarafından intihap edilirler. Memuriyetlerinin tasdiki, tahkikatı müteakip mani halleri zuhur etmediği takdirde, Mülkiye âmirlerine aittir. Bu Bekçiler de jandarma zabitanın nezareti altında olup jandarma erleri derecesinde Zabıta Mania ve adliye vazifeleriyle mükelleftirler. Ücretleri para olduğu gibi mahsul de olabilir. Köy İhtiyar Heyetleri ücretlerine karşılık tutulacak parayı Köy halkına alâkalarına ve servet derecelerine göre tevzi ederler. Bu tevzi listeleri mahallî İdare Heyelerince tasdik olunur. Ödemeyenler hakkında Amme Alacaklarının tahsil usulü hakkındaki 6183 sayılı Kanuna tabidir.

Kır Bekçileri Kanunu mucibince tutulacak bekçilerin intihap şartları, azilleri, kıyafet, vazife ve selâhiyetleri ve ücretleri hakkında bir Talimatname ya-

pilmiş ve bütün hususları burada açıklanmıştır. Hususî Çiftlik ve arazi bekkçilerinin tayin ve diğer şekilleri de bu kanun hükümlerine tabidir. Yalnız ücretleri Çiftlik sahiplerince ödenir.

442 sayılı Köy Kanuniyle Çiftçi Mallarının Korunması hakkındaki 4081 sayılı kanunun neşriyle Kır Bekçilerinin hukukî durumları da değişmiştir. Bu Kanunlar muvacesinde Kır Bekçileri Kanununun tatbikatı ancak Köy Kanununun tatbik edilmediği nüfusu! 150 binden aşığı olan köylere ve hususî çiftliklere münhasır kalmıştır.

Köy Korucuları:

Bir köy sınırı içinde her kesin ırzını, canını ve malını korumak için 442 sayılı Köy Kanunu mucibince Köy Korucuları ihdas edilmiştir.

Her köyde en aşığı bir korucu bulunur. Nüfusu 1000 den yukarı olan köylerde her 500 kişi için bir korucu daha tutulması kanun icabıdır. Köy Kanunu mucibince tutulacak korucular Köy Muhtarlarına bağlıdırlar. Bu basımdan Köy Korucuları Köy İhtiyar Meclisi tarafından tutularak Köy Muhtarının bildirmesi üzerine mahallî idare âmirinin buyrultusu ile işe başlarlar. Ellerine tasdikli birer cüzdan verilir. Bütün hareketleri buraya kayıt edilir. Korucuların bu cüzdanları daima taşımaları şarttır.

Köy hükmi şahsiyetinin kolluk organı olan Köy Korucularının 22 yaşından küçük, 50 yaşından büyük olmamaları ve bir suç ile cezalandırılmamış, iyi huylu tanınmış bulunmaları ve sarhoş ve kavgacı olmamaları lâzımdır. (e)

Korucular Köy Muhtarlarının emirlerinde olup resmî işlerde her emrini yapmak zorundadırlar. Bunlar, Çarşı ve Mahalle Bekçilerinden ayrı olarak jandarmanın yardımcısı olmadıkları gibi Köy sınırı dışında zabıta emriyle kullanılması veya başka işler ve vazifeler verilmesi doğru değildir. Zira vazifeleri Köy hududu ile tehdit edilmiş olduğundan yalnız Muhtarın emir ve nezareti altında bulundurulmaları faydalıdır.

Köy Korucuları silahlıdır. Silâh ve cephaneler jandarma dairelerince Köy Muhtarlarına birer mazbata karşılığı demirbaş olarak verilir. Ancak bunların istimali yalnız koruculara aittir, Başkalarını muvakkaten dahi olsa verilemezler. Verilen silâhların uzun namlulu silâhlar olması ve Jandarma Dairelerince verilmiş bulunması itibariyle bu bakımlardan Korucular lüzumu halinde Zabıtaca kontrole tabi tutulurlar. Jandarma Dairelerinde Köy Korucularının künyelerini ihtiva eden bir bekçi defteri tutulur.

Köy Korucuları silâhlarını ancak şu hallerde kullanma yetkisine sahiptirler:

(*) 442 sayılı köy kanunu değiştiren 1266 sayılı kanun.

1 — Vazifesini yaparken kendisine saldıran ve hayatını tehlikeye koyan kimselere karşı hayatını korumak için mecbur olursa,

2 — Vazifesini yaparken ahaliden bir kimsenin can veya ırz tehlikesi altında kaldığını görür ve onu kurtarmak için mecbur olursa,

3 — Cürmü meşhutta bir cinayetin failini veyahut zanlı bir şahsı yakalamak istediği halde o kimse silâhla karşı koyarsa,

4 — Tutulan bir canı kaçar ve (dur!) emrini dinlemez re onu tekrar yakalamak için silâh kullanmaktan başka çare bulunmazsa,

5 — Eşkiya takibi sırasında yatak olan yerlerde şüpheli bir adam çıkar ve korucunun (dur!) emrine itaat etmeyip kaçarsa,

Buna rağmen Bekçinin bu hallerde bile' daima öldürmekten kaçınmayı ve mümkün mertebe kaçanı yaralayarak yakalamayı tercih etmesi lâzımdır. Bu haller haricinde silâhını kullanan bekçi fiilinin derecesine göre ceza görür.

Köy Korucularının kıyafetleri de bir nizama konmuştur. Köy Kanununun 78 inci maddesi bunu tasrih ettiği gibi 1/Temmuz/1942 tarihli ve 2/18237 sayılı Talimatnamede esasları zikredilmiştir. Elbise paraları Köy gelirinden yılda bir defa verilir.

Köy Kanununun 80 inci maddesine göre vazifesinde kayıtsızlığı ve tembelliği görülen ve 81 inci maddede zikredilen yasak işleri yapan Korucular Köy İhtiyar Meclisi tarafından ilk defasında tekdir, İkincisinde tevbih olunur. Üçüncü defasında ise vazifesine son verilir. Bu takdirde yerine yenisi tutulmakla beraber eskisinden mevcut silâh, cephane, tezkere, gocuk ve elbise gibi demirbaş teçhizat, yenisine verilmek üzere, Muhtar tarafından alınır.

Köy Korucularına vaşak olan işler şunlardır:

1 — Koruculuktan başka iş yapmamak, meselâ, dükkân, kahve, han açıp işletmek veya bunlara ortaklık etmek,

2 — Köylüden her hangi birinin veya kendi hizmetinde bulunmak için izinsiz vazifesini terk etmek,

3 — Koruduğu bağ ve bahçe ve ekinlerden fuzulî faydalanmak,

4 — Kendi hayvanlarını otlatmak ve köye çobanlık etmek,

5 — Levha, elbise ve silâh ve cüzdanını üzerinde taşımamak veya değiştirmek,

Bu hallerden bilhassa silâhını ve cephanesini ihmalliği yüzünden kaybeden veya isteğiyle âharın eline geçmesine sebep olan Korucu hemen çıkarılarak hakkında ayrıca ceza tatbik edilmek üzere silâh ve cephane bedeli ödettilir.

Görüldüğü gibi Köy Korucuları umumiyetle Çarşı ve Mahalle Bekçileriyle Kır Bekçilerine nazaran mahiyetleri itibariyle hukuken farklı bir durum arz ederler. Bu cihetleri de birkaç noktada toplayabiliriz.

1 — Köy Korucuları Jandarma nezareti ve emri altında olmayıp yalnız Muhtara bağlı ve onun emirlerim ifa ederler,

2 — Köy Korucuları yalnız köyün kolluk organıdır,

3 — Silâhları Devlet tarafından verilir. Bunların kayıtları jandarmaca tutulur. Ve bu bakımdan jandarma kontrolüne tabidirler,

4 — Zabıta ve bilhassa jandarmanın yardımcısı değildirler,

5 — Vazifeleri köy sının ile mukayyet olduklarından ayrıca iş verilip diğer herhangi bir sahada kullanılamazlar,

6 — Silâh kullanma yerleri tasrih edilmiştir. Bunun haricinde kullandıkları takdirde ceza görürler,

7 — Ücretleri para ve ayniyat olmak üzere yıllık ve teamüle göre ödenir,

Köy Korucularının kanunen sarih hükümlere bağlanan bu durumları itibariyle çarşı ve mahalle bekçilerinden daha sağlam bir halledirler.

Çiftçi mallarını koruma bekçileri:

Çiftçi mallarının korunması hakkındaki 2/Temmuz/1941 tarihinde kabul edilen 4081 sayılı kanunla Koruma Bekçileri ihdas edilmiştir.

Çiftçi Mallarının korunması kanunu, köy hudutları dâhilinde ve şehir ve kasaba dışında olup belediye hududu içinde ve dışında kalan ve ziraat mahsulleri istihsal olunan yerlerde tatbik olunur. Kanuna göre Köy hududu dâhilinde olanları köy ihtiyar meclisleri tarafından, şehir ve kasabalar dışında olup belediye hududu içinde veya dışında bulunan sahalara ait kısmı da Koruma Meclisleri tarafından görülür. Bu iki heyetten başka her kaza ve vilâyet merkezlerinde birer murakabe heyetleri de mevcuttur.

İşte bu kanuna göre kullanılacak olan bekçiler koruma ve köy ihtiyar meclislerine bağlıdır. Bu, bakımdan da Köy ve Koruma Meclisleri nezaret ve murakabesi altındadırlar. Polis ve bilhassa jandarmanın bunlar üzerinde doğrudan doğruya herhangi bir nezaret, murakabe ve teftiş hakları yoktur. Bekçiler koruma ve Köy Meclisleri tarafından seçilirler. Bunlar için aranan şartlar aynen Köy Kanununun Köy Korucuları hakkında kabul ettiği şartlardır. Meclislerce seçilen Bekçinin tasdiki Vali veya Kaymakam'a arz edilir. Koruma Bekçilerininin teftiş ve murakabeleri ayrıca Vali veya Kaymakam tarafından yapılacağı gibi Dâhiliye ve Ziraat Vekâletlerince tensip olunacaklar tarafından da yapılır. Bu nevi bekçilerin kanunda zikredilen vazifeleri şunlardır:

1 — Çiftçi Mallarını korumak,

2 — Çiftçi mallarına zarar irat edildiği hallerde kanunun 24 üncü maddesinde gösterilen muameleleri ve yazılı diğer vazifeleri ifa etmek,

Ancak bekçi adetlerini ve çalışma şart ve yerlerini tespit etmek, vazife

bölgelerini ve ücretlerini tayin etmek, köy ve Koruma Meclislerine ait vazifelerdendir. Bekçilerin bu Meclislere karşı meşki 1 bulunmaları itibariyle vazifelerinde görülen kayıtsızlık ve tembelliklerinde veya başka işlerle iştigal etmeleri halinde köy kanununun 80 ve 81 inci maddelerindeki cezalardan başka 3 günden az ve 15 günden çok olmamak üzere ücret kesmek ve işten çıkarmak cezaları da aynı Meclisler tarafından tatbik olunur. Yalnız işten uzaklaştırma tedbirine karşı bekçilerin murakabe heyetlerine itiraz hakları mahfuzdur.

Koruma Bekçilerinin ücretleri her Koruma ve İhtiyar Meclisleri tarafından mahallin örf ve âdetine ve İktisadî vaziyetine ve arazinin verim kabiliyetine ve hayvan miktarına göre tanzim olunan tarifeler mucibince tahsil olunan para veya ayniyattan karşılanır. Mezkûr tarifeler bir yıl için muteber sayılır. Bunlara karşı alâkahıların murakabe heyetlerine itirazları kabul edilmiştir. Tarifeler mucibince yapılacak tahsilat koruma sandığına irat kayıt edilir ve istihkakları buradan ödenir.

Koruma Bekçileri de silahlıdır. Silâhlar devletçe temin edilir. Kıyafet ve silâhlarının cinsi ve şekli Dâhiline Vekâleti tarafından tayin olunur. Bu Bekçilerin silâh kullanacakları haller aynen Köy Kanununa göre tav edilen Köy Korucularına tanınan haller gibidir.

Çiftçi mallarının korunması hakkındaki kanuna göre tayin olunacak bu bekçiler Köy Koruculuğu vazifesini de ifa edebilecekleri cihetle Kır Bekçileri ve Köy Kanunu mucibince tutulacak Bekçilere ait vazifeleri de görürler. Köy Korucuları Çiftçi Mallan Korunması hakkındaki Kanunla Koruma Meclisleri emrine verilmişlerdir. Ancak bu bekçilerin Köy Koruculuğu vazifelerini de görebilecekleri gibi bunlardan ayrı olarak malî vaziyeti müsait olan köylerin ayrıca Köy Korucuları da istihdam edebilecekleri kabul edilmiştir.

Gönüllü Korucular:

442 saydı Köy Kanununun 74 üncü maddesi ayrıca gönüllü Koruculardan la bahsetmektedir. Buna göre Köy Muhtar ve İhtiyar Meclisleri mahsul zamanlarında çapulcu ve yağmacılardan köylüyü ve köy mahsullerini korumak için köy halkının eli silâh tutanlarından lüzumu kadarım gönüllü Korucu olarak vazife göreceklerin bir listesini tanzim ederek mahallin Mülkiye âmirine verirler. Mülki ve âmirinin müsaadesiyle hu Gönüllü Korucular asıl vazifeli Kurucularla birlikte vazife görürleri Bunların ücretleri, hakkında kanunda sarih bir hüküm yoktur.

Çobanlar ve Sığırtmaçlar:

Bekçi ve Koruculardan ayrı bir de Çoban ve Sığırtmaçlar vardır. Bunların hukukî durumlarını ve istihdam yerlerini gösterir ve bunlarla doğrudan doğ-

rüya ilgili bir Kanım metni mevcut değildir. Bir kısım Kanunlar bunlardan müteferrik olarak bahsederler. Bunların da zabıtaya yardımcı birer eleman olmalarında şüphe yoktur.

Bununla beraber 1299 tarihli Nizamnamenin sarih olarak kaldırıldığına dair bir kanun mevcut olmadığından gerek çoban ve gerekse sığırtmaçların hukukî durumlarının ayarlanmasında bu nizamnameden istifade edilmesi mümkündür.

Keza hayvan sirkatinin merci hakkındaki kanunda, hayvanların başıboş bırakılmamaları için Çoban veya mal sahiplerinin muhafazaları altında bulundurulmasından bahsedilmiştir. Aynı şekilde Köy Kanununun Köylünün mecburî işlerini tatad eden 13 üncü maddesinin 21 inci fıkrası da köye ortaklama korucu, Sığırtmaç, Danacı ve çoban tutmayı mecburî kılmıştır. Bunlar hakkında Çiftçi Mallarının Korunması hakkındaki Kanunun 8 inci maddesinin 5 inci bendinde (Hayvanların sureti muhafaza ve şevki idaresine ve geçeceği yolların takibine dair koruma ve İhtiyar Meclisleri tarafından yapılan teklifleri tetkik ile karara bağlamak) hususu derpiş edilmiştir ki bu suretle köy ve koruma Meclislerine Çoban ve Sığırtmaç gibi bazı kimselerin istihdam edilmesine cevaz verilmiştir.

Tetkik olunan bütün bu çeşitli bekçilerin vazifeleri esnasında veya vazifeleriyle ilgili hususlarından mütevellit suçlarında hangi usulü muhakemenin cari olacağı tatbikatta bazı tereddütler husule gelmiştir. Her ne kadar Bekçilerin memur gibi telâkki olunamayacakları kabul edilmekle beraber ceza tatbikatında memur gibi muamele görecekları tasrih edilmiştir. Bununla beraber tatbikatta görülen tereddütler, Bekçilerin memurin Muhakematı Kanunu hükümlerine tabi olacakları B. M. M. tarafından çıkarılan 1255 sayılı tefsir kararıyla, bertaraf edilmiştir.

= SUÇLAR NASIL DOĞAR =

Yazan: HÜSNÜ GİDER

Avukat, Polis Enstitüsü

Öğretmenlerinden

GENEL BAKIŞ:

Umumi ceza kanunu olan «Türk Ceza Kanunu» nda ve hususi ceza kanunlarında «Orman Kanunu, Kaçakçılığın menü hakkındaki kanun, Askerî ceza kanunu... gibi» yazılı bulunan ve suç unsurları belli olan, kamu düzenini bozan hareketleri, bir müeyyide «Sanction» ile teyit eden, hükümlere riayetsizlikten: uçlar doğmaktadır. Görülüyor ki, bir fiil ve hareketin suç olabilmesinin ana şartları: Ceza kanunu veya ceza vaz eden kanunlarda yazılı bulunması ve muayyen suç unsurlarının belli olması ve bu hükümlerin bir ceza tehdidi ile karşılanması ve teyit edilmesi keyfiyetine bağlı bulunmaktadır.

«Kanunsuz suç olmaz» prensibinin bütün medeni memleketlerce kabul edilmesi, önüne gelen her hareketin, keyfe bağlı olarak suç telâkki edilmemesi lâzım geldiğini kuvvetle telkin etmektedir. O halde, görünen kaideler haline gelen kanun hükümlerinin çerçevesi dışında kalan, hiç bir hareketi suç saymağa ve bu fiili işleyen faile ceza vermeğe imkân yoktur.

Tarih boyunca, hangi hareket ve fiillerin suç sayılması lâzım geldiği hakkında, her devrin medeniyet seviyesine ve kamu düzeni telâkkisine bağlı olarak bir tekâmül zinciri bulmağa imkân vardır. Medeniyet ilerledikçe, kültür ve bilgi alanı genişledikçe, sosyete faaliyetleri yeni renkler ve şekiller gösterdikçe, ekonomik nizam geniş merhaleler aştıkça, hangi cins hareketlerin kamu düzenini ve sosyete nizam ve sükûnunu bozduğu hakkındaki telâkkilerinde değiştiğini görmek mümkündür.

Eski Türklerdeki telâkkilerden, eski Yunan ve Roma telâkkilerine ve her geçen yüz yılın görüş açılarına göre suç sayılması lâzım gelen fiil ve hareketlerin alanı değişmiş, bir tekâmül grafiği çizmiş ve sınırı büyümüş ve adedi çoğalmıştır. Her yüz yılın Medeniyetinin seviyesini suç telâkkileri bakımından tetkik ederek ölçmeğe ve hatta derecesini bulmağa bile imkân vardır. Bugün artık suçlarda, son yüz yılın Medeni tekâmülüne uyarak her alanda artan faaliyetleri ve yine her alanda artan vasıtaların doğurduğu hareketleri düzenleme zaruretiyle genişlemiş, tekâmül etmiş, çoğalmış ve gelişmiştir.

Suçların karşısında tatbik edilecek yazılı olan müeyyidelere gelince: Bunlarda tarihin tekâmül seyrini takip etmiş ve gün geçtikçe daha insani ve medenî bir şekle bürünmüştür. Eski devirlerde düzenin bozulması sebebiyle verilen ceza, yalnız suçluyu eziyete sokma gibi basit bir saika dayanırken, medeniyet ilerledikçe, ceza vermenin gayeleri de medenî ve İnsanı inkişaf ve hissiyata uygun şekilde desteklere dayatılmıştır. Bu meyanda, artık yalnız bir eza ve cefa kastı ve gayesi düşünülmez, evvelâ suçlunun İslahı, sonra suç işleyenlere iyi bir örnek vermek ve onları suç işlemekten men etmek ve daha sonrada bozulan sosyete nizam ve düzenini yerine getirmek gibi maksatlar ele alınmıştır. Bu sebeple ceza, bir eza ve cefa olmaktan çıkarılmış, insani miyarlar «kriteryum» ile insani maksatlara ulaşabilmenin vasıtası sayılmıştır. Bu suretle gayri insani şekillerle infaz olunan cezalar medeniyetin ilerlemesine muvazi olarak kaldırılmış, yerine İnsanı ve medenî şekil ve suretler ile çektirilen cezalar konmuştur.

İşte böylece: Ceza kanunu ve hususi ceza kanunlarının suç saydığı fiil ve hareketlerin yani suç unsurlarının noksatsız olarak işlenmesinin ne şekilde doğacağını tetkik etmek esas konumuzu teşkil edecektir.

SUÇ UNSURLARI:

İster genel, ister özel olarak ceza vazeden ve koyan hükümlerde yazılı suç unsurları ile meydana gelen suç çeşitlerinin adedi çoktur. Bunun yanında aynı suç unsurlarını üstünde taşıyan suçun işlenmesi ve ikaz çeşitleri ise her olayın cinsine göre daha çeşitli ve daha çoktur.

Meselâ: Adam öldürme suçu bir cins suçtur. Fakat her adam öldürme suçunun unsurlarına uyan adam öldürme fiil ve hareketlerinin hiç birisi diğerine benzemez... Hepsi adam öldürmedir ama hepsi suç unsurları bakımından biri birinin aynıdır, fakat suçun ikası tarzı, suça elverişli olan vasıtaların cinsi, suçun ika edildiği mahal ve zaman bakımlarından hiç birisi diğerine benzemez.

Bunun gibi akla gelebilecek bütün suçlar ceza kanunu ve ceza koyan kanunlarda muayyen suç unsurları altında gösterilmiş olmasına rağmen, bir cins suçun doğuşu diğer suçun doğuşu şartlarından daima farklar ve ayrılıklar gösterir. Hırsızlık, dolandırıcılık, sahtekârlık... gibi, muayyen suç unsurları ile gösterilen suçlar, ika tarz* ve doğuşu şartı bakımından ayrı biçim ve şekiller meydana koyar. İşte, her suç un ikası şekil ve şartının teferruatı üstünde kaybederek suç unsurlarına dikkat etmemek, suçun cinsini bile değiştirir. Suçun cinsinin değişmesi ise suçluya verilecek cezanın cins ve miktarını da değiştirebilir veya cezayı tamamen ortadan kaldırabilir.

Meselâ: Hırsızlık suçunda mal sahibinin rızasının mevcut olup olmadığına dikkat edilmez ve bu unsur tespit edilmezse, zabıtaya düşen hazırlık so-

ruşturmasında bu husus gözetilmezse, sanığın hakiki suçunun belirtilmesi sebebiyle sonradan kaybolabilecek deliller yüzün 'en hakiki hırsızlık fail ve suçlusuna yargıç ceza veremez. Bunun gibi aynı unsur nazara alınmaz da, son tahkikat sırasında yani yargıç önünde, bu suçtan muhakeme olunurken sahibinin rızasının mevcut olduğu sabit olursa, ortada hırsızlık suçunun değil, aksine olarak borçlar kanunu hükümlerine giren bir hibe aklının mevcut olduğu meydana çıkar. Bu sebeple sanık zan olunan kişi, iftira davası açmağa hak kazanmış olduğu gibi, bu ana kadar yapılmış olan bütün zabıta ve adalet faaliyeti de boşa gitmiş olur.

Bunun gibi cürüm ve suç unsurları birbirine o kadar benzeyen suçlar vardır ki, bunların yanlış esaslara istikametlerden incelenmesi, suçun cins ve vasfını ve cezanın cins ve vasfını değiştirebilir.

Meselâ: irtikâp suçunda mevcut bulunan «memuriyet sıfatını veya memuriyetine ait vazifeyi suiistimal suretiyle» unsuruna dikkat olunmaz da bunun yerine «kanunen ve nizam en yapmağa mecbur olduğu şeyi yapmak veya yapmamak gibi bir şekil meydana konursa rüşvet suçu tekevvün eder. Böylece suçun mahiyeti ve cinsi ve cezası değişir... Bunun gibi irtikâp suçundaki bir kimseyi, icbar unsuru yerine kendisine tevdi olunan veya vazifesi dolayısı ile muhafazası altında bulunan, ..., mal edinirse şeklinde bir unsur konsa, suçun yine mahiyet ve cinsi değişerek zimmete para geçirme ve ihtilas suçu doğmuş olur...

Bu bakımlardan hazırlık soruşturmasına yetki ve görevli bulunan zabitanın her suçun bütün unsurlarını bilerek tahkikatım yapması, adalet görevinin salim bir şekilde başarılmasına ve böylece hem kendisinin mesuliyetten korunmasına ve hem de kamu hakkının yerine gelmesine sebep olur. Türk Ceza kanunundaki bütün suçların unsurlarının tahlilini gösteren eserimin hazırlanması bitmiştir, yakında neşretmeğe gayret edeceğim. Ceza alanında esas cevhere temas etmeyerek fuzuli ifadeler almak suretiyle zaman kaybetmek ve boş yere tahkikat ve soruşturma evrakını doldurmak ve ifadesi ve sorgusu alınması ve yapılması lâzım gelenleri yormak suretiyle görev alanım kötü istikametlerden muhafaza etmenin yegâne çaresi suç unsurlarının çok iyi bilinmesidir. Bu yolda yapılacak gayret her zaman sağlam ve mesuliyetsiz hareket imkânları hazırlar.

Bu şekilde görünen hükümler, objektif kaideler bakımından işi mütalaa ettikten sonra suçun «her cins» doğumu için mevcut olması lâzım gelen genel fili şartları tetkik edebiliriz.

SUÇUN DOĞUMUNDA FİLİ ŞARTLAR:

Suçun doğumundaki fili şartları genel olarak şöylece hülâsa edebiliriz: A — Mevcudiyet şartı. B — Saikler, objektif olaylar ve psikolojik sübjektif

safha. C — İcra başlangıcı. Ç — icra safhası. D — İcra sonu safhası. E — Netice.

A — MEVCUDİYET ŞARTI:

Âlemde mevcut olan bütün fiziki olayların bir illeti, sebebi «Causa» bulunduğu gibi, kanunun suç saydığı ve carın unsurlarını ve cezalarını bildirdiği fiil ve hareketlerinde, illet ve sebepleri vardır. Hukukta suçu doğuran sebep ve illetlere saik «Motive, reason, Factor» ismi verilir.

Saikleri bazı müellifler, görünen — objektif ve görünmeyen batini = subjective diye iki kısma ayırarak tetkik ederler. Bu tefrikin ceza hukuku alanında yerine göre önemi ve kıymeti vardır. Fakat her görünen sebep ve illet nihayet bu sebebin karşısında bulunacak olan insanın psikolojik varlığına hitap edeceği ve orada gelişeceği için, subjective bir safhaya girmektedir. Bu bakımdan böyle bir ayırmayı yapmadan da saikleri tetkik imkânı vardır. Bizde tetkikatımızı derinleştirme amacı ile bu ayırmaya uyarak saikleri iki kısımda tetkik edelim ve birinci safhaya mevcudiyet şartı adını verelim.

Bütün vakıalar muhakkak ki bir mekânda cereyan etmektedir. Mekânda mevcut olmayan vakıaları tasavvur etmek, evvelâ insan kafasının mütেকaddim mutalarına ve havsalasına uymaz. Sonrada mevcudu aşarak gayrı mevcutlar üzerindeki tahayyül ve tasavvurları, mevcut olan mekân ve vasıfların terkinini yaparak inşai bir istikamete ve bir kreasyon «creation» alanına doğru gitmek demektir. Mekânız bir vakıa tasavvur edilemez.

Diğer taraftan her olay bir zaman içinde olmuş ve cereyan etmiştir. Zaman uzamasının «ımtidat» haricinde vakıalar tasavvur etmek görünen âlemin çarlığının esasları haricine çıkmak demek olur. Böylece her vakıa ve olay, zaman ve mekân mefhumlarına muvazi olarak cereyan etmekte ve muayyen vasıf veya vasıflar taşımaktadır. Bu görüşle ki insan ve âlem oluşunun temel taşıdır, vasıfsız bir mevcut tasavvur ve tahayyül etmeğe yine imkân yoktur. Hangi açıdan ve yönden bakılırsa bakılsın mevcut olanın mevcut olması muayyen vasıflar taşımaya bağlıdır.

Böylece her mevcudun zaman, mekân ve vasıflar zincirinin içinde yer aldığı kabul etmek en tabii bir haldir, işte, bu mevcutların bir kısmının ya fendi zaviyeden veya sosyal açıdan suç vasfını almağa doğru bir başlangıç teşkil ettiğini kabul etmekte bir emri vakidir. Sosyal bir olay olarak karşımıza çıkan suçun, meydana gelmesinin ve tekevvinünün ilk şartı suça taallük edecek mevcutların bulunmasıdır. Suç nadir istisnaları «hayvanlara eziyet Türk Ceza K. Md. 577, mühür fekki Türk Ceza K. Md. 274 - 277, sahtekârlık Türk Ceza K. M d. 316-331» gibi olanları hariç bırakılırsa umumiyetle insanlara karşı işlenir veya insanların menfaatleri aleyhinde vaki olur. O halde saik denilen safhanın ilk şartı zaman, mekân ve vasıflar ile müteşekkil bir varlığın mevcut

olmasıdır. Bu varlıkta genel olarak insandır. Yahut nadir olarak ta hayvan veya nebat veya eşyadır.

Dikkat olunursa, mevcudiyet şartı var olmadıkça bir olayın tahaddüsüne imkân olmadığı gibi karışık «Complex» olan sosyal olayın ve suçun mevcudiyetine de imkân yoktur. Suçların mahiyet ve çeşitlerinin, mevcudiyet şartıyla yakın alakası vardır. Suç kime karşı işleniyorsa, bu marufiyet sebebiyle ceza tehdidi altında bulunan hükümlerde yazılı olaylar muhtelif isimler olarak muhtelif suç unsurlu, suç ve cürümleri teşkil ederler. Hele insanı da şahıs manasında alır ve özel ve tüzel kişiler olarak tetkik edersek «İdare dergisi sayı 199 Hüsnü Gider'in, Tüzel Kişiler, isimli yazısına bakınız.» suçun matufünaleyhinin ne derece çeşitli olabileceğini tahmin edebiliriz. Bu konuyu saiklerin başında, mevcudiyet şartı olarak tetkik etmenin mana ve ehemmiyeti verdiğimiz izahatla açıklanmış oluyor.

B — SAİKLER:

a. Objektif olaylar:

Yukarda A grubunda tetkik ettiğimiz mevcudiyet şartı içinde var olanların evvelâ mevcut olması sonra da mevcut olanların vakıalar şeklinde insan psikolojisine tesir etmesi lâzımdır. Bu tesir var olmadıkça insan müteessir olamaz. Saiklerin doğumu objektivitenin karşısında bulunan insan ruhuna hitap etmesine ve bu olayların ona tesir etmesine ve onu müteessir etmesine bağlıdır. Bu halde suçun saiki doğmaya başlayacaktır.

Meselâ: adam öldürmeğe kalkışan bir insan, evvelâ ölecek olan adamın mevcudiyet şartı olan zaman, mekân ve vasıflar manzumesiyle karşılaşacak ve mevcudiyet şartlarından teessüriyet alacak ve müteessir olacaktır. Bunun gibi bütün suçların suçlu ile olan ilk alakası mevcudiyet şartında izah edilen hususlardır. Böylece açık olarak görünen mevcudiyet şartı yanında parasız kalma, aç kalma, muayyen ihtiyaçlarını ve menfaatlarını temin edememe gibi, yek nazarda psikolojik alandan doğduğu zannedilen saiklerde iyi tahlil edilirse, aç kalmada olduğu gibi, temas ettiği maddi menfaat ve ihtiyaçların ya tamamen veya noksan olarak âdemi mevcudiyeti gibi yine mevcudiyet şartına temas eden başlangıçlarla meydana gelir.

b — Psikolojik Subjective safha:

Objektif olaylar karşısında bulunan fail, suçlu muayyen ihsaslar almış bulunacaktır. Bu aldığı tesirler ile teessüriyet safhasına geçecek ve müteessir olacaktır. Buradaki teessüriyet, yalnız elem ve azap manasına değil, sevinç ve sevme manasını da içine alarak geniş anlamı ile psikolojik bir keyfiyet olarak kullanılmaktadır. İşte asıl saik safhası bu psikolojik safhadadır. Suçlu her hangi bir suç için, suçun cinsine göre aldığı ihsaslar ve tesirlerden sonra düşünecek, tefekkür edecek, suçun yine cinsine göre muayyen bir kasta varacaktır.

İşte, kastı doğuran amiller ve kast, psikolojik bir alanın malı olarak suçun saikinin tekemmül ettiği bir safha olarak önümüze çıkmış olmaktadır.

Meselâ: Hırsızlıkta, suçlu evvelâ aç kalmış veya muayyen menfaatlardan az veya çok mahrum kalmış veya muayyen menfaatler temin etme dilek veya mecburiyetinde bulunmuştur. Bu menfaatler istihsali istemektedir. Buna benzer akla gelebilecek veya gelemeyecek birçok sebepler tahtı tesirinde kalarak hırsızlık etmeğe meyletmiş ve bu meylini muayyen bir mekân ve zamanda vukuunu tasavvur ettiği ve vuku bulacak olan hırsızlık fiil veya suçuna çevirmiş ve kastetmiştir.

Buna benzer bütün suçlarda, böylece kasta kadar devam eden bir safha mevcuttur. Bu kast, muhtelif biçim ve vasıfta, menfi manada kızma, kinlenme gibi hislerle doğan suç kasıtları hazan da sevme ve şefkat etme gibi müspet hislerle de doğabilir.

Meselâ: Karısını çok seven bir adamın onu severken gıdıklama sebebiyle, sevgiye matuf bir kast ile nehyi asabi «asabi reaksiyon» ile karısının hayatına son verebilmesi ihtimali gibi... Veya bütün cürüm unsurları tam olmasına rağmen, hırsızlığın lâtife meyil ve kastiyle yapılmış olması gibi... Buna benzer bütün suçların doğumunda mevcudiyet şartı safhasından sonra kast, ihmal, taammüt = tasarlama gibi psikolojik bir safha gelmektedir. İşte suçun doğumuna esas olan vasıf, fiil ve hareket ve sebeplerin heyeti umumiyesine saik ismi verilir...

Ceza hukukunda mücerret saiklerin, fiil ve harekete geçmiş bir hal ve şekli mevcut olmadığından, görünen mevcudiyetleri bulunmadığından, cezalandırılmasına imkân yoktur. Mücerret kastta, tasarlamada tamamen psikolojik alanda sübjektif kalmaktadır. İnsanoğlunun, ruhi alanında kalan, bütün faaliyetleri organları vasıtası ile fiile çıkmadığı müddetçe görünmez bir haldedir ve hem de hiç bir delil ile ispat edilebilir bir keyfiyette değildir.

Meselâ: Herhangi bir insan, herhangi bir suçu işlemek üzere ruhi alanında istediği fonksiyonları yaparsa yapsın, bunların hiç birisini görmeğe ve realitede ele almağa imkân yoktur. Bu bakımdan adeta mevcudiyeti madum olan, gizli kalan faaliyetlerden dolayı kimseye ceza vermeğe de imkân olamaz.

C — İCRA BAŞLANGICI:

Bazı hukukçular sübjektif olan ve psikolojik alanda kalan kast veya taannüdün ilk görünen asarı olan bu safhaya «hazırlık safhası» adını verirler. Mesele, suçla ilgi derecesi nazara alınarak, suçun işlenmesinin fiili bir unsuru olarak mütalâa edilmezse bu safhaya «hazırlık safhası» adını vermek yerinde olur. Fakat kanaatimizce, illiyet rabıtası bakımından hazırlık safhası da suçun işlenmesine başlanıldığı için görünen bir safha olduğundan, suçla ilgili icrai bir

mana taşımaktadır. Bu sebeple hazırlık safhasına icra başlangıcı ismini koymakta bir mahzur görmedik.

Artık bu safhada, suçun ikama mütedair psikolojik faaliyetler, tamamlanmış ve bitmiştir. Ortada suçun işlenmesini doğuracak olan bir karar mevcuttur. Yalnız karar psikolojik ve sübjektif alanda kalmasına rağmen bunun faaliyete çıkması ve görünür bir hal alması icra başlangıcı safhası ile mümkün olacaktır. Suçlu verdiği karara göre suçun ikai için, işleyeceği suçun cinsine göre elverişli vasıtaları hazırlayacaktır.

Meselâ: Suçlu bir evden hırsızlık yapacaksa, gireceği evi daha evvel görecektir ve kapıyı açabilmek için maymuncuklar temin edecektir. Adam öldürme içinde, öldürücü elverişli vasıta olan silahın temin edecek ve ateş etmeğe hazır vaziyete getirecektir. Kalpazanlıkta ise, kalp parayı yapabilecek kalıpları hazırlayacaktır. Buna benzer bütün suçların ikai için gerekli vasıtalar fail tarafından suç işlemeğe amade bir halde bulundurulur. Her suçun işlenmesine yarayan vasıtalar değiştiği için failde işleyeceği suça göre vasıtalar temin eder.

Bu hazırlama safhası, psikolojik alanda tekemmül etmiş olan suç işlemeğe mütedair kararın ilk görünen asarındır. Bu görülene elverişli vasıtaların temini, failin suç işleme hususundaki hakiki maksadının bir tezahürü telâkki edilebilir. Fakat ortada suçun doğmasına yaklaşan kati bir karine mevcut olmadığından icra başlangıcı sayılmaması keyfiyeti de haklı gibi görünür. Ancak, öyle suçlar vardır ki, hazırlık safhasında temin olunan vasıtalar ile suçun ikai arasında sıkı bir illiyet rabıtası mevcuttur. Bu gibi hususların icra başlangıcı ad olunması bizi haklı gösterir.

Suçun ikama elverişli olan vasıtaları temin etmek hakiki olarak işlenecek olan suçun nihai neticesine müessir bir delil teşkil edememektedir. Zira her hangi bir vasıta muhakkak bir suç işleme niyet ve kastıyla temin edilmez. Bu sebeple vasıtanın hazırlanması, doğmamış bulunan hakiki suçun mevcudiyetinden illiyet rabıtası itibarıyla çok uzak bulunduğu için failde ceza vermeğe yine imkân yoktur. Ancak, elverişli olan vasıtanın tedariki veya taşınması ayrıca bir suç teşkil etmekte ise bu suçun cezası tabiatı ile ayrı bir suç olduğu için verilecektir. Yoksa bir insana sen tabanca taşıyorsun, muhakkak adam öldürecekmiş diyerek, adam öldürmeğe mütedair cezalardan vermeğe imkân yoktur.

Ç — İCRA SAFHASI:

Kasta bağlı olarak temin edilen, suçun işlenmesine elverişli olan vasıta ile suç mevzuuna doğru gitmeğe icra safhası diyebiliriz. Her cins suçun vasıta ve aleti başka ve her cins suçun matufu dahi başka olduğundan icranın cins ve şeklide işlenecek suça göre değişir.

Meselâ: Kasadan hırsızlık yapma kastında bulunan fail maymuncukla ka

sanın kilidini karıştırırken yakalanırsa veya adam öldürme kastıyla suçu iknaya elverişli olan tabancasını mağdura tevcih eden fail, tabancayı ateşlerse, icra safhasına girmiş olur. Her suçun ikama elverişli olan vasıta değişik bulunduğundan icra safhası da suçun cinsine göre değişir.

Bu safhada, yani suçun icrası sırasında, artık gaye olan suç ile icra fiili arasında sıkı ve görünen ve kabili ispat bir illiyet rabitası mevcut olmaktadır. Aynı zamanda failin iradesi suçun tekemmülüne tam olarak tetabuk etmektedir. Bu yüzden icra safhasında failin elinde bulunmayan bir sebepten dolayı icra fiili tekemmül etmemiş olabilir.

Meselâ: Kasa hırsız maymuncukla kasa kilidini karıştırırken yakalanmış olur veya adam öldürme kastıyla tabancasını ateşleyen failin atacağı mermi patlamamış olabilir. Bu hallerde failin suçun ikama mütedair iradesi açık olarak görülmekle beraber, icra safhası sona ererek suç tekemmül etmiş değildir. Bu sebeple failin suça muzaf fiili yarım kalarak «Nakıs teşebbüs = Tentative inacheve» durumu doğmuştur. Nakıs teşebbüste ise suç, failin elinde bulunmayan bir sebepten dolayı tekemmül edememiştir. Fakat fiil ile suç arasında görünen bir illiyet rabitası mevcuttur. Bu yüzden Türk Ceza Kanununun 61 inci maddesi ile işlenecek suça ait cezanın daha az bir kısmını vererek, nakıs teşebbüs ile faili cezalandırmak lâzımdır. Burada nazara alınacak en mühim mesele, failin elinde bulunmayan 4mani sebeplerle cürmün husulü için lâzım gelen fiillere fail tarafından ikmal edilememesi keyfiyetidir. Bu yüzden her cins suçun icra safhasının ayrı ayrı düşünülmesi ve failin elinde bulunmayan sebeplerden dolayı cürmün husul bulamadığının tetkik edilmesi lâzımdır.

D — İCRA SONU SAFHASI:

Artık bu safhada suça kast etmiş olan fail, suçun işlenmesine yarayan elverişli vasıta ile icraya başlamış ve icrada sona ermiş bulunmaktadır. Yani, kastedilen suçun ikası için fail tarafından yapılması gereken bütün fiiller ikmal edilmiştir. Bu sebeple bu safha artık, tamamen izli ve delilli olarak görünür vaziyettedir. Aynı zamanda suç neticesiyle şüphe götürmeyecek şekilde tam bir illiyet rabitasile bağlıdır. Yani icranın bitmesi suçun meydana gelmesine kâfi gelebilir. Mahaza prensip itibariyle bu böyle olmakla beraber, icranın bitmesine rağmen netice tahassül etmeyebilir. Yine failin elinde olmayan ve ihtiyarının haricindeki sebeplerden dolayı netice doğmamış ve suç tahassül etmemiş olabilir.

Meselâ: Kasayı soymak kastıyla maymuncukla kilidi açan failin paraları aldığı sırada yakalanması veya adam öldürme kastıyla tabancasını ateşleyen suçlunun, elinde bulunmayan sebeplerden dolayı tabancasından çıkan mermilerin mağdurun bacağına sıyrarak hiç bir zarar vermeden havaya gitmesi gibi...

Böylece fail tarafından suçun meydana gelmesi için yapılması lâzım gelen ve yapılabilecek hareket ve fiillerin bitmiş olmasına rağmen netice olan suçun meydana gelmediği görülmektedir.

İcra sonucu safhasında failin kastının tahakkuku failen görülmekte ve suç ile illiyet rabatası tam bir yakınlık göstermekte olduğundan, failin teşebbüsü nakıs cezasından daha fazla bir ceza ile cezalandırılması gerekmektedir. Nitekim Türk Ceza Kanununun 62 inci maddesi hükmüne göre yazılan şekil «teşebbüsü tam Tentative achevee Attempt» telâkki edilerek fail esas suça verilmesi lâzım gelen cezadan biraz daha az ve nakıs teşebbüse verilmesi lâzım gelen cezadan biraz daha fazla ceza ile cezalandırılmaktadır. Bu suretle teşebbüsü tam da fail, işlemeği kast eylediği cürmün icrasına taallük eden bütün fiilleri ikmal eylemiş olmasına rağmen elinde ve ihtiyarında olmayan sebeplerden dolayı netice tahassül etmemiş bulunmaktadır.

Her cins suçun işlenmesinde icra safhası gibi, suçu işlemeğe müsait elverişli vasıtalarında değiştiğini görürüz. Bu vasıtaların kullanma suretleri de değişebileceğinden, hangi suçlarda hangi hareket ve fiillerle icra safhasının tamamlanmış olduğunu tetkik etmek gerektir. Bu suretle Teşebbüsün tam veya nakıs olduğunu bulmağa imkân hâsıl olur.

E — NETİCE:

Suçların işlenmesinde muayyen suça muzaf olan kast ve niyet üzerine fail, icra safhasını geçerek icra sonu safhasına yani neticeye gelmiştir. Suçun ikai için yapılması gerekli bütün fiil ve hareketler bitmiş ve failin kast ve niyetinin görünen şekli olan suç tahassül etmiştir. Suça matuf irade rolünü bitirerek suç ortaya çıkmıştır. Yukardan beri tetkik ettiğimiz safhaların sonunda suç yani, netice doğmaktadır. Artık doğan suça göre Türk Ceza Kanununun ilgili maddesi netice tahassül ettiği için faile tatbik edilerek ceza verilir. Tabii ve normal şekilde failin kast ve iradesinin taallük ettiği netice doğarsa temas edilen madde hükmü doğrudan doğruya tatbik edilir.

Birçok hallerde de, failin iradesinin hududu doğamayacağı gibi, bu iradenin sınırı çokta aşmış ve daha büyük bir neticede doğmuş olabilir. Bu bakımdan failin hakiki iadesiyle, neticenin doğup doğmadığı hakkında yapılacak incelemeler verilecek ceza bakımından çok önemlidir. Zira iradeyi çok aşan ağır bir netice doğmuşsa ve bu husus tespit edilebilmişse, artık faile yeni ağır suçun tam cezasının verilmesi adaletsiz bir yola gitmek olur. Hakkaniyet bakımından, aksi olarak failin iradesinin şümülünden çok daha hafif bir neticede •doğmuş olabilir, bu cihetinde tetkiki gereklidir.

Meselâ: Adam öldürme kastiyle mağdura ateş eden fail, hiç irade ve kastına dâhil olmayan diğer bir insanı da öldürmüş veya yaralamış olabilir. Aksi olarak, atılan kurşun öldürmeyi intaç etmeyerek hafif bir müessir fiil neticesi

ni doğurabilir... Görülüyor ki, failin hakiki kast ve niyetinin matufu elan suç muhakkak doğmayabiliyor. Bu sebeple, bir suç tetkik olunur iken, geçirilen bütün safhaların neticeye muzaf illiyet rabitasile alakasının daima göz önünde bulundurulması gereklidir. Zira failin hakiki kast ve niyet ve iradesinin şümulüne uyan bir neticenin doğup doğmadığını tetkik etmek, verilecek cezanın hem miktarını ve hem de hangi suçtan dolayı olduğunu bulmaya yarayacaktır. Eğer failin iradesinden ve kastından daha hafif bir netice doğmuşsa, kastın taallük ettiği suç esas olarak nazara alınacak ve netice, iadenin şümulü derecesinde doğmadığından teşebbüs derecesi meydana gelecek ve o suretle faile esas suçun teşebbüsü derecesinde ceza verilecektir. Aksi olarak failin kast ve iradesini aşan ve daha ağır bir netice doğmuşsa, yalnız doğan netice esas olarak alınmayacak, kastın taallük ettiği fiil esas alınacak ve netice ağır olduğu için faile aynı esas suçun ağırlaştırıcı hükümleri tatbik edilerek fazla ceza verilecektir.

Görülüyor ki, failin hakiki kast ve niyeti ile doğan neticenin sıkı rabitası vardır ve neticenin şümulünü incelemek adaleti yerine getirme bakımından çok önemlidir. Diğer bir bakışla, suçun fiili şartları bakımından tekevvünü keyfiyeti, Saik İcra başlangıcı İcra Netice ile sıkı bir illiyet rabitasile bağlıdır. Suç neticesine kadar geçecek bütün safhaların kabili ispat olanlarını tespit etmek, zabitanın adli görevini iyi yapmasına bağlıdır. Ancak bu suretle bütün safhaların incelikleri kabili ispat bir halde adalet mekanizmasına götürülürse Yargıç adil bir ceza ile suçluyu cezalandırma imkânları bulur. Yoksa safhaları ve ikâ tarzı kaybolmuş bir suçun yalnız neticesiyle iktifa etmek mecburiyetinde kalacak olan Yargıç, zabitanın görevini iyi yapmaması sebebiyle haksız ve adaletsiz hükümler vermek zorunda kalacaktır. Adli görevi itibariyle suçun bütün safhalarını kabili ispat deliller vasıtası ile inceleyip açıklayan bir tahkikat evrakının zabıtaya vereceği şerefine ne büyük olduğunu görmemeğe imkân yoktur.

(BELEDİYE GELİRLERİ KANUNUNDAKİ VARİDAT
ÜZERİNDE) BİR İNCELEME

Yazan: Baha Kargın

Nüfus İşleri 2. Ş. Müdürü

Belediye vergi ve resimleri kanununun yerine kaim olan 5237 sayılı belediye gelirleri kanunu, beş seneden fazla bir zamandan beri tatbik mevkiinde bulunmaktadır. Muhtelif vergilerden ayrılan paylar; munzam kesirler; belediye resimleri; harçlar; ücretler ve diğer çeşitli belediye gelirleri esasına dayanan kanun; bu bakımdan eski belediye vergi ve resimleri kanununa benzemekte, ancak bazı hükümleri dolayısı ile de ondan ayrılmaktadır.

Belediye gelirleri kanununun çeşitli gelirlerini incelemeden evvel, bir belediye idaresinin ne gibi varidatı bulunacağını kayıt ve işaret etmeği faydalı buluyoruz.

Belediyelerin varidat çeşitleri:

Umumiyetle belediyelerin varidatı şu guruplara ayrılmış olarak görülür:

- 1 — Hisseler,
- 2 — Kesri munzamlar,
- 3 — Harçlar,
- 4 — Resimler,
- 5 — İştirak hisseleri,
- 6 — Ücretler,
- 7 — Muhtelif cezalar,
- 8 — Vergiler,
- 9 — Çeşitli gelirler.

Şimdi bu gurupları ayrı ayrı tetkik edelim:

Hisseler:

Bunlar kanunlarla, devlet veya diğer amme idareleri gelirlerinden muayyen nispetler dâhilinde belediyelere ayrılan varidattır. Belediye gelirleri kanununun I. ci bölümünde böyle çeşitli hisseler yer almıştır. Vazı kanun bu varidatı ihdas ederken esas itibariyle belediyelerin malî durumlarını takviye esasını takip etmekle beraber, gümrük resminden belediye payında olduğu gibi, evvelce belediyeler tarafından alınmakta olup çoktan beridir kaldırılmış bulur

nan noktada resmi yerine belediyelere bu şekilde bir yardımda bulunmağı düşünmüş de olabilir.

Hisseler, umumiyetle devlet varidatından tefrik edildiklerinden (bunlar meyanında bina vergisinden belediye payı gibi hususi idare gelirlerinden ayrılan hisselerde bulunmakla beraber) belediyeler için sağlam birer gelir kaynağı bulunmaları itibariyle bilhassa küçük belediyeler için ehemmiyetleri inkâr edilemez.

Kesri munzamlar: — Centimes additionnels —

Bunlar; kanunun tayin ettiği baza idarelerin veya müesseselerin bazı gelirlerine, belediye meclislerinin kararıyla muayyen nispetler dâhilinde belediyeler namına yapılan zamlardır. Bu zamlar, o idare ve müessesler tarafından tahsil olunarak alâkalı belediyelere teslim olunur. Kanun munzam kesrin azamî haddini tayin eder, bu had dâhilinde olmak üzere miktarını belediye meclisleri kararlaştırır.

Belediye gelirleri kanununun 2. ci bölümünde yer alan elektrik ve hava gazından; tarifeleri belli nakil vasıtaları ile banliyö hatları bilet bedellerinden; telefon abone ve konuşma ücretlerinden belediye payı adını taşıyan gelirler birer munzam kesir mahiyetindedirler.

Diğer taraftan eski belediye vergi ve resimleri kanununda tanzifat vergisi ve tenvirat resmi diye anılan iki ayrı gelir de, belediye gelirleri kanununda temizleme ve aydınlatma resmi namı altında birleştirilmiş ve bina vergisinin munzam kesri mahiyetini iktisap etmiştir.

Munzam kesirlerin de belediyeler için, sağlam ve verimli birer varidat kaynağı olduğunu ilâve etmek icap eder.

Harçlar:

Belediye tarafından idari ve teknik bir hizmet ifası mukabilinde alınan paralar harç ismini taşırlar. Belediyelerce verilen çeşitli ruhsatıyeler, fennî ve teknik muayeneler ve raporlar karşılığında tahsil edilen varidat bu meyanıdadır. Hafta tatili ruhsatıyelerinden, yapılar için verilen ruhsatıyelerden alınan paralar da harç adını taşıdıkları gibi belediye kanununun 15 ci maddesinin 29 cu fıkrasında işaret edilen ve (hatta ihtiyarî olarak müracaat vaki olduğu takdirde insan, hayvan, eşya ve emlak hakkında yapılacak tıbbî, baytarî, fenni muayeneler, kimyevî tahliller neticesinde verilecek raporlar) mukabilinde belediye gelirleri kanununun 39 uncu maddesinin (B) fıkrasına müsteniden alınacak paralar bilhassa harç vasıf ve mahiyetini haizdirler. Harçların, belediyelere temin ettikleri varidat mühim bir miktar tutmamakla beraber, bilhassa fennî ve sıhhî muayene ve kontrolün mevzuunu teşkil etmeleri bakımından ehemmiyeti haizdirler. Hususiyile vatandaşların ihtiyar olarak müracaatlarında

yukarıda işaret ettiğimiz insan, hayvan, eşya gibi mevzular hakkında sıhhi, fenni muayeneler, kimyevî tahliller yaparak bu müracaatlara cevap verebilmek de ancak büyük ve teşkilatlı belediyeler için mümkün bulunmaktadır.

Resimler:

Yukarıda harçları izah ederken bunların; daha ziyade vatandaşın, arzusu lahika olarak belediyenin bazı İdarî, fennî ve sıhhi hizmetlerinden istifade etmek maksadı ile vaki olan müracaatlarında belediyece bu hizmet karşılığında alınan bir para vasfını taşıdıklarını işaret etmiştik. Ve bunun içindir ki belediye kanununun 15 inçî maddesinin 29 uncu fıkrasında zikri geçen tıbbî ve fennî muayenelerle, kimyevî tahliller neticesinde verilecek raporlar mukabilinde alınan paraların bilhassa harç vasfı ve mahiyetini haiz olduklarını ilâve etmiştik.

Resimlerde ise daha ziyade bir amme idaresi tasarrufu vasfı mevcuttur. Resimler de vatandaşların istifade ettikleri çeşitli belediye hizmetlileri karşılığında alınır, fakat burada belediye bir amme idaresi sıfat ve salahiyetiyle hareket eder. Meselâ: yeni bir nakil vasıtası olarak bunu hizmete koyacak olan bir kimse belediyeden plaka olarak resmi ödemek mecburiyetindedir, özel kaplarla kaynak suyunu taşıyıp satmak isteyen bir kimse de belediyeye müracaat ederek suyun hangi kaynağa ait olduğunu göstermek üzere kaplara özel işaretler koydurmağa ve bunun karşılığında da bir resim ödemeğe mecburdur. Resimler, belediyelerin belli başlı gelir kaynağıdır. Ekserisi de tahakkuku tahsilde beraber yapılan gelirlere aittir.

İştirak hisseleri:

Belediyeler tarafından yapılan bazı amme hizmetleri masraflarının bir kısmı, bu hizmetlerden daha yakın şekilde istifade eden belde sakinlerinden alınır. Bunlar, iştirak hisselerini teşkil ederler. Meselâ: belediye gelirleri kanununa göre: yeniden açılan, genişletilen; kaldırım, parke, beton ve asfalt yapılan yolların; yeniden açılan veya İslah edilen lağımın icap ettirdiği masrafların bir kısmı bu tesislerin iki tarafında bulunan yapı ve arsa sahiplerinden alınır. Keza şehir ve kasabalara getirilecek içme suyu masraflarına; harita ve imar plânları masraflarına iştirak payları da bu kabildendir. Bir yolun, bir lağımın yapılmasından veya daha iyi bir hale getirilmesinden yalnız bunların iki tarafında bulunan kimseler değil, bütün kasaba ve şehir halkı da derece derece istifade eder. Ancak en yakın istifadenin, bu tesislerin kenarlarında bulunanlara ait olacağı da tabiidir.

Ücretler:

İdare hukuku sahasında, ücretler; belediyelerin hususi hukuk kaidelerine göre işlettikleri teşebbüslerden istifade eden kimselerin ödedikleri paralardır. Fert bu teşebbüslerden istifade etmek veya etmemek hususunda muhtardır.

Bu bakımdan belediyelerin işlettikleri su, elektrik havagazı, otobüs, sinema ve saire gibi tesislerden faydalanan kimselerin ödedikleri paralar, ücretleri teşkil eder.

Ücretler, hususi hukuk kaidelerine göre işleyen belediye teşebbüslerinden tahsil olunan paralardan ibaret buldukları için, bunlar amme alacaklarının tahsiline ait hükümlere de tabi değildir. Alacaklı olan belediye ile borçlu olan fert arasında çıkacak ihtilafların mercii de umumî adalet cihazıdır. Ancak borcunu ödemeyen bir müşteriye bir satıcı tekrar mal verip vermemekte hukuken her zaman muhtar bulunduğundan, borçlarını vermeyen abonelerin, borçlarını ödeyinceye kadar bu hizmetten istifadelerinin kesilmesi de belediyelerin hakkıdır.

Cezalar:

Belediye işleriyle alâkalı bulunan cezaların başlıca dört gurupta mütalaa olunması lâzımdır:

1 — Belediye Kanun ve nizamları ile talimatnamelerine muhalif hareket edenlerle belediye meclisi ve encümenlerinin kanun salahiyetleri dâhilinde verdikleri kararlara aykırı harekette bulunanlara belediye encümenleri kararıyla ve 1608 sayılı kanun hükümlerine göre tertip edilen para cezaları, asıl belediye para cezalarını teşkil ederler. Belediyelerin inzibati mahiyetteki zabıta talimatnamelerinde sağlık zabıtası talimatnamelerine muhalif harekette bulunanlara verilen para cezaları da bu guruba dâhildirler.

2 — Tahakkuku tahsilinden evvel yapılan belediye gelirlerini belediye kanununun 112 inci maddesindeki müddet içinde ödemeyenlere yine o maddedeki tahrifat dairesinde tahakkuk ettirilen zam cezaları da ikinci gurubu teşkil ederler.

3 — Kanunen belediyenin ruhsatına, resim ve vergisine tabi iken, ruhsat almaksızın ve resim ve harç vermeksizin yapılan işler dolayısı ile belediye kanununun 113 cü maddesi hükmüne ve tahrifatına göre tahsil olunan mektume para cezaları ismini verdiğimiz varidat da üçüncü grup cezaları meydana getirirler.

4 — Bir de bazı belediye işlerinden dolayı mahkemelerce hüküm olunan para cezaları vardır. Hafta tatili kanununun 10 cu maddesine müsteniden, hafta tatili kanununun ahkâmına muhalefet edenler hakkında sulh mahkemeleri tarafından verilen para cezaları bu meyandadır. Alman bu para cezaları belediyelere teslim olunur.

Vergiler:

Resim ödeyen bir vatandaş bunun mukabilinde bir belediye hizmetinin kendisine sunulduğunu görür, meselâ nakil vasıtası için numara resmi öder,

mukabilinde kendisine bir numara plâkası verilir. Vergilerde ise, belediye, bunun mukabilinde vatandaşa bu şekilde mahsus bir hizmet arz etmez, aldığı vergileri bütçesine mal eder ve bunları kanunların belediyeye tahmil ettiği vazifelere yani diğer bir tabirle belde sakinlerinin müşterek ihtiyaçlarına sarf eder.

Çeşitli gelirler:

Emlâk ve arsa satışlarından hâsıl olan bedeller, belediye emlak ve akarlarından alınan kira bedelleri, istikrazlar, bağışlar, belediyenin devletten gördüğü yardımlar, belediyeye bağlı mülhak bütçeli idarelerin varidat fazlalarından belediye bütçesine intikal eden paralar, fazla mehuzlardan istirdat edilen paralar ve saire gibi çeşitli varidat da bu guruba girerler. Bu çeşitli varidatın topyekûn miktarının, yerine göre belediye bütçelerinde bazen büyük meblağlara yükseldiği de görülen ahvaldendir.

Belediye varidatı üzerinde inceleme:

Şimdi belediye gelirleri kanununda yazılı bulunan varidatın arz ettiği hususiyetleri tetkik etmeğe çalışacağız. Ancak şunu ilâve edelim ki, bu inceleme, bu kanunda yazılı bütün gelirler hakkında değil, tetkikini faydalı gördüğümüz bazı varidatın tetkike değer noktaları hakkında yapılacaktır.

Temizleme ve aydınlatma resmi:

1) Hatı zatında temizleme ve aydınlatma resmi hasılatı, bütçeye mal edilerek diğer varidatla beraber belediyenin kanunlarla tayin edilmiş olan vazifelerine sarf olunur. Bu arada şehir ve kasabanın temizliği ve umumi tenviratı da bittabi temin olunur. Ancak zaruri bir sebep tahtında belediye bilfarz kısa bir müddet için bir kaç sokakta tenvirat yapamamış olsa dahi, bu müddet zarfında temizleme ve aydınlatma resminin tahsiline belediye gelirleri kanunu mâni değildir.

2) Kanun, 9 cu maddesinin 4 cü fıkrasında: (Devlete ve o fıkrada savılan resmi teşekküllere ait binalarda resim nispeti safi iradın % 5 ini geçemez...) demektedir. Aynı maddenin 3 cü fıkrasında resmin, esasen kiraya verilmeyen binalarda safi iradın yüzde iki buçüğünü ve kiraya verilen binalarda ise % 5 ni geçemeyeceği tasrih edilmiş olduğundan, bu bakımdan yukarıda bahsettiğimiz 4 cü fıkra ile bu 3 cü fıkra esas bakımından birleşmektedirler.

3) Yine yukarıda sözü geçen 9 cu maddeye göre bu resim, bina vergisi tahakkuk dairelerince tahakkuk ettirilerek bina vergisiyle beraber tahsil olunur. Tahakkuk ve tahsili yapan daireye bu işler için bir ücret verilmez. Ancak kanunun tayin ettiği azami hadleri geçmemek üzere resmin miktarının tayini, belediye meclislerine ait bulunduğundan bu husustaki belediye meclisi kararlarının belediyelerce, hususi muhasebelere muntazaman tebliğ edilmesi icap eder.

4) Resmin tahakkuk ve tahsili her ne kadar bina vergisi tahakkuk dairelerine hususi muhasebelere ait olmakla beraber, tahakkukların ikmalini müteakip hususi muhasebe daireleri tarafından tahakkuk cetvellerinin birer kopyasının alâkalı belediyeye verilmesi ve bu cetvellere müsteniden tahakkuk miktarlarının belediyelerce, belediye varidat defterinde açılacak mahsus bir sahifeye kayıt edilerek hususi muhasebeden vaki olan teslimat ile bu tahakkukların karşılaştırılması lâzımdır. Bu suretle belediye, hususi muhasebeden ne kadar alacağı kaldığını bilmiş olur.

5) Temizleme ve aydınlatma resminin mükellefi binanın sahibidir. Sahibinden başkası tarafından işgal edilen binalarda bina sahibi ile kiracı veya şayii yarı yarıya mükelleftirler. Ancak kiracı veya şağile ait resmin kendilerinden istif hakkı ve özel sözleşme hükümleri saklı olmak üzere bu resmin tamamı, 1837 sayılı kanuna göre bina vergisini ödemekle mükellef olan kimse namına bina vergisi tahakkuk dairelerince tahakkuk ettirilerek bina vergisiyle birlikte ve aynı taksitlerle tahsil olunur.

6) Mülga belediye vergi ve resimleri kanununda bu resim, biri tanzifat vergisi, diğeri tenvirat resmi olmak üzere iki ayrı gelir halinde idi. Matrah, evlerin muharrer kıymetleri idi. Tenvirat resminin, tenvir edilmiş mahalledeki meskenlerden alınması kabul edilmişti. Tanzifat vergisi ilk defa 1285 yılında İstanbul'daki binalar için kabul edilmiş, 1318 senesinde de tenvirat resmi ihdas edilmişti.

Hayvan kesim ücreti ve resmi:

1) Belediyeler tarafından umumî ve fennî kanaralar yapıncaya kadar kesilecek muhtelif cins hayvanların beherinden alınacak resim miktarı belediye gelirleri kanununun 10 cu maddesinde gösterilmiştir. Belediye meclisleri bu resimleri yarışma kadar indirebilir. Maddenin birinci fıkrası bu şekilde hayvan kesim resmine ait hükmü ihtiva etmektedir.

2) Ar mi maddenin son fıkrası da hayvan kesim ücretine aittir. Buna göre: fenni kanaralar yapılan yerlerde yalnız kesim ücreti alınıp resim alınmaz. Kesim ücretleri miktarı belediye meclislerince kararlaştırılır. Kesim ücreti, hayvanı kestiren sahibinden alınır.

Kanun, kesim ücretinin matrahı için âmir bir hüküm serdetmemiş olduğuna göre, belediye meclisleri tarafından hazırlanacak tarifelerde kesim ücretinin hayvan başına yahut kilo esasına göre tatbik edilmesi mümkündür.

3) Belediye kanununun belediyenin vazifelerinden bahseden 15 inci maddesinin 6 inci fıkrasına göre, sıhhî şartları cami belediye salhanesinden başka yerlerde kasaplık harman kestirilmesi yasak edilmiş olduğuna göre kasaplık sayılmayan kurbanların, belediye mezbahalarında kesilmesi mecburî olmayacağı gibi bittabi bunlar için hayvan kesim ücreti de mevzuubahis olmaz

4) Hayvan kesim ücreti, tahakkuku tahsilinden evvel yapılan belediye gelirlerinden bulunmamakla beraber, mezbaha hasılatının belediye riyaseti ve muhasebesi tarafından iyi takip edilebilmesi için şu şekilde hareket edilmesi faydalı olur: Her gün kesim saatlerinde bu ücreti tahsil eden belediye tahsildarı mezbahada bulunur. Kasaplık hayvan kestirenle: deft tahsili gereken kesim ücreti kesimi müteakip hemen tahsil olunur ve her günkü kesim sonunla, kimlerin ne miktar hayvan kestirdiklerini gösteren bir cetvel yapılarak mezbahaya bakan ilgili belediyeye memuru veya mezbaha memuru ile veteriner ve tahsilâtı yapan tahsildar tarafından bu cetvel zabıt halinde müştereken imza olunarak belediye reisliğine veya muhasebeci verilir. Bu cetvel sayesinde belediye muhasebesi, mezbahada kesilen hayvanlarla yapılan mezbaha ücreti tahsilatının birbirine mutabık olup olmadığını takip eder ki işin selâmeti bakımından lüzumludur.

Hayvan kesim ücreti tahakkuku tahsiline bağlı gelirlerden bulunduğundan hayvanın mezbahada kesilmesi ile beraber hem an ücretin tahsili lâzımdır. Kalpları için hesabı cariler açarak kestikleri hayvanların kesim ücretlerinin bilahare veya aybaşlarında tahsil edilmesi gibi bir usul tutulması katiyen câiz değildir.

5) Hayvan kesim ücretine ve resminin tahsilat makbuzlarına gelince: Bu makbuzların, tahsil edilen paranın, kanuna ve tarifeye uygun olduğunu gösterecek (hayvanın cinsi, adedi, kilosu, kestiren sahibinin adı ve hüviyeti) gibi malûmatı ihtiva etmesi lüzumsuzdur. Aksi halde hangi esasa ve neye göre tahsilât yapıldığı, ücret ve resmin tahsildar tarafından doğru hesap edilip edilmediği anlaşılabilir.

6) Eski belediye vergi ve resimleri kanununda zephiye* resmi ve mezbaha ücreti namı altında bu mahiyette bir gelir mevcut idi. Zephiye resminin miktarı daha azdı ve yarısı vilâyetlere ait (bulunuyordu).

Et taşıma ücreti:

1) Belediye gelirleri kanununun 11 inci maddesine göre kanarlarda kesilen etleri satış yerlerine taşımak münhasıran belediyelerin hakkıdır. Belediye kanununun 19 uncu maddesinin 5 inci fıkrasında da buna benzer bir hüküm vardır. Bu hizmetin karşılığı olarak belediye meclisince kararlaştırılan bir taşıma ücreti alınır. Belediye gelirleri kanununun mezkûr 11 inci maddesi, matrah hakkında tahdidi bir hüküm koymamış olduğundan ücretin miktarı belediye meclisince hayvan basma veya kilo esasına göre tayin edilebilir,

2) Bu ücreti de, tahakkuku tahsiline bağlı gelirlerden bulunduğundan et mezbahadan taşınır taşınmaz derhal tahsili lâzımdır. Yukarıda hayvan kesim ücreti bahsinde işaret ettiğimiz gibi her gün kesimleri müteakip kimlerin ne miktar ve ne cins hayvan kestiklerini göstermek üzere mezbaha memuru,

tahsildar ve veteriner tarafından tanzim ve imza olunacak cetveller, belediye hasebesinin, et taşıma ücreti tahsilatını da takip etmesine hizmet eder. Bu e-rekte ait tahsilât makbuzları da taşman etin miktarını, mükellefin hüviyetini gösterecek şekilde hazırlanmalıdır

Harcamalara iştirak payları:

1) Belediyelerce yediden açılan, genişletilen, kaldırım, parke, beton veri asfalt döşenen yollar için yapılan masrafın bir kısmı, yolun iki tarafında bulunan yapı ve arsa sahiplerinden alınır. Diğer taraftan lâğımların yeniden yapılması yahut İslah edilmesi hallerinde de yapılan masrafın keza bir kısmı bunların kenarında bulunan yapı ve arsa sahiplerinden alınır. Keza şehir ve kasabalara getirilecek içme suları tesislerde tevsi ve ıslahına ait inşa masraflarının bir kısmı da suyun isale ve tevzi edildiği saha içindeki yapı ve arsa sabilerinden tahsil olunur. Bu iştirak paylarının teferruatına ait hükümler bediye gelirleri kanununun 13 üncü maddesinde yazılıdır. İştirak paylarının asabında yapı ve arsaların kıymetlerde yol üzerindeki uzunlukları nazarı itibar e alınır.

Bu iştirak payları bu inşa ve tesislerin tamamlanmalarından sonra beş yılda ve beş eşit taksitte tahsil olunurlar. Taksit zamanlarını belediye meclisleri iyyin eder.

Halkın iştirak edeceği masraflar belediye bütçesinden belediye gelirlerde oya istikrazlarla elde edilen paralardan yapılan masraflardır. Hükümetin, hususî muhasebelerin veya halkın yapacağı ya: dindarla yapılacak masraflar tevzi (tabi tutulmaz.

2) Belediyelerin harita ve imar plânlarının tanzimi için yapılacak masraflar, belediyelerin harita ve imar plânı sınırı içindeki yapıların ve arsaların kıymetleri nispetinde belediye meclislerince tevzi edilip kararlaştırılacak taksitle! le sahiplerinden alınır. Bu iştirak payının tahakkuk ve tahsili için harita ve imar plânlarının yetkili makamlarca tasdik edilmek suretiyle tamamlanmış olması lâzımdır. Bu iştirak payının teferruatına ait hükümler de belediye' gelirleri kanununun 14 üncü maddesinde mevcuttur.

Yukarı ki maddelerde de kayıt ettiğimiz iştirak payları, belediyelerin tahakkuku tahsilinden evvel yapılan gelirlerindedir. Bu 'bakımdan bu iştirak paylarının, kanunun koyduğu hükümler dairesinde tahakkukl arının yapılarak mükelleflere usulüne göre tebliğ olunması, diğer taraftan bunlar için ayrı bir tahakkuk defteri tutularak bu defterde her mükellef için mahsus bir sahife ayrılıp bu sahifenin üst kısmına tahakkukların yazılması ve alt kısmına da bundan yapılan tahsilâtın makbuz tarih ve numaralarıyla ve miktarlarıyla muntazaman işleme si lâzımdır. Bu şekilde tutulan bir defter aynı zamanda mü-

kellefet hesap defteri vazifesini de görür. Böyle bir defle tutulmaksızın tahakkuk ve tahsilatın yalnız tahakkuk cetvelleri üzerine de yürütülmesi istenilen intizamı temin edemez.

Mülga belediye vergi ve resimleri kanunu da, bir sokakta mücadeleden inşa edilecek kaldırım, lâğım inşa masraflarının yarısının, o sokaktaki bina sahiplerinden alınmasını kabul etmiş ve 187 sayılı bir tefsir kararı da (mükedderden) tabirinin yok iken yeniden yapılan kaldırım ve lâğımlara şamil olduğunu izah etmişti.

8) Diğer taraftan belediye gelirleri kanununun 15 inci maddesi, yangın söndürme vasıtalarını tamamlamak veya devam ettirmek üzere belediyelerin, kendi sınırları içindeki binalar için yapılan muamelelerden dolayı yangın sigorta ve mükerrer sigorta şirketlerinin aldıkları primler üzerinden % 10 nispetinde yangın söndürme masrafına iştirak payı almalarını kabul etmiştir.

Değerlenme resmi:

İstimlâk sebebiyle sokağın, belde bahçelerinin, meydan veya yeşil sahanın yüzüne sıkılmak veya sokağa yüzü artmakla yahut rıhtımlar, küçük limanla, parklar, spor sahaları, vapur iskeleleri tesis ve inşa ve yahut yüzünde bulunduğu yolların genişlemesiyle değerleri artan gayrimenkullerin takdir edilecek eki rayiç değeri ile yeni rayiç değeri arasındaki farkın yarısı değerlendirme resmi olarak kabul edilir. Değer farkı bina vergisi tadilat komisyonları tarafından tespit edilir.

Kesinleşen değerlendirme borçları, belediye gelirleri kanununun hu resme ait olan 16 ncı maddesindeki tahrifat dairesinde ve mahkeme kararıyla tapu siciline kayıt olunur. Ve mal sahipleri tarafından beş yılda ve beş eşit taksitte belediyelere ödenir. Bu resme ait diğer hükümler mezkûr 16 ncı maddede yazılıdır. Bu resmin de, kanunun koyduğu hükümler dairesinde tahakkuklarının yapılarak ayrıca bir tahakkuk defteri tutulması bu defterde her mükellefe bir sahife ayrılarak tahakkuk ve tahsilat miktarlarının hu sabiteler üzerinde gösterilmesi faydalı olur.

Eski belediye vergi ve resimleri kanunu da (şerefiye resmi) kanun altında böyle bir resim kabul etmişti. Miktarı daha azdı. Somadan 3710 sayılı belediye istimlâk kanununun 21 inci maddesi, belediye veriri ve resimleri kanununun şerefiye resmine ait hükümlerini değiştirmiş ve belediye gelirleri kanununun mezkûr hükmüne yakın hükümler koymuştu.

Nakil vasıtaları numara resmi:

Belediye gelirleri kanununun 17 nci maddesi; resmî, hususî kara ve deniz nakil vasıtalarından hangilerinin hu resme tabi olduğunu ve resmin azamî ve asgarî miktarlarıyla diğer hükümlerini ihtiva etmektedir, Bu resim senevi bir

resim değildir, bu bakımdan da tahakkuku tahsilinden evveli yapılan gelirlerden sayılmaması icap eder. Mezkûr 17 nci maddede sayılan kara ve deniz nakil vasıtalarına belediyelerce birer numara plâkası verilir, bunun karşılığında da bu, nakil vasıtalarından numara resmi alınır.

Plâkasını zayi eden nakil vasıtası sahibine ikinci plâkayı belediye, bedelsiz olarak vermek mecburiyetinde midir? Diye bir sual hatıra gelebilir. Belediyelerce temin edilen plâkalar kıymetli eşya mahiyetindedir. Ve bunların her biri ancak bir numara resmi mukabilinde sarf edileceklerine göre, plâkasını gaip eden bir kimsenin, vaktiyle numara resmini ödedim diyerek, aynı resmi bir daha vermeden belediyeden ikinci bir plâka talep etmeğe hakkı olmaması icap edeceği kantatındayız. Mesele basit olmakla beraber, tatbikatta her zaman tesadüf edilecek ahvalden bulunması dolayısıyla burada işaret etmeyi faydalı bulduk.

Belediye gelirleri kanununun, nakil vasıtaları numara resmine ait sözü geçen 17 nci maddesi tatbik edilirken, (nakil vasıtaları hakkındaki) 3827 sayılı kanunun, bu kanunda yazılı motorlu nakil vasıtalarının plâkalarına dair olan 12 nci maddesi hükmünün de göz önünde bulundurulması lâzımdır.

Kara nakil vasıtaları resmi:

Belediyelerde kayıtlı bulunan kara nakil vasıtalarının cinslerine göre) hangilerinden, belediye meclislerince yapılacak tarifeye göre ayda azamî olarak ne kadar kara nakil vasıtaları resmi alınacağını, belediye gelirleri kanununun 18 inci maddesi tayin etmiştir. Bu resme tabi olmayan nakil vasıtalarının da aynı madde) işaret etmektedir. Bu resmin tahakkuk ve tahsilinde şu cihetlere dikkat edilmesi icap eder: Resim aylık olarak kabul edildiğinden ve bir kaç aylık resmin birden tahsil edileceğine dair mezkûr 18 inci maddede bir sarahat bulunmadığından resmin her aybaşında tahsil olunması muvafık olur. Şu halde belediyede kayıtlı bulunan nakil vasıtalarının reisim tahakkukları, aylar ayrı ayrı gösterilmek üzere sene itibariyle tahakkuk ettirilebilir, fakat yukarıda kaşıt ettiğimiz gibi tahsilat aylık olarak yapılır. Bir nakil vasıtası her hangi bir ayda bir kaç gün çalıştıktan sonra hizmetten çıksa bile o aya ait resim tam olarak alınır, zira kanun bu resmi 30 günlük olarak değil, (aylık) olarak kabul etmiş olduğundan gün kıstelyevmi yapılması doğru olmaz. Ancak çalışmadığı müteakip ayların resimlerinin tahsil edilmemesi lâzım gelir.

Diğer taraftan meselâ arabaların çift hayvanlı, tek hayvanlı, kira, binek veya yük arabası olup olmadıklarının belediye zabıtasının tahkikat raporlar ile veya lüzumlu görülecek diğer tahkikat vasıtalarıyla teşvik edilmesi; motorlu nakil vasıtalarının (otomobil veya kamyon) mefhumuna girip girmediklerinin ve motorlarının beygir kuvvetlerinin de teknik elemanların, raporlar ile tespit

olunması ve tahakkuklara esas tutulacak bu gibi rapor ve vesikaların, her nakil vasıtası için hazırlanacak mahsus dosyalarda saklanması lüzumludur. Tahakkuklar yukarıdaki esaslara göre yapıldıktan sonra bir nakil vasıtaları resmi tahakkuk ve tahsil defteri hazırlanarak ve bu defterde her nakil vasıtası için ayrı bir sahife ayrılarak sahifenin üst tarafına nakil vasıtasının d ismi ile mükellefin ad ve soyadının ve aylık tahakkukların kayıt olunması; alt tarafına da yapılan tahsilat işlenmesi gerekir. Defterin sayfeleri geniş ise bunlar bir kaç sereye tefrik olunarak da kullanılabilir. Bu resme ait tahsilat makbuzlarında tahsil edilen paranın kime ait, hangi cins nevi vasıtasından, hangi senenin hangi ayma mahsuben tahsil olunduğunun gösterilmesi icap eder.

Deniz nakil vasıtalarından alınan resim:

Belediye gelirleri kanunu, deniz nakil vasıtalarından alınacak resmi;

- 1) Küçük deniz nakil vasıtaları resmi,
- 2) Liman işgal resmi, olmak üzere iki kısımda mütalâa etmiştir.

1) Küçük deniz nakil vasıtaları resmi: Belediye sınırları içindeki limanlarda, göl ve nehirlerde taşıma işlerinde kullanılan ve belediye içindeki liman dairesinde kayıtlı bulunan istimbot, motorbot, her nevi kayık mauna ve saire gibi küçük deniz vasıtalarından belediye meclislerince düzenlenecek tarifeye göre resim alınır. Münhasıran balık avına mahsus balıkçı sandal ve kayıklarıyla resmi dairelerin hizmetlere tahsis ettikleri taşıma vasıtaları müstesnadır. Belediye gelirleri kanununun bu reisimden bahseden 19 uncu maddesinde bu resmin aylık veya yıllık olacağına dair tahdidi bir hüküm mevcut olmadığından belediye meclislerince bu resmin mahallî hususiyetlere göre aylık veya yıllık olarak tespit edilmesi mümkündür. Ancak kara nakil vasıtaları resmi ile muvazi olması için aylık olarak tespit olunması daha uygun olur. Bu resim de mahiyeti itibarıyla tahakkuku tahsilinden evvel yapılan gelirlerdendir. Tahakkuklarının, liman dairesinden küçük deniz nakil vasıtalarının sahiplerini, cinslerini ve miktarlarını göstermek üzere alınacak cetvellere ve diğer toplanacak malûmata göre yapılması, kara nakil vasıtalarında olduğu gibi bunlar için de bir tahakkuk ve tahsilât defteri tutularak her nakil vasıtası için ayrılacak sahifelerde tahakkuk ve tahsilatın gösterilmesi icap eder.

2 — Liman işgal resmine gelince: Belediye içindeki limanlarda boş ve a yüklü olarak durup denizi, göl ve nehirleri işgal eden yahut da depo ve sair surette kullanılan büyük, küçük deniz nakil vasıtalarından belediye meclisince düzenlenecek tarifeye göre resim alınır. Bu resim liman dairelerince tahsil olunarak o yer belediyesine verilir. Fırtına, tamir ve kumanya tedariki sebebiyle limanlara girip, çıkan veya devlete ait olup ticarî işlerde kullanılmama-

yan deniz nakil vasıtaları resimden müstesnadır. Liman işgal resmi, tahakkuku tahsili beraber yapılan gelirlereindir. Liman dairelerince tahsil edilmedi icap ettiğine göre, bu resim için hazırlanacak tahsilat makbuzlarının beledilerce liman dairelerine tevdi edilmesi, liman dairelerince doldurulacak makbuzlarda tahsilâtın, belediye tarifesinin kabul ettiği esaslara göre yapılmış olduğunu gösterecek malûmatın bulunması, tahsil edilen paraların liman daireleri tarafından irsaliyelere kayıt edilerek banka bulunmayan yerlerde vezne makbuzu mukabilinde belediye veznelerine ve banka bulunan yerlerde de yine belediye muhasebesi vasıtasıyla ve teslimat müzekkersi karşılığında bandaki belediye hesabına teslim edilmesi icap eder.

Liman işgal resmi, tahakkuku tahsilde beraber yapılan resimlerden olduğundan belediye gelirleri kanununun 19 uncu maddesine tevafuk eden ve işgal resmi alınmasını icap ettiren vaziyetlerde resmin derhal tahsil olunması lâzım gelir.

İlân ve reklâm resmi:

Belediye gelirleri kanununun 21 inci maddesinde bahsi geçen 'bu reisim de:

- 1) Levhalardan alınan resim,
- 2) ilânlardan alınan resim olmak üzere iki kısımdır.

Levhalardan alınan resim: Dükkânlarla, ticarî ve sınaî müesseselerin ve serbest meslek erbabının çalıştıkları yerlerin kapılarına, sahiplerinin ad ve soyadlarıyla müesseselerin veya ilgili şahısların işini gösteren Türkçe bir levha asmak mecburidir. Bu levhalara Türkçeden başka bir dil ile yazı da yazılmak istenirse bunların genişliği ve puntoları Türkçenin yarısını geçemez ve Türkçenin altına yazılır. Levhaların renk, şekil, genişlik ve asılışı belediyelerin tayin ettikleri şekilde olması lâzımdır. Bu levhalardan, belediye meclislerince düzenlenecek tarifeye 12 yıllık bir resim alınır. Levhaların Türkçeden başka lisan ile yazılan kısımlarından ayrıca ikişer kat resim alınır.

Tahakkuk ve tahsili: Levhalardan alınan resim, tahakkuku tahsilinden evvel yapılan belediye gelirlerindedir. Bu bakımdan bu resime tâbi olan yerlerin; belediye zabıtası vasıtasıyla, ticaret ve sanayi odaları ve emsali gibi teşekkül ve dairelerden alınacak malûmat ile tespit edilerek belediye meclisince tanzim edilecek tarifede kabul edilen esaslara göre tahakkuklara yapılması ve mükelleflere usulüne göre tebliğ olunması; bir resim için ayrıca bir tahakkuk ve tahsil defteri tutularak tahakkukların ve tahsilâtın buraya kayıt edilmesi gerekir. Diğer taraftan tahsilâtın, belediye kanununun 112 ci maddesine göre belediye meclislerince tayin ve ilân edilecek taksit müddetleri dâhilinde yapılması lâzım gelir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu resim, günlük ve aylık değil yıllık olarak kabul edilmiş olduğundan, yıl içinde bir

müddet icrayı ticaret ve sanat ettikten sonra işini terk eden mükelleflerden bu resmin o yıl için tamam olarak alınması icap eder.

İlânlardan alınan resim: Meydanlarda, yollarda, sokaklarda, umuma açık yerlerle nakil vasıtalarında ve kesin görebileceği sair yerlerde asılan, gösterilen ve dağıtılan ilânlarla her ne suretle ve vasıta ile olursa olsun yapılacak diğer ilân ve reklâmlardan belediye meclislerince düzenlenecek esas ve tarifelere göre resim alınır. Görülüyor ki, ilân resminin mevzuu çok geniştir. Bu bakımdan belediyelerce' iyi takip edilerek yerine göre oldukça mühim bir gelir kaynağı olan bu varidattan gereken randımanın alınması icap eder. Diğer taraftan ilân resmi tahakkuku tahsiline bağlı bir resim olduğundan yapılacak ilânlardan, tarife göre tahakkuk edecek resmin hemen tahsil olunması lâzımdır.

Eski belediye' vergi ve resimleri kanunu da levha ve ilân resimlerini kabul etmiş ve miktarının tayinini keza belediye meclislerine bırakmıştı.

Hayvan alım, satım resmi:

Belediye gelirleri kanununun 24 üncü maddesi; hangi cins hayvanların satış bedelinden azami olarak 11 e kadar alım satım resmi alınabileceğini tayin etmiştir. Bu azami miktarları geçmemek üzere resim miktarının ve alınma şeklinin tespiti belediye meclisine aittir. Bu resmin mezkûr maddede isimleri geçen hayvanların belediye sınırları içinde yapılan satışlarından alınması lazımlar. Belediye sınırları ise birçok şehir ve kasabalarda oldukça geniş bir saha işgal ettiğine göre, belediyelerce esash tedbirler alınarak bu varidatın takip edilmesi gerekir. Diğer taraftan hayvan alım, satımlarında, hayvan hırsızlığının meni hakkındaki 5617 sayılı kanunun, hayvanların alım satımında kullanılacak hayvan satış belgelerine dair olan 3 ve 4 üncü maddeleri hükümlerinin de tatbik edilmesi lâzım gelir. Hayvan alım satımlarının çok fazl a yapıldığı pazar ve panayırlarda bu hususlara bilhassa dikkat ötmek icap eder.

Yer işgal resmi:

Belediye gelirleri kanununun 28 inci maddesine göre: Her yerin pazar kurulan günlerinde ve panayırlarda meydan, mezat mahalleri ve iskele yerlerini işgal eden satıcılardan; yol, meydan, pazar, iskele, köprü ve nehirler gibi umuma ait yerlerden ve denizlerden bir kısmını gelip geçme ihtiyacını tazyik etmeyecek surette ve geçici olarak her hangi bir ameliye için işgal eden ve kullananlardan işgale izin verilmesine karşılık olarak işgal edilen bu yellerin metre karesi üzerinden işgal resmi alınır. Resmin azamî miktarını mezkûr 28 inci madde tayin etmiştir.

Görülüyor ki satıcıların, ancak iller yerin pazar kurulan günlerinde ve panayırlarda; meydan, mezat mahalleri ve iskele yerleri gibi mahalleri işgal etmelerine imkân mevcuttur. Binaenaleyh satıcıların pazar kurulan günlerde ve

panayırlarda dahi olsa bu gibi mahallerin dışında kalan sokak, yol, cadde gibi yerlerde yayılarak satış yapmaları doğru, olmayacağı tabiidir. Şehir ve kasabalardaki sokak ve yollarda pazar ve panayır kurulması bu 28 inci maddenin metnine uymadığı gibi beldenin umumi temizliği ve intizamı bakımından da mahzurludur.

Pazar kurulan günlerde ve panayırlarda hayvan satanlardan, hayvan alım satım resminden başka ayrıca bir işgaliye resmi de alınıp alınmayacağı hatıra gelebilir. 28 inci madde (satıcılar) tabirini kullandığına ve bu tabirin şümülüne hayvan satanların da girdiğine göre kanaatımızca bunlardan ayrıca yer işgal resmi de alınması caizdir. Zira bir kimse, bilfarz bir yerde kurulan panayıra birçok hayvan getirir, meydanı akşama kadar işgal eder ve istediği satış fiyatını bulamadığı için hiç satış yapmadan ayrılıp gidebilir. Bu vaziyette hayvan alım satım resmi alınmayacağına göre meydanın işgali, alınacak işgal resmi ile karşılanmış olur.

Belediye gelirleri kanununun 28 inci maddenin (B) fıkrasında adı geçen yerlerin geçici olarak her hangi bir ameliye için ve belediyenin izniyle işgal edilmesine gelince: Bu gibi vaziyete ekseriya inşaat işlerinde yahut inşaat malzemesinin depo edilmesi hallerinde tesadüf olunur. Mezkûr (B) fıkrasındaki hüküm, belediye kanununun 15 ci maddesinin II inci fıkrasına mütenazırdır.

Hayvan alım, satım resmi ile yer işgal resmi için kullanılacak tahsilât makbuzlarına gelince:

Hayvan alım satım resmi, tahakkuku tahsiline bağlı bir resim olduğundan satışı müteakip hemen tahsili lâzım gelir. Bu resme ait tahsilât makbuzlarının ise, hayvanın cinsini, satış bedelini, alan ve satanın isimlerini gösterecek şekilde hazırlanması ve bu malûmatı ihtiva etmek suretiyle doldurulması lâzımdır. Yer işgal resmi makbuzlarında da, mükellefin hüviyeti, işgal ettiği yerin metre karesi gibi malûmatın bulunması gerektir. Üzerinde bu gibi malûmatı ihtiva etmeyen isimsiz, maktu tahsilât fişlerinin kullanılması katiyen caiz değildir.

Eğlence yerleri açılmasına ait ruhsat harcı:

Belediye gelirleri kanununun 26 cı maddesine göre, bu maddede sayılan eğlence yerlerinin, açılması ve işletilmesi belediyenin ruhsatına bağlıdır. Bu gibi eğlence yerlerinden bir defaya mahsus olmak üzere açılacakları yerlerin binalarda bina vergisi kanununa göre safi iratlarının yüzde beşini ve aralarda kıymetlerinin binde beşini geçmemek üzere belediye meclislerince tayin edilecek nispette açılış ruhsatı harcı alınır.

Bu harem tahakkuku şu şekilde yapılır: Bu gibi eğlence yerlerini açmak isteyen kimse evvela o yerin en büyük mülkiye âmirine müracaat ederek 2550 sayılı polis vazife ve salahiyet kanununun 7 ci maddesine göre bu eğlence ye

rinin açılması için izin alır. Polis teşkilâtı bulunmayan kasabalarda bu izin yine en büyük mülkiye âmiri tarafından jandarma teşkilât ve vazife nizamnamesine göre verilir. Mülkiye amirinden izin alındıktan sonra belediyeye müracaat olunur ve eğlence yeri bir binada açılıyorsa bu binanın safi iradı; bir arsada açılıyorsa arsanın muharrer kıymeti belediye tarafından o yerin hususi muhasebe dairesinden yazı ile sorulur, alınacak cevaplara göre kanundaki ve belediye meclisi tarafından tanzim edilmiş tarifedeki nispetlere nazaran harcın tahakkuku yapılır ve tahsil olunarak ruhsat verilir. Binanın safi iradı veya arsanın kıymeti hususi muhasebe dairesi kayıtlarında yazılı değilse, o takdirde bu safi irat veya kıymetin hususi muhasebe tarafından kanuni usullere göre tespit ve takdir edilmesi icap eder.

Eğlence resmi:

Eğlence yerlerinin hangilerinden, belediye meclislerince düzenlenecek tarifeye ve belirtilecek sınıflarına göre işledikleri müddetçe sağlayacakları gayri safi hasıllattan yüzde kaçına kadar eğlence resmî alınacağı belediye gelirleri kanununun 27 ci maddesi tayin etmiştir. Biletle girilen eğlence yerlerine ait resim, bilet bedellerine eklenmek suretiyle hesaplanır. Bu resim hasıllatının % 10 nu, bulunan yerlerde darülaceze hissesi olarak ayrılıp belediyece bu müesseseye ödenir. % 10 nuda verem savaş işlerine verilir. Bu resme ait diğer hükümler mezkûr 27 ci maddede yazılıdır. Diğer taraftan belediye gelirleri kanununun 45 ve 46 cı maddelerinde de bu resme ait çeşitli hükümler mevcuttur.

Hafta tatili ruhsat harcı:

Belediye kanununun, belediyelerin varidatından bahseden 110 cu maddesinin 17 ci fıkrasına göre: Hafta tatili kanununda yazılı istisnalardan istifade edecek olanlardan 70 ci maddeye göre tanzim olunacak tarifeye göre senevi beş liradan elli liraya kadar ruhsatiye harcı alınır. Diğer taraftan bu ruhsatiye harcı, belediye gelirleri kanununun 39 cu maddesinin C fıkrasının bahsettiği harçlara dâhil bulunmaktadır. Hafta tatilinden müstesna tutulan müesseseler, hafta tatili kanununun 4 ve 5 inci maddelerinde gösterilmiştir. Bu maddelerde yazılı olan müesseseler ve ticarethanelerin aynı kanunun 8 ci maddesine müsteniden belediyelere müracaat ederek ruhsatname almaları lâzımdır. Bu gibi ruhsatname alanlardan yukarıda bahsettiğimiz belediye kanununun 110 cu maddesinin 17 ci fıkrasına göre ve belediye meclislerince tanzim edilecek tarife dairesinde beş liradan elli liraya kadar hafta tatili ruhsatiye harcı tahsil olunur. Mezkûr 110 cu maddenin 17 ci fıkrasında da işaret olunduğu gibi bu harç senevidir. Bu bakımdan ay veya gün kıstelyevmine tâbi tutulmaması icap eder. Binaenaleyh bir kimse bilfarz senenin ilk ayında bir hafta tatili ruhsatiyesi aldıktan bir müddet sonra bu ruhsattan istifade etmekten vaz geç

se dahi kendisinden tahsil olunan ruhsatiye harcının bir kısmının kistelyevme tâbi tutularak kendisine iadesi icap etmez. Zira bu harç, aylık veya günlük değil seneliktir.

Belediye işletmelerinin gelirleri: Belediyelerce veya belediyelere bağlı müesseseler tarafından işletilen su, elektrik, otobüs gibi işletmelerin, bunlardan istifade eden fertlerle olan münasebetleri hususi hukuk hükümleri dairesinde cereyan eder. Su, elektrik ücreti gibi hususlarda saat (sayaç) kullanılmasına bilhassa önem verilmesi lâzımdır. Lamba adedine veya musluk sayısına göre abonelerden ücret tahsil edilmesi umumiyetle belediyenin zararına olur.

Burada bir noktaya daha işaret etmeyi faydalı buluyoruz: Bilhassa küçük kasabalarda belediye tarafından elektrik tesisatı yahut evlere kadar tevzi edilen su tesisatı yapıldığı zaman abone miktarı cüzi miktarda kalırsa, diğer bir ifade ile hasılat, işletme masraflarını karşılayamazsa bu vaziyet belediye için gittikçe tahammülü güçleşen bir hal arz etmeye başlar. Bunu karşılamak için belediye, kanuni hadleri tecavüz etmemek üzere çeşitli resim nispet ve miktarlarını yükseltme yolunu tutarsa bu da doğru bir hal tarzı sayılmamalıdır. Bu bakımdan, kanunen bir mecburiyetleri bulunmamakla beraber, belde sakinlerinin; elektrik ve su gibi bu hayırlı teşebbüsleri yaşatmak için imkân nispetinde fazla abone kayıt olunmaları her zaman tavsiye olunması icap eden bir hareket tarzı olmalıdır.

Oyun aletleri resmi:

Oyun aletlerinin hangilerinden belediyelerce ne miktar resim alınacağı 3434 sayılı kanunun 1 ci maddesinde yazılıdır. Diğer taraftan belediye gelirleri kanununun 39 cu maddesinin (D) fıkrası da aynı resimden bahsetmektedir. Kahvehane, Gazino gibi yerleri işletenler mali yılın birinci ayı içinde, bu yerlerde bulunan resme tabi oyun aletlerini bir beyanname ile belediyeye bildirirler. Tahakkuka esas olan vesikaları, bu beyannameler teşkil eder. Ancak belediyenin, tahakkuktan evvel bu beyannamelerin sıhhatim kontrol ettirmesi de muvafık olur. 3434 sayılı kanunun derpiş ettiği kontraların da ayrıca yapılması tabiidir. Yoklamalarda resmi ödenmemiş olarak görülecek oyun aletleri hakkında olunacak muamele ile itiraz ve temyiz yolları sözü geçen kanunun 6 ve 7 ci maddelerinde gösterilmiştir.

Oyun aletlerinden alınacak resim; 3434 sayılı kanunun 1 ci maddesine göre senevidir. Bu bakımdan ay veya gün kistelyevmine tabi tutulması lâzımdır. Şöyle ki: meselâ bir kahvehane işleten bir kimse mali senenin ilk ayında dinde bulunan oyun aletlerinin beyannamesini verdikten ve resmini ödedikten bilfarz bir kaç gün sonra bu oyun aletlerini kullanmamak üzere kahvehanesinden kaldırsa dahi senenin mütebaki ayları için resmin bir kısmının ken-

dişine iadesi icap etmez. Zira oyun aletleri resini, günlük veya aylık değil seneliktir.

Muhtaç asker ailelerine yardım geliri

Belediye gelirleri kanununun 44 cii maddesine göre: 4109 sayılı, asker ailelerinden muhtaç olanlara yardım hakkındaki kanunun 4 cü maddesinin (A) fıkrası ile belediye meclislerine verilmiş bulunan zam yetkisi bu kanunun 8, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 34 ve 35 ci maddelerinde yazılan gelirlere tatbik edilir. Asker ailelerine yardım geliri tahakkuk ve tahsilatında şu cihetleri göz önünde bulundurmak lâzımdır:

1) Her sene belediye bütçesi müzakere edilirken, belediye meclisi tarafından, mezkûr 44 cü madde ile 4109 sayılı kanun hükümlerine göre o sene hangi gelirlerden ne nispette asker ailesi zammı alınacağına dair bir tarife yapılması, eğer mevcut tarifenin devamı isteniyorsa bu hususta ayrıca karar verilmesi lâzımdır.

2) Bu hususta belediye meclisi tarife ve kararlarının her belediye tahsilatına tevdi edilmesi ve bu suretle yanlış tahsilata meydan verilmemesi gerektir.

3) Tarifeye göre tahsil edilecek asker ailesi zammının, tahsilât makbuzlarında ayrı bir kalem halinde gösterilmesine dikkat olunması icap eder. Diğer taraftan bu zam tahsilatının tahsildar irsaliyelerinde ayrı bir sütun halinde gösterilmesi iktiza eder.

4) Her sene belediye varidat defterinde muhtaç asker ailelerine yardım zammı için ayrı bir sahife açılarak tahakkuk ve tahsilatının bu sahifede gösterilmesi ve toplanması lâzım gelir.

5) Varidat defterindeki asker ailelerine yardım zammı tahsilatı; bütçe masraf defterindeki muhtaç asker ailelerine yapılan sarfiyatın tahsisatını teşkil edeceğinden sene sonlarında bu iki defterin hesapları karşılaştırılarak muvazenenin temini ve yeni seneye intikal edecek durumun tayini icap eder.

Cezalar:

Cezalar, bir belediye varidatı olarak, belediye gelirleri kanununun 39 cu maddesinin (C) fıkrasında yer almış bulunmaktadır. Ceza adını taşıyan beş türlü belediye varidatı vardır:

1) Belediye suçlarından dolayı belediye encümenleri tarafından hükmolunan para cezaları,

2) Belediye suçlarından dolayı belediye reisleri, muavinleri ve belediye şube müdürleri tarafından tayin edilen para cezaları,

3) Belediye işlerinden dolayı bazı hususlarda mahkemelerce hükmolunan para cezaları,

- 4) % 10 zam cezaları,
- 5) Mektume cezaları,

Şimdi bu çeşitli cezalar hakkında kısaca izahat verelim:

1 — Belediye suçlarından dolayı belediye encümenleri tarafından hükümlenen para cezaları:

Umuru belediyeye müteallik ahkâmı cezaiye hakkındaki 486 sayılı kanunun bazı maddelerini değiştiren 1603 sayılı kanunun 3764 sayılı kanunla değiştirilen birinci maddesine göre; belediye meclisi ve encümenlerinin kendilerine kanun, nizam ve talimatnamelerin verdiği vazife ve salahiyet dairesinde ittihaz ettikleri kararlara muhalif hareket edenlerle, belediye kanun, nizam ve talimatnamelerinin men veya emir ettiği fiilleri işleyenler veya yapmayanlara 50 liraya kadar hafif para cezası tertibine ve üç günden on beş güne kadar ticaret ve sanat icrasından mene ve Türk ceza kanununun, mezkûr maddede sayılan maddelerinde yazılı cezaları tayine belediye encümenleri salahiyettardır. Belediye meclislerinin gerek belediye kanununa göre hazırladıkları idari mahiyetteki zabıta talimatnameleri ile umumi hıfzıssıhha kanunu hükümlerine göre tanzim ettikleri sağlık zabıtası talimatnameleri, salahiyettar makamların tasdikinden geçtikten sonra, kanunların verdikleri vazife ve salahiyete müsteniden verilmiş belediye meclisi kararı mahiyetini iktisap ederler. Bu zabıta talimatnamelerinde belde sakinlerinin muhtelif hususlarda riayet etmeleri icap eden cihetler tayin ve tespit olunur, işte bu cihetlere muhalif hareket edenler hakkında belediye encümenleri yukarıda bahsettiğimiz cezaları tayin ederler. Bu fiiller de belediye suçlarını teşkil ederler. Ceza kararlarına karşı yapılacak itiraz yollarım da 1608 sayılı kanun göstermiş bulunmaktadır.

2 — Belediye suçlarından dolayı belediye reisleri, muavinleri ve belediye şube müdürlerinin tayin edecekleri cezalar:

1608 sayılı kanuna 2575 sayılı kanunla eklenen maddeye müsteniden, vilâyetlerde belediye reisleri ve bulunan yerlerde muavinleri ve belediye şube müdürleri beş liraya kadar, kazalarda belediye reisleri üç liraya kadar 1608 sayılı kanunun birinci maddesinde cezayı müstelzim hususlardan dolayı hafif para cezası tayin ederler, bu cezalar kat'î olup bunlar hakkında adli ve İdarî kanun yollarına müracaat olunamaz.

3 — Belediye işlerinden dolayı bazı hususlarda mahkemelerce hükümlenen para cezaları:

Buna misal olarak hafta tatili kanununa muhalif hareket edenlere verilen cezaları göstereceğiz. Hafta tatili kanununun ahkâmına muhalefet edenler hak

kında mezkûr kanunun 10 cu maddesine müsteniden, o maddede miktarı yazılı bulunan para cezaları sulh mahkemeleri tarafından hükmolunur ve kanunun 11 ci maddesine göre de alman para cezaları belediyeye teslim olunur.

4 — % 10 zam cezaları:

Belediye kanununun 112 inci maddesi hükmüne göre; tahakkuk muamelesi tahsilattan evvel yapılan belediye vergi ve resimlerinin taksit müddetleri zarfında tahriri ve resmi ihtara rağmen her taksit müddetinin son gününden itibaren azami on gün zarfında belediyeye tediye edilmeyen bu resimlerin miktarı üzerine yüzde on zam yapılır ve^ mükelleflerden amme alacaklarının tahsili usullerine göre tahsil olunur. Bunu bir misal ile izah etmeğe çalışalım: Meselâ; tahakkuku tahsilinden evvel yapılan bir belediye resmi için belediye meclisince birinci taksit müddeti haziran ayı, ikinci taksit müddeti olarak da ekim ayı kabul ve ilân edildi. Şu halde mükellefler borçlarının yarısını haziran, diğer yarısını da ekim ayı içinde ödeyeceklerdir. Haziran ayının birinci gününden itibaren mükelleflerin borçlarını ödeme mükellefiyetleri başlamıştır. Haziran ayı zarfında borçlarının birinci taksitlerini ödemeyen mükelleflere bu ay sona ermeden belediye tarafından tahriri ihtarin yapılması lâzımdır. Bu ihtar yapıldıktan sonra haziran ayının hitamından yani birinci taksit müddetinin son gününden itibaren on gün içinde dahi borcunu vermeyenlerin bu borçlarının birinci taksitlerine yüzde on zam yapılarak yukarıda sözü geçen 112 ci maddeye göre muamele yapılır.

5 — Mektume cezaları:

Bir de, kanunen belediyenin ruhsatına ve resim ve vergisine tâbi olup ta ruhsatname almaksızın ve resim ve vergi vermeksizin yapılan işlerden alman cezalar vardır ki bunlara mektume cezaları ismini veriyoruz. Belediye kanununun 113 cü maddesinde bu hususlara dair hükümler mevcuttur.

Tarifeler:

Belediye gelirleri kanunu, resimlerin nispet ve miktarlarını umumiyetle kesin olarak tayin etmemiş; bunların azamî ve asgarî miktarlarını göstermiş ve bu hudutlar arasında resim miktar ve nispetinin tayin ve tespit edilmesini belediye meclislerine bırakmıştır. Tarifeler hakkında şu noktalan kısaca işaret edelim:

1) Belediye meclislerince her sene tarife yapılması hakkında mevzuatımızda bir sarahat yoktur. İcap ederse bir tarife bir kaç sene tatbik edilebilir. Ancak bu şekilde geçen seneki tarifenin yeni bütçe yılında da tatbiki muvafık görülüyorsa bütçe müzakereleri esnasında belediye meclisince bu hususta bir karar verilmesi icap eder.

2) Resim tarifelerinin bir kısmı mahallin en büyük mülkiye âmirinin tasdikine tâbi değildir. Belediye kanununun 70 ci maddesinin 7 inci fıkrasında mevzuubahis edilen umumî resim tarifesi böyledir. Zira aynı kanunun 71 inci maddesi metni bu tarifenin en büyük mülkiye âmirinin tasdikine tâbi olmadığını göstermektedir.

3) Bazı tarifelerde mahallin en büyük mülkiye âmirinin tasdikine tâbidir. Belediye kanununun 70 ci maddesinin 8 ci fıkrasında ve belediye gelirleri kanununun 39 cu maddesinin 2 numaralı bendinde bahsi geçen ücret tarifeleri böyledir.

4) Belediye gelirleri kanununun 20 ci maddesine göre; iskele ve rıhtımlarla kayık ve sallardan alınacak geçiş resminin tarifesi ise, belediye meclislerince hazırlanır ve 3004 sayılı kanuna müsteniden icra vekilleri heyeti tarafından tasdik olunur.

MEMURLARIN İZİN HAKLARI

Ali KÖSE

Memurların izinleri üç kısma ayrılır.

- I — Senelik izin,
- II — Mazeret izinleri,
- III — Sıhhî izinler.

SENELİK İZİN:

31/3/1926 tarih ve 788 sayılı Memurin Kanununun 78 inci maddesiyle, her memura maaşına ve memuriyet hukukuna halel gelmemek ve bu iznini geçireceği yere kadar gidiş dönüş yol payı hariç olmak üzere senede bir ay mezuniyet hakkı tanınmış bulunmaktadır. Bu izinler, daire âmirinin mütalâası alınmak şartıyla, memuru tayin eden makam tarafından verilir.

Kanun vazı memura, memuriyet mahalli haricinde dilediği bir yerde dahi geçirmek şartıyla ve azimet avdet müddeti dâhil olmamak üzere senede bir ay dinlenme imkânı vermiş bulunmaktadır. Bu suretle iznini memuriyet mahallinde geçirecek bir kimse izne başladığı tarihten tam bir ay sonra vazifesi başına dönerken ahar bir mahalde geçiren bir memurun normal gidiş dönüş müddeti ilâve edilmek suretiyle bir aydan daha fazla bir zaman sonra vazifesi başına dönmesi ve böylece İkincisinin de iznini geçireceği yerde tam bir ay istirahat etmesini kabul etmiştir.

Aksi takdirde, İstanbul'da vazife görmekte olan bir memurun hangi bir sebeple senelik iznini Van'da geçirmesi icap ettiği takdirde bu bir ayın 10 gününden fazlasını yolda geçirmesi lâzımdır ki bu da adalet kaideleriyle kabili telif olamazdı.

İzin kullanılacağı zamanın tarzını: Mezkûr kanunun 83 üncü maddesi, senelik izinlerin itasında devlet muamelâtının aksamamasına dikkat olunarak memurların bu mezuniyetten istifade edecekleri zamanın âmir tarafından tayin edilmesini âmir bulunmaktadır,

İzinlerin cemi: Vazı kanun, bir taraftan âmire muamelâtın sekreter olacağı düşüncesiyle memura izin vermemek hakkını tanıırken diğer taraftan senelik izinlerin iki veya üçünü cemeylemevi caiz kılmıştır. Bir veya iki sene üst üste yıllık iznini almamış veya alamamış olan bir memura iki ilâ üç ay bir

den izin verilebilmektedir. Ancak bu geriye doğru ve sırasıyla üç senelik olabilir. Daha eski senelere ait izinler sakıt olur. Yâni 1954 senesinde 1952 senesine ait izin verilebilmekte ve 1951 senesine ait izin sakıt olmaktadır.

Muallimlerin senelik izinleri: Muallimler yaz tatilinde mezun addedilmekte olduklarından bunlara tedris yılı içinde bilâ mazeret senelik izin verilmez.

Azimet ve avdet müddetleri: 18/2/1952 tarih ve 6245 sayılı Harcırah Kanununun 43 üncü maddesinde (seyahat günlerine ait yevmiyelerin, seyahat edilen vasıtanın hareket saatinden gidilecek vere muvasalat saatine kadar geçen her 24 saat için hesap olunur. Bu süreden az devam eden seyahatler bir gün itibar olunur.

(Seybat müddetinin her 24 saati aşan kesiri tam gün savılır) denilmekte olduğundan izinlerde de azimet ve avdet müddetinin bu maddedeki esasa göre hesaplanması icap etmektedir.

Meselâ Ankara'da vazifeli bir memur yıllık iznini Nevşehir'de geçirecek olsa Ankara ve Niğde tren yolculuğu 24 saatten az süreceği için bir gün, Niğde Nevşehir; otobüs yolculuğu da yine 24 saat sürmeyeceğinden bir gün de bu ki cem'an iki gün gidiş ve iki gün dönüş kabul edilmesi iktiza eder.

Tatbikatta iki veya üç aylık iznini cetvellerden bu iznini ahar mahalde geçirenlere yalnız gidiş dönüş müddeti ilâve edilmekte, senelik iznini 15 şer gün olarak iki defada alan ve bu 15 şer günlük izinlerinin her ikisinde memuriyet mahallinden başka bir yerde geçiren bir memura her defasında da gidiş dönüş yol payı tanınmamaktadır.

Ücretlilerin izinleri: 2. Temmuz. 1927 tarih ve 1108 sayılı Maaş Kanununun 13 üncü maddesini tadil eden 20/6/1936 tarih ve 3041 sayılı kanun gerekince ücretle müstahdem olanlara senede azamî 15 gün izin verilir. Bu müddet için ücretleri tam olarak ödenir.

Bu izinlerde gidiş dönüş yol payı yoktur. Yâni izinlerini nerde kullanırlar kullansınlar vazifelerinden ayrıldıkları tarihten 15 gün sonra vazifeleri başarma dönmeleri lâzımdır.

Senesi içinde verilmeyen izinler sakıt olur.

Aday memurların izinleri: Bunlara da ücretliler mesulü muamele yapılmaktadır.

MAZERET İZİNLERİ:

788 sayılı Memurin Kanununun 79 uncu maddesine göre; mecburî sebeplere ve meşru mazeretlere müstenit olmak şartıyla her memura bir defada sekiz güne kadar mazeret izni verilebilir. Bu, sene içinde müteaddit defalar vaki olur ise üçten fazlası yıllık izne mahsup edilir.

Bu izinler memuru tayin eden makam nekresi olursa olsun dairesi âmirinin

mütalâası alınarak kazalarda kaymakamlar ve vilâyetlerde valiler tarafından verilir. Hâkimler ve müddeumumiler hariç diğer daire âmirlerine, yine vilâyetlerde valiler ve kazalardan kaymakamlar sekiz güne kadar mazeret izni verebilirler.

Valiler, tayinleri merkeze ait vilâyet memurlarına acele hallerde 18/6/1949 tarih ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 13. üncü maddesinin «Ç» fıkrası gereğince 15 güne kadar mezuniyet verebilirler. Verilen bu izinler memurun mensup olduğu makama bildirilir.

Yine aynı maddenin «J» fıkrasına göre kaymakamlar, kaza idare şube başkanlarına, acele hallerde sekiz güne kadar izin verebilirler.

Bu izinlerde yol payı: Mazeret izinleri memuriyet mahalli dışında geçirildiği takdirde senelik izinlerde olduğu gibi gidiş dönüş yol payı ilâve edilmez. İzin ister memuriyet mahallinde ister ahar bir mahalde geçirilsin verilen iznin hitamında vazife başına dönmek zarurîdir.

HASTALIK İZİNLERİ:

788 sayılı Memurin Kanununun 84 üncü maddesinde hasta memurlara verilecek mezuniyet müddetleri gösterilmektedir. Memurların hizmet müddetlerine göre resmî etibbanın raporlarına müsteniden verilecek izin müddetleri şöyledir:

a — Hizmet müddetleri 5 seneyi doldurmamış olan memurlara tam maaş ve tahsisatlarıyla üç aya kadar izin verilir. Bu müddetin hitamında hastalıkları şifa bulmadığı yine resmî tabip raporuyla sabit olanlara tam maaş ve tahsisatlarıyla üç ay daha izin verilir.

b — Hizmet müddetleri 10 seneye kadar olan memurlara altı aya kadar izin verilir. Ve lüzumu halinde altı ay daha temdit olunur.

c — Hizmet müddetleri 10 seneden fazla olan memurlara «a» fıkrasında olduğu gibi birer seneden iki seneye kadar sağlık bakımından mezuniyet verilir.

Bu müddetler zarfında hastalıkları geçmeyen memurlar hakkında malulen ahkâmı tatbik olunur. Bu suretle haklarında malulen ahkâmı tatbik edilen memurlardan bilâhare şifa yap oldukları tabip raporu ile sabit olanlar tekrar memuriyete intisap edebilirler.

Ücretlilerin sağlık izinleri: 3041 sayılı kanunla tadil edilen 1108 sayılı Maaş Kanununun 13. ve 5434 sayılı kanunun 47 inci maddeleri gereğince çeşitli hizmetlilerin senede azami iki ay mezuniyet hakları vardır. Bu müddet zarfında ücretleri tam olarak ödenir. İzin hitamında hastalıkları geçmeyenler emekliye sevk olunurlar.

Resmî etibbanın tayini ve bunların verebilecekleri istirahat müddetleri ile raporların verilme şekli:

Memurin Kanununun 84 üncü maddesinde zikredilen resmî tabip tabiri ile kimlerin kastedildiğinin tespiti maksadıyla hazırlanıp 3. Ekim. 1953 tarih ve 8324 sayılı resmî gazetede neşrolunan ve ücretli memur ve müstahdemler hakkında da tatbik edilecek olan (memurlara hastalıklarından dolayı verilecek raporların verilme şekli ve resmî tabip raporları hakkında talimatname) ile resmî etibbanın kimler olduğu ve bunların verebileceği mezuniyet müddetleri ile raporların verilme şekli tespit edilmiş bulunmaktadır.

Resmî etibba: 3. Kısım. 1953 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunan mezkûr talimatnamenin 8. maddesinde rapor tanzimine salahiyetli tabipler şöylece sıralanmıştır;

- 1 — Hükümet tabipleri,
- 2 — Devlete ait muayene ve tedavi evi veya dispanserlerin tabipleri,
- 3 — Sağlık merkezi veya tabipleri, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin tayin edilen hastane tabip ve mütehassısları,
- 4 — Tabipleri Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince tayin olunan hastane sağlık kurulları,
- 5 — Hükümet, dispanser, muayene veya sağlık merkezi tabipleri veyahut yukarıda yazılı hastanelerin bulunmadığı mahallerde belediye' tabipleri,
- 6 — Ayrıca tabip çalıştıran dairelerdeki etibba,
- 7 — Bir mahalde resmî teşekküllerde mütehassıs bulunmadığı takdirde memuru muayene eden tabibin göstereceği lüzum üzerine İşçi Sigortaları ve katma bütçeli daireler ile İktisadî devlet teşekküllerine bağlı hastane ve dispanserlerin mütehassısları,
- 8 — Bir mahalde Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletine ait sıhhi teşekküller bulunmadığı takdirde resmî tabipler tarafından gösterilecek lüzum üzerine Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletince sağlık müesseseleri olarak kabul edilen resmî veya hususî müesseseler ve hastaneler salahiyetlidirler.

Kimlerin ne kadar müddetle istirahat verebileceği:

Hükümet veya daire tabipleri, bir haftadan, köy veya tabibi bulunmayan nahiyelerde vazifeli memurlara 15 günden fazla istirahat mucip rapor veremezler. Eğer daire tabibi mütehassıs ise kendi ihtisas şubesi dâhilindeki hastalıklar için 20 güne kadar rapor verebilir. Hastalığın devamı halinde, hastanın sıhhi ahvali müsait olduğu takdirde tabibin göstereceği lüzum üzerine hasta en yakın hastaneye veya sağlık merkezine sevk edilir. Buna imkân olmadığı hal-

lerde de hükümet veya dairesi tabipleri tarafından verilecek bir haftalık, 15 er veya 20 şer günlük temdit raporlarının büküm ifade edebilmesi için, mensup olduğu daire veya Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğünün tayin edeceği hastane sağlık kurulunca tetkik ve tasdik edilmesi şarttır.

Sıhhi müesseselere mensup mütehassıslar; bir defaya mahsus olmak üzere azami 20 gün istirahat raporu verebilirler. Hastalığın devam etmesi ve hastanın bir sıhhi kurula şevkine imkân bulunmayan hallerde mütehassısın 20 şer günü geçmemek şartıyla birden fazla istirahat raporu vermesi mümkün olup bunların hüküm ifade edebilmesi için yine mensup olduğu daire veya sıhhat müdürlüğünün sevk edeceği hastahane sağlık kurulunca tasdik edilmesi şarttır.

Hususi tabiplerin istirahat raporu verebileceği haller; resmî tabip bulunmayan mahallerde, hususî tabipler de istirahat raporu tanzim edebilirler. Bunların vereceği bir haftalık, köy veya tabibi bulunmayan nahiyelerde vazife gören memurlara verecekleri azami 15 günlük istirahat raporları memurun bağlı bulunduğu daire veya sıhhat müdürlüğünün tayin edeceği hastane sağlık kurulunca tetkik ve tasdik edilmesi şartıyla hüküm ifade eder.

Sağlık memurlarının vereceği şahadetnameler; resmî veya hususî tabip bulunmayan mahallerde sağlık memurları tarafından şahadetnameler verilebilir. Bu şahadetnamelerin de hüküm ifade edebilmesi için, mensup bulunduğu daire veya sıhhat müdürlüğünün tayin edeceği hastane saflık kurulunca tetkik ve fenne uygunluğunun da tasdik edilmesi lâzımdır.

Askerî veja üniversite ettihhasının vereceği raporlar; Sıhhat Vekâletine ait sıhhi teşekküller bulunan yerlerde askerî veya üniversite etibba veya mütehassısla tarafından verilecek raporların resmî rapor mahiyetinde kabul edilebilmesi için aşağıda izah edileceği şekilde resmî bir havale olması şarttır.

Raporların münderecatı:

Gerek tek tabibin ve gerekse sağlık kurullarının verecekleri raporlarda, hastalığın ârazi tasrih edilerek teşhisin ve hastalıkların nevi ve mahiyetlerine göre tedavi şekilleri açıkça yazılması şarttır.

Muayene sonunda hasta tedavi ve istirahat muhtaç görülürse bunun müddeti, işine mâni olup olmayacağı veya derhal işinden ayrılmasını icap ettirip ettirmeyeceği, nerde ve nasıl geçireceği evinde mi, yatakta veyahut kısmen veya tamamen başka bir mahalde mi geçirebileceği raporda açıklanır.

Müracaatla rapor tarihi arasında geçen günler; vaki müracaatlar kayden sabit olmak şartıyla müracaat tarihi ile rapor tarihleri arasında geçen günler rapor müddetine ilâve edilir.

Hasta memurların müracaatları:

Memur ve ücretlilerin hizmetleri sırasında tâbi olacakları bütün sıhhi mu-

ayeneleri ve istirahat müddetleri işlenmek ve lüzumunda ibraz etmek üzere her memura numunesine uygun şekilde (Numune 1) bir sağlık karnesi verilir. Bu karnelere muayene ve tedavi sonu, tabip veya sağlık kurulları Başkam tarafından, kısaca kayıt ve imza olunur.

(Nüanune 1)

Rapor özeti

Teşhis:

Yapılan tedavi

Verilen istirahat

Raporun tarihi

No.

Tabibin:

Adı ve Soyadı

Memuriyeti

İmzası: ...

ÜST MAKAMIN TASDİKİ

Memuriyet mahallinde hastalananlar; daire âmirlerine muayene ve tedavileri için müracaatta bulunulunca numunesine uygun olarak doldurulacak (Numune 2) hasta sevk kâğıdı ile vilâyetlerde sıhhat müdürlüklerine, kazalarda ve nahiyelerde 'hükümet tabipliklerine gönderilirler. Sıhhat müdürlerinin tensip ederek sevk edeceği resmî tabip veya müesseseler tarafından hastanın muayene ve tedavileri yapılır.

Hükümet tabipliklerine gönderilen hastaları, bu tabipler kendileri muayene etmekle beraber lüzum gördükleri takdirde resmî tabip veya sağlık müesseselerine gönderebilirler.

(Nunume 2)

..... Sağlık Müdürlüğüne

..... Baştabipliğine (*)

..... Tabipliğine (**)

Adı ve Soyadı:

Sicil No :

Memuriyeti:

Aylık veya ücreti:

Ev adresi:

Hastanın halen raporlu olup olmadığı

ve son üç ay zarfında aldığı raporlar

Hakkında beyanı (**):

İmza

(*) Numune, devlet, verem, memleket hastanesi, sağlık merkezi, verem dispanseri.

(**) Daire, hükümet, dispanser, belediye.

(***) Bu sütun sağlık karnesi bulunmaması halinde doldurulacaktır.

Hasta olduğundan muayene ve tedavisini isteyen yukarıda adı, soyadı nev'inde meriyeti ve ev adresi yazılımuayenesini dairede ile gerekiyorsa tedavisinin teminini ve düzenlenecek raporunun gönderilmesini rica ederim.

Dairesi Âmiri

Hasta sevk kâğıdına sağlık karnesi de eklenir. Sağlık karnesi bulunmayan memur daha evvel istirahat raporu almış ise son üç ay zarfındaki hastalığı ve rapor müddeti hakkında vereceği malûmat hasta sevk kâğıdına derç edilerek memura imza ettirilir.

Muayenesi esnasında sağlık karnesini ibraz etmeyen memurların, hasta sevk kâğıdına istinaden muayene ve tedavileri yapılarak sıhhi durumları hakkındaki muamele mensup oldukları dairelerce karnesine' işlenir.

Mücbir sebep olmadığı halde muayeneleri şuasında sağlık karnesini ibraz etmeyenler hakkında inzibati ceza tatbik edilir.

Memurun mensup olduğu dairenin ayrıca bir tabibi var ise; müracaat, âmirleri tarafından doldurulacak hasta sevk kâğıdı ile daire doktoruna intikal ettirilir. Bu tabip rapor verebileceği gibi lüzum gördüğü takdirde hasta memuru resmi bir sıhhi müesseseye de gönderebilir.

Acil vakalarda; hasta derhal muayene ve tedavi altına alınır ve icap eden formaliteler bilâhare ikmal ettirilir.

Memuriyet mahalli haricinde hastalananlar; muayene ve tedavi olmak üzere varsa mensup oldukları dairenin o yerdeki teşkilâtına veya mahallin en büyük mülkiye âmirine bir dilekçe ile müracaat ederler. Bu istek üzerine iki nüsha olarak tanzim edilecek hasta sevk kâğıdı sıhhat müdürlüklerine veya tabipliklerine havale edilir. Bu makamlar tensip edecekleri tabip veya sağlık kurumlarınca usulü veçhile muayene ve tedavileri yapılarak gereken rapor tanzim edilir.

Taşra teşkilâtında doktoru olan dairelerdeki memurlarla bu teşkilâtın o mahalde her hangi bir sebeple bulunabilecek memurlarının muayene ve tedavileri daire doktorları tarafından yapılabileceği gibi, lüzumu halinde sıhhat müdürlüklerine veya resmî müesseselere şevkleri de yapılabilir. Bu takdirde:

Usulü veçhile verilen raporlarla hasta sevk kâğıtlarının ikinci nüshası memurun mensup olduğu daireye gönderilir. Ve istirahat verilmişse memurun sağlık karnesine doktor tarafından işlenir.

Yeniden muayenesini talep edenler; izninin hitamında tekrar muayenesini isteyen veya muayenesine lüzum görülen hastaların evvelce muayene ve te

haviyi yapmış olan tabip veya sağlık kuruluna sevk edilmesi lâzımdır. Buna imkân olmadığı veya lüzum görüldüğü takdirde hastanın başka bir tabip veya sıhhi müesseseye şevki de mümkündür.

Tedavi ve istirahat müddetlerinin geçirilebileceği mahal; raporla mezun bulunan memurlar, raporda aksine sarahat olmadıkça tedavi ve istirahat müddetlerini memuriyet mahallerinde geçirmeye mecburdurlar. Zaruri hallerde memuriyet mahallerini terk edebilmeleri için mahallin eti büyük mülkiye veya yetkili daire âmirinden izin almak şarttır.

Sağlık izinlerde yol payı; talimatname yeni bir mesele ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Mezkûr talimatnamenin 4. maddesine (gerek hükümet veya daire tabiplerinin, gerekse sağlık kurullarının verecekleri raporlarda hastalığın arazi, etraflı şekilde tasrih edilerek teşhisin açıkça yazılması şarttır.

Hasta, tedavi ve istirahat muhtaç görülürse bunun müddeti, işine mâni olup olmayacağı, nerede ve nasıl geçireceği (meselâ: evinde, yatakta, bulunduğu şehirde veyahut şu veya bu sebepten dolayı kısmen veya tamamen başka bir yerde geçirebileceği) raporda açıklanır.

(Hastalığın nev'i veya mahiyetine göre tedavi şekli de ayrıca tasrih edilir) denilmekte ve 1. maddenin 5. fıkrasında ise (vaki olacak müracaatların tarihleri, kay den sabit olmak şartıyla müracaat tarihi ile rapor tarihleri arasında ve hastalık icabı olarak veya memuriyet mahallinin haricinde bulunmaktan dolayı vazife görmesine imkân olmayan hallerde arada geçecek günler, rapor müddetlerine ilâve edilir) hükmü bulunmaktadır.

Şu halde istirahatine lüzum görülen bir memurun şu veya bu sebepten dolayı istirahatini ahar mahalde geçirmesinde tabipçe lüzum görüldüğü veya senelik izinle memuriyet mahalli haricinde bulunurken hastalanarak usulü veçhile tedavi ve istirahat, raporu alan bir memurun istirahat müddeti sonunda vazifesi başına dönüş yol payı hesaplanması mı yoksa raporun hitamında vazifesi başında mı olması iktiza edecektir?

Kanaatımızca fennî lüzum üzerine istirahatini ahar bir yerde geçiren bir memurun istirahati sonuna dönüş yol payı da eklenmesi iktiza eder.

Esasen talimatnamenin 1. maddesinin 5. fıkrasında (.....) veya memuriyet mahallinin haricinde bulunmaktan dolayı vazife görülmesine imkân olmayan hallerde arada geçen günler, rapor müddetlerine ilâve edilir) denilmek suretiyle lüzum üzerine istirahatini başka mahalde geçiren veya memuriyet mahalli haricinde hastalanarak usulü veçhile rapor alan bir memurun memuriyet mahalli haricinde bulunmasından dolayı vazife görmesine imkân olmayan müddeti rapor müddetine eklenmesini âmir bulunmaktadır.

Şimdiye kadar hasta memurlar memuriyet mahalli haricinde bulunduk-

lan takdirde azimet müddeti diye bir şey nazarı dikkate alınmamakta idi.

Malulen ahkâmının uygulanması:

5434 sayılı kanunun 47 inci maddesinde, vazifelerini yapamayacak derecede hastalığa uğrayanlardan kanunlarında tayin edilen müddetlerden fazla devam edenler hastalıklarının mahiyetlerine ve doğuş sebeplerine göre adi malûl veya vazife malûlü sayılırlar. Denilmekte ve çeşitli hizmetler için de bu müddetin en çok iki ay olarak gösterilmektedir.

Mezkûr maddenin 3. bendinde ise, kanunlarında yazılı müddetlerinden evvel geçen hastalıkların en çok bir yıl içinde nüksetmeleri halinde yukarı ki hükümler eski ve yeni hastalık müddetleri toplamına göre uygulanır, denilmektedir.

Mahiyeti başka hastalıklardan rapor (ilanların durumu):

Bu maddeye göre, bir memurun kanunlarında yazılı sıhhi mezuniyet müddetlerinin hesaplanmasında sıhhi iznin aynı hastalıktan olması icap etmektedir.

Meselâ Memurin Kanununun 8 inci maddesinin (b) fıkrasına göre altışar aydan bir sene sağlık bakımından rapor almağa hakkı olan bir memura her hangi bir hastalıktan mütevellit 10 ay istirahat verilse ve bu mezuniyeti bambaşka bir hastalıktan dolayı da 5 ay daha temdit edilse bu suretle bir senelik müddet dolmakta ise de 5434 sayılı kanunun 47. maddesine göre emekliye sevk edilmesine imkân yoktur.

Hastalığın nüksetmesi:

Kanunlarında yazılı müddetlerinden evvel geçen hastalıkların en çok bir yıl içinde nüksetmesi halinde eski ve yeni istirahat müddetleri toplanarak ona göre emekli muamelesi yapılır.

Burada, yukarıdaki misalimizi tekrar ele alalım: bir sene rapor almağa hakkı olan bir benim' 10 ay istirahat aldıktan sonra hastalığının geçmesi üzerine vazifesi başına dönse bu hastalık bir sene içinde nüksettiği takdirde iki aydan fazla istirahatini mucip rapor alırsa hakkında emekli muamelesi tatbik edilmesi lâzımdır.

Ücretlilerin durumu; bunlara verilecek iki aylık sıhhi iznin de aynı hastalıktan olması şarttır. Evvelce bir müddet istirahat kullandıktan sonra vazifesi başına dönen bu ücretlinin hastalığı bir sene içinde nüksetmesi halinde yeni alacağı istirahat ile evvelce aldığı istirahat toplamı iki ayı geçtiği takdirde hakkında emekli muamelesi uygulanacağı gibi evvelce her hangi bir hastalıktan mütevellit 45 gün sağlık izin kullanmış olan bir ücretli aynı sene içinde veyahut istirahatinin bir aydan fazlasının kullandıktan sonra meselâ bir otomobil kazası dolayısıyla bir aydan fazla bir müddet daha istirahat raporu alması icabetse bu müddet evvelce kullanmış olduğu istirahatle birleştirilerek

emekliye şevki mümkün değildir. Çünkü burada nü kûs keyfiyeti mevcut olmayıp mahiyeti ayrı olan ikinci bir hastalıktan dolayı tekrar iki aylık bir izne hak kazanmış bulunmaktadır.

Aday memurları: henüz kat'î surette memur statüsüne dâhil olmamış deneme devresinde olan aday memurlara senelik izinde olduğu gibi sağlık izinlerinde de ücretliler misille muamele yapılmaktadır.

VAN VİLÂYETİ HUDUT KAZALARININ ASAYİŞ BAKIMINDAN COĞRAFİ DURUMU

1/800,000

dentakip edilecek

Alb. Şükrü TÜTER

Şark bölgemizin incisi sayılan, tarihi zenginliği ile tanınan Van Vilâyeti, ilan hudut hattı üzerinde olup ön ve arkasında iki çukurluk vardır. Önünde 1200 Rakımlı Rumi'ye çukurluğu (Gölü) ile arkada 1700 Rakımlı Van çukurluğu (Gölü) ve bu çukurluğun kuzeyindeki dağlar, hudut hattının doğu ve batısında ki gibi hemen aynı irtifadadır. Rumi'ye gölünün etrafında büyük, Van gölü etrafında küçük düzlükler vardır. Daha güneyde ise manzara büsbütün değişir. Batıda (3000 M.) yüksekliğindeki dağlara karşı (Mor) dağı gibi 1000 metre yüksekliğinde ovalar vardır. Şu hesaba nazaran İran tarafında çukurluk daha fazla, batıda ise daha azdır. Batı arazisi kotor ve civarı müstesna doğu arazisine hâkim vaziyettedir.

Van Vilâyetinin Muradiye, Özalp, Başkale hudut Kazaları azametli dağ silsilelerinin üzerinde görülür. Bu dağ silsilesinin eski ismi (Zagros) dur. Çaldıran kuzeyinde, Tentürdük dağından başlayarak güneye doğru uzanır. En yüksek yeri Başkale'nin güney doğusunda (3810 M.) Mor dağı, kuzey doğusunda (3676) Haravil dağıdır.

Kotur çayı ile Hoşap suyu ve zap suyu menbaları arasından geçerek Zap suyu batısında Zagros'a muvazi olarak güneye doğru uzanan Hakkâri sıra dağları vardır. Zap suyu Zagros ile Hakkâri'yi birbirinden ayırır. Bu suretle Başkale, Çölemerik çukurluklarını teşkil eder.

Dağ Bölgesinin Hususiyeti:

- A) Yolları meşkün yerleri azdır.
- B) Arazi müşkülatla geçilir.
- C) Hava şartları kışın ağırdır.
- Ç) Kılavuza ihtiyaç gösterir.

IKLİM:

Sureti umumiye de kurudur. Yani yağmurları azdır. Normal olarak Ekim ayında kar yağmağa başlar, fasılasız Mart sonuna kadar devam eder. Sühnet sıfırın altında 20-30 a düşer. Şehir ve köylerin muvasalası tipi yüzünden kesilir. Van gölünün etrafı bir dereceye kadar yaş iklim sayılır. Van gölü sahili mutedildir. Meyve ve sebze yetiştirir. Merası çok olduğu için hayvancılık ileri

gitmiştir.

OVALARI:

Van gölü ile Varak dağı arasında bulunan Van ovası 150 Kilometre kare genişliğindedir. 1700 metre yüksekliğinde olmasına rağmen kuzey rüzgârlarına kapalı olması dolayısıyla kar erken kalkar.

MURADİYE OVASI:

Bu ovanın hayatı Bendimahi çayıdır. 120 Kilometre karedir. Kar çok yağar fakat bahar erken gelir.

ERÇEK OVASI:

1800 metre irtifamda Erçek gölü civarında ufak bir ovadır.

HANASOR OVASI:

1900 metre irtifamda Şamulan kanalı vasıtasıyla çok iyi sulanmaktadır.

ASAYIŞ BAKIMINDAN ÖNEMLİ DAĞ, BOĞAZ VE GEÇİTLER:

1 — Muradiye, Özalp bölgelerinde çok cazip olan bazı dağı silsileleri ve geçitleri zikre şayandır.

Başlıcaları Ali kelle dağı, İsmail Baba dağı, Bendimahi suyu ile kara su arasını doldurur.

2 — Tentürdük dağı; Sönmüş bir yanardağdır. 3000 metre yüksekliğinde ve yan yana iki tepeden ibarettir. Biri yassı, diğeri sivridir. Sivrisi doğuda, yassısı batıdadır. Kuzey yamaçları güneye nazaran tümseklidir. Fakat «Lav» kitleleri daha ziyade güneydedir. Navur dağının 2750 m. üzerinde Koç gediği, güneyde Hacıbey, Raklalı gediği, omoy aşiretinin giriş yolu olarak tanınan Tevre gediği.

3 — İsabey dağının üzerinde Muradiye, Van arasında Han gediği, Kara su ile Saray suyu arasında Ahda dağı, üzerinde Şeyh zengi gediği vardır. İsmail baba dağının güneyinde 2750 Çilli dağı, Çilli deresi, Çilli gediği zikre şayandır.

4 — Muradiye ile ovacık arasında AKTAŞ dağının kuzeyindeki Devenci gediği mekkâri hayvanların geçmesine müsaittir. Asayış bakımından kaçak ve talancı yoludur.

Muradiye ile Ovacık arasında Dumanlı dağının güneyinde ŞİHSULU gediği vardır. Bu gedik adı bir patika halindedir. Bu yoldan kaçakçılar ve düşman amaline çalışan casuslar sızabilir.

Yine Muradiye ile Ovacık arasında Şıhsulu, Kurtkula gediklerinin güneyinde Hacıbey gediği vardır. Kaçakçı ve talancı yoludur.

Özalp Kazasının doğusunda Nezirbey sırtlarında Nacıbey, Baklacı tevre gedikleri asayış bakımından ayrı bir ehemmiyet arz eder.

Van, Özalp ile Hoy arasında Kotor boğazı yaz ve kış tekerlekli vesaite

müsaittir. İki tarafı sarp uzun bir boğazdır. Birinci Umumî Harpte İran Kuvvet'i seferiyesinin istila yolu olmuştur. Hoşap ile Dilman arasında Mir Ömer dağının güneyinde Hamur gediği adi bir yoldur. Kaçakçı ve talancı yoludur.

Başkale ile Dilman arasında bulunan Hanasor gediği kısmen tekerlekli vesaite yazın müsaittir.

Yine Başkale ile Dilman arasında Soratap dağının kuzeyinde bulunan kępikan gediği adi bir yoldur. Bu saydığımız gediklerden Van ile Hoy arasındaki Kotor deresi ile Başkale, Dilman arasındaki Kanasor gediği Ticarî, Askerî, Siyasî bakımdan önemi vardır. Biraz daha güneye doğru uzanırsak yüksek ova ile Rumi'ye arasında Bajirge boğazıda bunlar arasında sayılabilir.

ASAYİŞ BAKIMINDAN ÖZALP BÖLGESİNDEKİ YOLLARI İNCELEYELİM:

Kuzeyde Balçıklı deresi, Kara dere, Koç kıran deresini takip eden yollar ile güneyde Karahisar, Satmanis, Yaman yuttur. Bu yolların en mühimi; Kara dere, Balçıklı yolu ile Razi Yamanyurt vadisini takip eden Kotur yoludur.

ICotur yolu: Bir taraftan Dilman diğer taraftan Kotur vadisini takiben Hoya mülaki olmaktadır.

Hoydan kuzeye giden ve Doğubayazıt'ın güney sınırına kadar uzanan ana caddeden ayrılarak İran'ın Mohor yolu ile Mulla Gülani üzerinden gelen iki yolun biri, Reşkan deresine, kuzeyindeki yol Yekmalden Kara dereye, güneye giden yolda, Hacibey gediğinden Haçan deresine uzanır.

Kara dere, Balçıklı yolları Taşrumiye geldikten sonra biri Taşrumi navşar yolu ile Muradiyeye, diğeri Taşrumi, Çubuklu, Hacıkışla ve oradan güneye dönerek İspistan, Kartalan yolu ile mamadiye uzanır.

Bu iki yol Irandan memleketimize giren ana yoldur.

GÖLLER VE SULAR:

Van Gölü: Vana güzellik ve iktisadi bir hayat bahşeden Van gölü 1750 rakımlıdır. Etrafı dağlarla kuşatılmış olup suyu daima yükselmektedir. Bu yükseliş daha ziyade Ahlat ve Erciş sahillerinde göze çarpar. Bundan dolayıdır ki eski Erciş sular tarafından istila edilmiştir. Azami derinliği 100 metre kadar olduğu söyleniyor. Tuzlu ve çok miktarda sodalıdır. İçinde Akdamar, Çarpanak, Gadir adlı üç ada vardır.

GÖLE AKAN SULAR:

Zeylan deresi: Ali dağının eteklerinden çıkarak Erciş ovasını sular ve göle dökülür. Yukarısından geçit verir, Erciş'in içinde ve kuzeyinde, güneyinde üç köprüsü vardır. Bu köprüler zabitanın önleyici plânlarında ön safta gelir.

DELİ ÇAY:

Aladağ'ın doğusundan çıkar ve Erciş'in doğusundan göle dökülür. Yukarısından geçit verir, aşağı kısmında ancak yazın geçilebilir. Kar eridiği zaman geçmek mümkün değildir. Yol üzerinde bir köprüsü vardır.

BENDİMAHİ SUYU:

Abağa doğusundan çıkar, Abağa ovasını suladıktan sonra Bendimahi boğazından geçer. Muradiye ovasını sulayarak Ermiş civarında göle dökülür.

KARA SU:

İran hudut silsilesinden çıkar. Hudut civarında Balıcan ovasını sulayarak bir boğaza girer ve sonra Van ovasını bir tabii ile Güllü ovasını suladıktan sonra göle dökülür. Muradiye, Van yolunda erçek kuzeyde bir köprüsü vardır.

HOŞAP SUYU:

Çuh silsilesi batısından çıkarak Hoşap ovasını suladıktan sonra dar boğaza girer ve sonra Hanasor ovasını sular, göle dökülür. Ancak geçit yerlerinden geçilebilen bu su İran hududumuzda en büyük bir sudur. Hoşap'ta ve hoşabın aşağısında ve Van, Şıtak yolu üzerinde, Van, Vastan arasında olmak üzere üç köprüsü vardır.

VAN GÖLÜ ETRAFINDAKİ GÖLLER:

Belican dağının doğusunda nazik haçlı göl, Van gölünün kuzeyinde Aren gölü, Bendimahi doğusunda Sultan gölü, batısında Hızır mıntaş ve onun doğusunda Erçek gölü vardır. Özalp ve Erçek ovalarını sulayan ve Mamadik boğazından geçen Saray suyu bu göle akar. Kotur suyunun baş tarafındaki Ak göl, Erçek gölüne bir ayakla bağlı olan Cenge gölü, Keşiş gölü adlarında ufak bir takım göller daha vardır.

BATAKLIKLAR:

Van gölü bölgesinde Muradiye ovasında, Bendimahi ağzında Siman dağı eteğinde vardır.

VANIN UMUMİ YOLLARI:

Erivan'dan gelen ve Beyazıt'tan geçen yol ile Van kuzeye bağlıdır. Geriye ise Van gölü kuzeyden Erzurum'a ve güneyden Bitlis'e bağlıdır. Bu iki yoldan beslenmekle beraber Muş ovası güney yolu ile Van'ın her bakımdan takviyesi kolaydır.

İRANDAN AMUT OLARAK VANA GİREN YOLLAR:

Bezirgân gediği veyahut kanlı gedik adı verilen Mako, Hoy yolu şosedir.

Yağmurlu mevsimlerde hareket güçleşir.

Hazine gediği ve Yaman gediği, Ovacık, Çaldıran, Hoy yolu zararsız bir şosadır.

Saray, Kotor, Hoy Rusların yapmış olduğu şosadır. Bu yolun solunda Hoy araba yolu vardır.

Başkale, Hanasor, Dilman, Şerefhane, Tebriz yolu birçok yerleri bozuk ve araba yoludur.

Erzurum, Karaköse, Erciş, Muradiye, Ovacık «veya Muradiye, Van kış hariç tekerlekli vasıta işler, bu yol Van'ı dâhil ve sahile bağlayan mühim bir yoldur.

VANDAN İRANA GİDEN GELEN MÜHİM ÜÇ YOL VARDIR:

- 1) Van—Mamadik—Boğazı—Sarayın Kotor boğazı—Hoy
- 2) Van—Başkale—Hanasor gediği—Dilman
- 3) Van—Başkale—Bojirge boğazı—Dilman

Van'dan İran'a giden bu üç yoldan birincisi kestirme ve en iyisidir. Diğerleri dolaşıktır. Ve baştanbaşa araba işlemez. Bununla beraber bu üç yolun vardığı Hoy, Dilman, Rumi'ye mevkilerinin ehemmiyetleri dolayısıyla icabında biri diğerine rüçhan kazanabilir.

Van, Şatak, Beytüşşebap, Zaho yolu dağlık olup bir kısmı mekân, bir kısmı araba yoludur. Bu yol güney doğu yolunu Van mıntıkasına bağlayan en kısa yoldur. Van, Başkale, Çölemerik, madiye yolu da Van'ı güney doğuya bağlar fakat dolaşıktır.

VAN HALKI:

834 yılında Karamandan göç eden Torgur ve Varsak aşiretlerinin ihya ettiği bahçeciliği halâ yaşatan Van halkı bu Türk aşiretinin Ahfâdından sayılır. Bizans Türk mücadelesinde Alpaslan'ın Malazgirt zaferinden sonra ilk evvela doğu Anadolu'ya muhaceret başladığı zaman İrandaki Türklerin bir kısmı da iltihak ettiği tarihte görülür, birinci Cihan Harbinden evvel bu havalide Türk, Kürt, Acem, Ermeni, Nasturi görülürken bu gün yalnız Türk, Kürt unsuru kalmıştır.

İÇTİMAİ DURUM AHLAK VE ANANE:

Vilâyet bölgesinde içtimai durum geri denilebilir. Bu hayatın icaplarından olan topluluk her hangi medenî ve İnsanî düşünce mahsulü olmayıp şevki tabii ile ve kendiliğinden teessüs etmiştir. İlk insanların vahşi hayvanların tasallutundan ve yakınlarındaki diğer hem cinslerinin sarkıntılıklarından kurtarmak maksadı ile vücuda gelmiş olan köy birlikleri o günkü endişe ve mülâhaza hududundan ileri geçmemiş ve halen topluluk biraz daha genişlemiş ve bu günkü şeklini, almıştır.

Bunun için içtimai hayatın emrettiği teavün ve tesanüt hissi anormal bir takım aşiret kaidelerine inhisar etmek garipliğini göstermektedir. Ana fikirleri bu merkezde olunca tarzı hayat daha ziyade ve daha mükemmel inkişaf etmek imkânını bulamamış ve bin netice bu günkü Beşer cemiyetinin esas vasfı olan içtimaiyat usul ve kavaidi fersahlarca uzakta kalmıştır.

Hukuk İdare, Hukuk esasiye nazariyatı bakımlarından idare eden ve idare edilen kısımlar öyle tuhaf tasniflere uğramıştır ki burada değil bir asrı nazariye aramak ırk ve adet şeklinde ve fakat müstekâr bir kaide bulmakta gayri kabildir. Her aşiretin adetleri yüzlere yaklaşan aristokrat bir zümre, aşiret mensuplarını kendi arzularına uygun bir şekilde idare etmiş ve mutlak bir baş bulunmadığı cihetle bu şekil devam edegelmiştir. İşte böyle keyfi, gayri muttarit keşmekeşli bir idarenin medyunu olan halk insan topluluğundan matlup olan gayeden uzaklaşmış ve kısmen de serazat yaşamıştır. Buna bina anki köylerde şehir hayatı belirmemiş, insanlar derin vadilere yayılmış, dağların yamaçlarında kurdukları köylerde yaşamak zaruretinden kurtulmamıştır.

Fakat Cumhuriyetin ilânından bu yana Şarkta başlayan Islahattan menfaatleri haleldar olanlar bilhassa harici teşvik ve propagandalarla sık sık başkaldırmışlarsa da her defasında Cumhuriyet Hükümetinin kudreti karşısında kanuna itaatten başka bir çare olmadığını anlamışlardır.

Bilhassa son yıllarda Hükümetimizin köylüyü kalkındırma programı köylüyü, şehire, fakın hürriyet ve servete kavuşturmuş olması yukarıda arz edilen iptidai düşünüş ve yaşayış yerini madenî yaşayışa ve refaha tekletmekte olduğu memnuniyetle görülmektedir.

Bu muntkada yaşayan insanların ahlak ve adetlerinde hiç bir başkalık olmayıp bu hususta tam bir birlik ve benzerlik meşhuttur. Halkın umumî ve içtimai durumu bazı yerlerde pek iptidai denecek derecededir. Bilhassa aile birliğinin hakiki manası lâıykı ile anlaşılmayarak buna bambaşka bir mahiyet verilmektedir. Ailede kadının mevkii yok gibidir. Kadın annelik vazifesine dair hiç bir şey bilmez. O çocuğunu ancak tabiattan aldığı ilham ile büyütür. Fakat son yıllarda okulların fazlalaşması ve mühim köylere kadın öğretmenlerimizin girmesi, köyün şehire yaklaştırılması için Hükümetimizin devamlı ve Israrlı gayretlerinin semereleri görülmektedir.

YURT İÇİNDE VE DIŞINDA BULUNAN AŞİRETLERİN ASAYİŞ ÜZERİNDE TESİR DERECESESİ:

Hududumuz içinde ve dışında bulunan aşiretlerin bilhassa dışta bulunanlar zaman zaman huzur ve sükünü bozacak şekilde hareket edenlerin başında ve tetkik edilmeye değer olan Milan aşireti Reisi dâhil dörtte üçü, Memikân aşiretinin tamamı İran topraklarındadır.

Osmanlı imparatorluğunun mezarını kazan, aman ses çıkmasın, memlekette isyan olmasın, zevk ve sefa bozulmasın, Halk dünyadan daha ziyade ahi-

rete hazırlansın neticesine varan idare sistemi, maziye çok acı hatıralar bırakarak tarihe gömülmüştür. Bu acı hatıralardan kısaca bahsetmek için Milan aşiretini seçmek çok yerinde olur. Bu aşiretin mazide işlediği fenalıklar, Zabıta tarihinde önemli yer işgal etmektedir. Cumhuriyet Hükümetinin Şarkta giriştiği İslahattan müteessir olan aşiretin Reisi Osmanbey Hükümet kuvvetlerine karşı Cumhuriyetin ilânından sonra tecavüzkâr bir tavır takınmış ve İran'a kaçmıştır. Bu sergerdenin zaman, zaman Hükümet aleyhinde ki hareketleri daima neticesiz kalmış ve perişan edilmiştir. Topraklarımızda eski oturduğu yer Özalp Kazasının Satmanistir. İran'da ölen bu sergerdenin oğlu Rıza ve diğer akrabaları İran'da oturmaktadır.

Bu aşiret mensupları zaman, zaman hudut tecavüzleri yaparak Irz, Mal, Can emniyetini ihlal ederler. Bunların İran topraklarında ve Özalp Kazası karşısında kısmen, Kotor, Aşağı Belesor, Yukarı belesor, Elent, Kuşaklı, Balyan köylerindedir.

Yurdumuza fena maksat ve niyetlerle hududumuzdan içeriye özalpün Kuruçan deresi, Yaman yurt, Kanıspi, Güzel dere, Ahuriğe, inen dere, Şeref hane bölgelerinden sızmak için evvela sınır başında, Belesor köyünde toplanırlar, Geçmişte İran Rusların işgalinde iken onların emrine girerek hudut bölgemizdeki köylerde Can, Mal emniyetini ihlâl etmiş ve adeta bu günkü ifade ile Rusların, beşinci kolu ve gerilla vazifesi yapmışlar, daima Şarkta muhtelif tarihlerde vuku bulan baskaldırmalarda bu aşiret görülmüştür. Hudut üzerinde daimi bir tehlikedir.

Bu aşiretten başka Özalp bölgesinde güneyde Taşrumi nahiyesi mıntikasının köylerinde Takuri aşireti vardır. Sakin görünür, fakat idarenin zaafa düşmesi bunları bilhassa talancılığa sevk eder. Bu aşiretin karşısında ve sınırimız haricinde ve yakınında bulunan, Yekmale köyünde oturan Mendolu aşireti vardır. Pek fenalıkları görülmemiş ise de itimat caiz değildir.

Yine sınırimız karşısında Omoy aşireti vardır. Bu aşiret Takorengiz mıntikasında ve sınır üzerinde kızıl ağıl, Berderes, Tovre, Çakmak köylerinde otururlar. Gece hırsızlıkları bu aşiret tarafından maharetle yapılır. Kışı İran'ın Mako şehrinde geçirir.

Yine bu bölgenin karşısında ve sınır üzerinde yaz mevsiminde yayla maksadı ile gelen Şıhkanlı aşireti vardır. Göçebe halindedir. Bunlar Özalp Kazasının sınırı üzerinde bulunan Ahurik köyü ile Takorengiz arasında hududumuza yakın yaylalarda otururlar. Bunlar yayladan dönerken hırsızlıkları adet halini almıştır. Bunlar Ağustos ayı nihayetinden itibaren hudutlarımızdan uzaklaşmağa başlar. Bu zamanda Kara dere, Reşkan, Haçan dereleri geriye kademeli olarak gece gündüz beklemek ve gedik bırakmamak suretiyle mani tedbir almak ve koyun sürülerini hududa yaklaştırmamak gerekir,

MEMİKÂN AŞİRETİ:

Bu sınırlarımızın karşısında Kotor, Gevara, Girnevik köylerinde ve civarında oturur. Bu aşiret İran'da mevcut kürtlerin en kuvvetlisidir. İran Hükümetine baş eğmez bir durumdadır. Rusların İrani işgali zamanında bile Ruslara boyun eğmemiş ve Ruslar da bazı imtiyazlar vererek aleyhimize kullanmışlardır. Bu aşiretin hududumuz içinde seçtiği hedefler, Özalp Kazasının Karahisar, Runçar, Heletil, Başkale'nin Kırator ile Zafbaşı arasındaki sahadır. Bilhassa bu bölgelerden sıyrılan Çapulcular Hoşap mıntikasına kadar nüfuz ederler. Şemsikân aşireti ile kan davası olması ve hududumuz içerisinde bu aşiretten kimse bulunması Memikânlıları daha ziyade büyük kuvvetlerle hudut tecavüzlerine ve baskınlarla talancılık ettikleri olaylar ile sabittir.

Bu aşiretin karşısında, Özalp, Kazasında Şemsikân aşireti olup Memikân aşireti ile arasında kan davası mevcuttur. Bu aşiret sakin, Hükümet'e sadık ve yardımcı vaziyetindedir. Mazide Memikânlıların sınır tecavüzlerine karşı sınır birliklerine yardıma koşarak şehit dahi vermişlerdir. Memikânlıların şehit ettiği erlerden Özalp'ta küçük bir köy mezarlığı meydana gelmiştir. Adı için tehlikeli bir aşirettir.

BAŞKALEDEKİ AŞİRETLER:

Zapbaşı nahiyesinin kuzeyinde Merziki, Güneyinde Bütan, Kaza merkezinin kuzey ve batısında Hertuş, bunların doğu güneyinde Pıyanış aşiretleri vardır. Aşiretlere mensup olmayanlara Kırmanj tabir edilir. Bütün bu aşiretler ananelerine sadık ve cahildirler.

Hudut bölgesinde Kasım ayındaki yağmur, çamur, Aralık ayında, kar dolayısıyla vukuat ve hırsızlık pek cüzi olur. Mayıs, Haziran aylarında hudut üzerindeki her taraf kötü maksat taşıyanlar için yoldur. Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında hududun her kısmı yaya ve atlı gelişlere müsait denilebilir.

Muradiye Kazası: Çaldıran hududu karşısında Acem aşireti, bu aşiret Arkaşen, Şuanlı, Kilise, Kent köylerinde oturur. Bunun güneyinde Bürukan, Belay aşiretleri vardır. Bu bölgede bilhassa Hayderanlı aşireti mühimdir. Zeylan isyanının elebaşısı bu aşiretin ağası olan maktul Kör Hüseyin Paşa ve oğullarıdır.

Son olarak: Umumî bir bakışla ahlâk, adet ve anane bakımından kısaca tetkik ettiğimiz aşiretlerin gayeleri umumiyetle hayat seviyeleri haricinde cahildir. Kendilerinden gayrı bütün insanlık yabancısıdır. Bunlar her şeyden üstün tuttıkları maddi menfaatleri karşısında irtikâp etmeyecekleri hiç bir şey kalmaz, Asırlarca maruz kaldıkları hadiseler yüzünden toprağa bağlanmayı mal olarak kara bir çadır, hayat olarak da hayvanlarına bağlanmışlardır. Bu sebeplerle her şeyi maddi olarak görmeyi tanıyan bunlar şahıslarına menfaat ge-

tiren her türlü kaçakçılık, hayvan hırsızlığı, soygunculuk, hayat ve yaşamak bakımından meşru ad ederek hudut içinde ve dışında bu kabil insanlarla menfaat karşısında derhal birleşerek kimin hesabına olursa olsun harekete geçerler. Mamafih sınırimız içinde bulunan ve henüz adet ve anelerini gaip etmeyen halk topluluğunun gün geçtikçe köylerini şehire yaklaştırıp çadırlarını şehirlerdeki evlerle değiştirdikleri göze çarpmaktadır.

TERCÜMELER

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE
MEMURLARIN SINIFLARA VE MAAŞ DERECELERİNE
AYRILMASI VE EMEKLİ ÖDENEKLERİ HARKINDAKİ
UMUMÎ KANUNİ, ARIN METİNLERİ

Türkçeye çeviren:

İ. Eraydın

Mülkiye memurlarının yaş hadleri ve emekli ödenekleri hakkındaki kanun
(Kabul tarihi: 1930)

Madde. I — Bu kanunun meriyete girmesinden önce yetmiş yaşına girmiş veya daha sonra bu yaşa varacak olan ve bu kanunun 5. maddesi gereğince en az on beş yıl hizmet yapmış bulunan bütün memurlar 4. madde hükümleri dairesinde emekli ödeneği almağa yetkilidirler. Şu kadar ki şehir, taşra ve köy müvezzileriyle kara ve deniz posta kâtipleri, yerli halk idaresinde görevli memurlar (kalem hizmetleri, işçiler ve makinistler müstesna) 65 yaşında, demiryolları posta kâtipleriyle deniz tezgâhlarındaki işçiler ve makinistler (baş makinistlerle usta basılar hariç), ağır beden gayretleri sarfım veya şiddetli soğuk veya sıcağa maruz kalmayı icap ettiren veya tehlikeli mahiyette olan hizmet erbabı ve tropik iklimlerde en az on beş yıl görev yapan memurlar 62 yaşında emekli ödeneğine istihkak kesp ederler. Memurların çeşitli yaş hadlerine göre sınıflandırılmaları hususu Mülkiye hizmetleri (civil service) komisyonu ile ilgili bakanlık veya bağımsız müessese şefleri tarafından müştereken tespit olunacaktır.

Bu kanunun şümulü dâhilinde mensup oldukları yaş haddi guruplarına göre 70,65 veya 62 yaşına gelince emekliye ayrılmaları gereken memurlar 68, 63 ve 60 yaşlarına vardıkları zaman ve 30 hizmet yılını doldurdıkları takdirde emekliye ayrılma hakkına sahip olacaklardır. Bu paragrafa göre emekliye ayrılmak memurun arzu ve ihtiyarına bırakılmıştır. Vaktinden evvel bu hivar hakkını kullanmayan memurlar hakkında, müddetin tamamlanması üzerine, otomatik surette hizmetten ayrılma hükümleri tatbik olunur.

Madde. 2 — Yaş hadleri ve otomatik surette hizmetten ayrılma. Bu kanun hükümlerinin şümulü içinde yukarı ki maddede gösterilen yaşa varmış ve on beş sene hizmet etmiş her memur otomatik surette hizmetten ayrılacak almakta olduğu maaş, ücret ve ödenek kesilecek ve bu işlemin uygulanmasın-

dan en az 60 gün önce dairesi tarafından kendisine tebligat yapılacaktır. Şu kadar ki eğer istihdam edildiği daire onun başarılı mesaisini ve görevinde kalma isteğini ileri sürerek vazifesine devamının amme hizmetleri namına faydalı olacağını mülkiye hizmetleri komisyonuna (civil service commission) bildirecek olursa adı geçen komisyonun muvafakatiyle iki seneyi geçmeyecek bir müddetle emekliliği geciktirilir. Bu devre sonunda tekrar iki sene için emekliliği aynı formalite ile uzatılabilir. Fakat 20 Ağustos 1930 dan sonra emeklilik yaşına varan hiç bir memur Birleşik Devletler hizmetinde bu suretle dört yıldan fazla hizmet göremez. Ancak bulunduğu daire şefi kendisinin ihtisas bilgisi ve özel vasıfları sebebiyle görevine devamının amme hizmeti için faydalı olacağını tevsik eder ve mülkiye hizmetleri komisyonu da buna muvafakat ederse iki sene daha hizmet devresi uzatılabilir.

Yaş haddine vardıktan sonra hizmete devam için müracaatta bulunan ve sağlık durumunun bulunduğu görevi ifaya müsait olduğunu, kabule şayan delillerle ispat eden memurun bu isteği üzerine bakanlık şefi veya bağımsız müessese amiri onun sicilini, hizmetin mahiyetini dosyasındaki diğer bilgilerle birlikte memurun bir üst derece üstünden istemek zorundadır. Bundan başka müracaatçının hâlen yapmakta olduğu hizmetteki başarı derecesini de soracaktır. Eğer bu soruşturma sonunda müracaatı yapan memurun bu müracaatına takaddüm eden iki yıl zarfında görevini ehliyet ve ihtisas dairesinde yaptığı anlaşılacak olursa ilgili bakanlık şefi veya bağımsız devlet müessese amiri mülkiye hizmetleri komisyonuna müracaatçının ehliyeti ve arzusu sebebiyle Birleşik Devletler hizmetinde görevine devamının amme hizmeti için faydalı olacağını teyit edecektir.

Hizmetten ayrılarak bu kanunun I. maddesi gereğince emekli ödeneği alan bir kimse bu kanunun şümulü dâhilindeki hizmetlerden hiç birine tekrar alınamaz.

Madde. 3 — Bu kanundan faydalanacak memurlar.

Bu kanun hükümleri aşağıdaki memurlar ve memur gurupları hakkında uygulanacaktır:

a) Sınıflandırılmış bütün Birleşik Devletler memurları hakkında (Sınıflandırılmış mülkiye memurları statüsüne müsabaka imtihan ile veya imtihansız, kanun hükümlerinden veya başkanlık kararnamesinden faydalanarak girmiş veya girecek olanların hepsi buna dâhildir.)

b) Millî mezarlıklar müdürleri, çeşitlik bakanlık müşavirleri, başkanlık mimarları, kongre kitaplık memurları, Kolombiya sicil memurları, ordu evi ve malûl gaziler yurdu memurları.

c) Panama kanalındaki Birleşik Devletler esas memurları.

d) Tayinleri cumhurbaşkanının tasdiğiyle tekemmül eden Birleşik Devlet-

lerin şehir ve müessese idarelerindeki bütün sınıflandırılmamış hizmet mensupları veya sınıflandırılmış hizmetlerden naklen bu hizmetlerde görevlendirilmiş memurlar. (Şu şartla ki bunlar sürekli ve gayri mahdut müddetli hizmetlerden olmalıdır.)

c) Doğruca genel vali veya yetkili makam tarafından tayin edilmiş Kolombiya belediye idaresinin bütün memurları (öğretmenler müstesna olarak devlet genel bütçesinden ödeneni alan yevmiyeli memurlarla okul idarecileri)

f) Başkanlık kararnamesiyle 22 Mayıs 1920 tarihli kanun hükümlerinin şumulüne giren bütün memurlar ve memur grupları.

g) Sınıflandırılmış mülkiye hizmetlerinden ayrılarak nakil, tayin veya terfi suretiyle posta hizmetine girmiş birinci, ikinci ve üçüncü sınıf posta müdürleri.

Kanunun kabulünden sonra sınıflandırılmış mülkiye hizmetleri kategorisine giren hizmetlere başkanlık kararnamesiyle bu kanun hükümleri teşmil edilebilir. Mahiyeti sürekli olmayan veya hizmet süresi belirsiz olan her hangi bir hizmeti veya hizmetler grubunu bu kanun hükümlerinden istisna etmeğe Cumhurbaşkanı yetkilidir.

Madde. 4 — Emekli hizmetlerinin hesaplanması.

Bu kanunun yakardaki maddesine göre emekliye ayrılan bir memur emekli ödeneğini bütün hayatı boyunca alacak, ölümü üzerine ödenek sona erecek ve ödenek tutarı şunlardan teşekkül edecektir:

a) Otuzu geçmemek şartı ile her hizmet yılı için 30 dolar. Şu şarttaki emekli ödeneğinin bu kısmı memurun son beş yıl içinde almakta olduğu esas maaş vasatisinin dörtte üçünü geçmemelidir.

b) Bu kanunun 12 (a) maddesi hükümlerine göre memurun karşılığını yatırmak suretiyle özel hesabına alacak kaydettirdiği paranın senelik tutarı ile birlikte her yılın 30 Haziranda hesaplanacak 4 % faiz miktarı. Bu husus emekli dairesinin sigorta mütehasısları komisyonun zaman zaman tespit edeceği kıymet cetvellerine göre emekli ve malül sandığı tarafından hesaplanacaktır. Şu kadarki bu suretle elde edilecek emekli ödeneği üç bir suretle 1600 dolar geçmeyecek ve memurun son beş mücavir yıl içinde aldığı esas maaş vasatisini hizmet yılı sayısına (35 den fazla olmamak üzere) çarparak (40)'a taksiminden çıkacak neticeden daha az olmayacaktır.

Emekliye ayrılan memur bu izah edilen emekli ödeneği yerine şarta bağlı olarak aynı miktarda (artırılmış ödenek) almayı tercih hakkına da sahiptir. Bu takdirde emeklinin Ölümü üzerine sermayesini sarf edilmemiş miktarı geri verilmez. Bu kanunun maksadına göre bütün hizmet devreleri 5. madde hükümlerine göre hesaplanacaktır.

Bu kanun metni içinde geçecek «esas aylık, ödenek» tabirinden ikramiye, fazla mesai ücretleri vesaire hariç tutularak kalan miktar anlaşılacaktır. (1939 da kabul edilen bir kanunla bu maddeye şu fıkra eklenmiştir: Bu kanunun I. maddesine göre memur emekliye ayrıldığı zaman yukardaki şekilde tahsis edilecek ödenek yerine (tenzil edilmiş ödenek) verilmesini (kayıdî hayat şartı ile) ve kendisinin yazılı olarak tayin ve mülkiye hizmetleri komisyonunda tescil ettireceği kimseye, ölümünden sonra, kendisinin aldığı kadar veya bunun 50 % si nispetinde kaydı hayat şartı ile ödenek tahsis edilmesini tercih edebilir. Bu suretle ölenin yerine ödenek alan kimsenin vefatı üzerine bu ödenek kesilir ve bir başkası bundan istifade edemez. Bu iki emekli ödeneğinin emeklilik tarihindeki genel tutarı bu maddenin derpiş ettiği (artırılmış emekli ödeneği) nin sigorta değerinden daha yüksek olamaz.

Madde. 5 — Hizmet müddetlerinin hesaplanması.

9. Madde hükümlerine riayet kay dile, bu kanun hükümlerinin derpiş ettiği menfaatlara esas teşkil edecek hizmet müddeti sınıflandırılmış veya sınıflandırılmamış olsun memurun Birleşik Devletler mülkiye hizmetine ilk girdiği günden hesaplanır, Başka başka zamanlarda, bir veya bir kaç bakanlık içinde veya bağımsız bir devlet müessesesinde, kongre dairelerinde, deniz aşırı memleketlerde birleşik devletler emrinde yapılmış hizmetlerle Birleşik Devletler silahlı kuvvetlerinde şerefle yapılmış hizmetler buna dâhil olacaktır. Ancak memur esasen askerden emekliye ayrılmış bulunuyorsa veya başka bir kanunla veya harp sigortaları kanununa göre emekli ödeneği almağa yetkili olur ve bunu tercih ederse bu takdirde askerlikte geçen müddetler hesaba katılmaz. Bununla beraber bu kanun hükümleri memurun müktesep emekli aylığına veya harp sigortaları kanunu ile elde ettiği ödeneğe hâle getirmeyecektir.

Bu kanunun maksadına göre hizmet müddeti hesaplanırken hizmet dışı geçen zamanlar, bir takvim yılı içinde altı aydan fazla tutan izinli müddetleri tenzil edilmelidir. Ancak Birleşik Devletler memurlarının ödenekleri hakkındaki kanun hükümlerinden faydalanan memurlara bahşedilen izinler bundan müstesnadır. Emekli ödeneğine esas teşkil edecek hizmet müddeti tespit edilirken bir aydan noksan kalacak kesirli zaman devresi nazarı dikkate alınmaz.

Madde. 6 — Sakat olarak emekliye ayrılma.

Hakkında bu kanun hükümlerinin uygulanacağı memur beş yıldan az olmayan bir hizmet devresinden sonra evvelki maddede tasrih edilen şartlara göre emekliye ayrılma hakkına sahip olmadan hâlen işgal etmekte olduğu hizmeti başarılı ve faydalı bir surette ifa kudretinden kısmen veya tamamen mahrum kalacak bir sakatlığa duçar olursa, bu sakatlık veya hastalık memurun kötü itiyatlarından, sefahati veya kasde makrun hareketleri neticesi doğmuş olmamak şartı ile kendi müracaatı üzerine veya mensup olduğu bakanlık şefinin

veya bağımsız müessesinin talebi ve emriyle 4. madde hükümlerine tevfi kan ödenek tahsis edilmek suretiyle emekliye ayrılacaktır. Fakat memur faydalı ve başarılı surette hizmet kudretinden mahrumiyeti intaç eden malûliyete takaddüm eden beş seneden daha önceki zaman devresi için kötü itiyatlardan salim olduğuna ve itidaliz ve kasti hareketler yapmamış bulunduğuna dair delil ibrazına hiç bir suretle mecbur tutulmayacaktır. Müracaatta bulunan kimsenin hizmetten ayrılmasından önce veya bundan altı ay sonra emeklilik isteği yerine getirilmedikçe bu madde hükümlerine göre bir iddia dermeyan edilemez. Şu kadar ki hizmetten ayrılmasını takip eden 6 ay zarfında müracaatta kusur etmiş bir memur bu kanunun meriyet tarihinden sonraki üç ay zarfında müracaatta bulunabilir.

Birleşik Devletlerin resmî bir doktoru veya emekli dairesinin bu maksatla görevlendireceği bir tabip veya sağlık komisyonu tarafından muayene edilerek yukarda tasrih edildiği şekilde malûliyeti tespit edilmemiş hiç bir memur bu madde hükümlerine göre emekliye ayrılmayacaktır. Bu madde hükümlerine göre emekliye ayrılan memurun emekliliğini intaç eden malûliyeti devamlı mahiyet arz etmedikçe I. maddede tasrih edilen emeklilik yaşına varıncaya kadar her sene Birleşik Devletler emekli dairesinin resmi bir doktoru veya bu maksatla tayin edilmiş ehliyeti haiz bir tabip veya bir sağlık komisyonu tarafından muayeneye tabi tutulacaktır. Bu muayenenin hedefi emeklinin maluliyet durumunu ve derecesini tespit etmektir. Eğer emekli normal emekli yaşına gelmeden malûliyet halinden çıkarak eski hizmetine muadil bir görevde gereği gibi çalışacak kudreti iktisap edecek olursa bu takdirde kendisine uygun bir hizmet elde edinceye kadar emekli maaşı verilmesine devam edilirse de hiç bir zaman bu müddet son sağlık muayenesinin yapıldığı tarihten itibaren f)0 günü tecavüz edemez.

Bu suretle emekliye ayrılan kimsenin bu madde ile şart kılman sağlık muayenesini yaptırmakta ihmal etmesi halinde kendisindeki malûliyet halinin devamını matlup şekilde tevsik edinceye kadar emekli ödeneği durdurulur.

Emekli dairesi başkanı lüzum gördükçe bu maddeye göre emekliye ayrılmış bir memurun malûliyet durumunu ve derecesini her zaman sağlık makamlarına tetkik ettirebilir.

Emekli 12 (a) maddesinde tasrih edildiği şekilde şahsî hesabında alacağı olan miktara ve bunun yıllık 4 % faiz tutarına muadil bir meblâğı tamamen almaksızın emekli ödeneği bu maddeye göre kaldırılır ve kendisi bu kanunun şümulü dâhilinde bir hizmete tayin edilmemiş bulunursa 12 (b) maddesi hükümlerine göre emekli dairesinin tensip edeceği şekle riayet suretiyle, ilgilinin müracaatı üzerine aradaki fark kendisine ödenir. Emeklinin bu kanun şümulüne dâhil yeni bir hizmete tayini halinde aldığı parayı 12 (b) maddesine göre tekrar sandığa yatırmak zorundadır. Görev sırasında sakatlanan Birleşik Dev-

letler memurlarına ödenek tahsis edilmesi hakkındaki kanundan faydalanan kimse, aynı hizmet devresi için bu kanuna göre emekli tahsisatı alamaz. Böyle olmakla beraber aynı hizmet devresi için bu kanunun sağladığı menfaat daha yüksek olduğu takdirde emeklinin bu yüksek avantajı tercih etmesine bu kanun hükümleri engel teşkil etmez. Bu kanun hükümlerine göre icrası gerekli sağlık muayenelerinin özel doktorlar tarafından yapılması halinde bunların ücretleri emekli dairesince tespit olunur ve bu ücretler emeklilerin muayene merkezlerine gidiş geliş yol masraflar ile birlikte bütçenin bu kanunla ilgili idare masraflarından ödenir.

Madde. 7 — Arzu hilâfında hizmetten ayrılış.

Bu kanunun şümulü dâhilinde olup 55 yaşına varan veya bu yaşı geçen ve henüz hizmet müddeti 15 yılı doldurmamış olan memur bu kanunla tespit edilen şartlara göre emeklilik hakkını iktisap etmeden arzusu olmaksızın ve fakat suç ve ahlâksızlık sebepleri haricinde hizmetten ayrılacak olursa aşağıdaki ödenek şekillerinden birini seçmekte serbest olacaktır:

- a) Şimdiye kadar yapılmış kesintiler tutarının faizlerde birlikte tamamı,
- b) Hizmetten ayrılış tarihinden başlamak suretiyle kaydı hayat şart ile emekli ödeneği tahsis edilmesi. Bu ödenek 4. maddenin derpiş ettiği şekilde kendisinin emekliliğe hak sahibi olacağı yaştan başlayacak ödeneğin bugünkü tutarına muadil bir kıymet üzerinden 4. maddeye göre hesaplanacaktır.
- e) Memurun emekli yaşına varmasından sonra ödenek tahsis edilmesi şeklindedir ki bu, kanunun 4. maddesine göre hesap edilir. Emekli ödeneğinin tehirlî tarzda verilebilmesi için iç işleri bakanlığının resmî mührünü taşıyan bir vesika ibrazı icap eder.

Bu maddede zikredilen şartlar altında hizmetten ayrılan memurun hizmeti 15 yıldan aşağı değilse ve 45 yaşına gelmiş veya bu yaşı geçmiş ve fakat henüz 55 yaşına varmamışsa tehirlî emekli ödeneğine yetkili olacaktır. Bu memur 55 yaşına geldiği zaman (b) paragrafında tasrih edildiği şekilde kendisine derhal emekli ödeneği tahsis edilmesini isteyebilir. Böyle bir memur sonradan bu kanunun şümulü dâhilinde bir devlet hizmetine girecek olursa emekli ödeneği derhal kesilir ve bu tayin tarihinden itibaren bu maddenin bahşettiği bütün haklar ve menfaatler sona erer.

Madde. 8 — Menfaatlerin eski emeklilere de teşmili.

Bu kanun meriyete girmeden 22 Mayıs 1920 tarihli kanuna göre emekliye ayrılmış olanların emekli ödenekleri de bu kanun hükümlerine göre hesaplanacak, ayarlanacak ve ödenecektir. Fakat bu kanun eski emeklilerin evvelce tahsis edilmiş ödeneklerinin tenzilini intaç etmeyeceği gibi tevliit edeceği artış da bu kanunun meriyet tarihinin yukarısına şamil olmayacaktır.

Madde. 9 — Bu kanunun meriyete girmesi üzerine çeşitli şekillerle bu kanunun şümulüne dâhil olan bütün memurlardan 31 Temmuz 1920 den 1 Temmuz 1926 tarihine kadar yaptıkları hizmet karşılığı esas maaş, ücret ve ödeneklerin $2 \frac{1}{2}$ % ve 1 Temmuz 1926 dan sonraki hizmetlerinin karşılığına aş, ücret ve ödeneklerin $3 \frac{1}{2}$ % tutarını her malî yılın 30 Haziranı esas tutularak geçmiş yılların hesap edilecek 4 % faiz tutarı ile birlikte (Mülkiye memurları emekli ve malûl sandığı) hesabına devlet mâliyesine yatırmaları istenmelidir. Ancak memurun hizmet dışı kaldığı müddetler için faiz hesaplanmaz. Bundan sonra bu kanun şümulüne girecek memurlar isterlerse yatıracakları depozitoyu hizmetlerinin devamı esnasında emekli dairesinin tensip edeceği miktar ve şartlarda taksitle de ödeyebilirler. Bu suretle bu kanunun meriyete girmesinden sonra yapılacak ödeme 12 (a) gereğince memurun özel hesabına alacak kaydedilecek ve bu depozitonun tamamlanmasından sonra memur geçmiş hizmet yılları için hak sahibi olacaktır. Bununla beraber bir memurun bu depozitoyu yatırmakta kusur etmesi 1 Ağustos 1920 den önce hak sahibi olduğu geçmiş hizmetler avantajından mahrum edemez.

Madde. 10 — *Kesilecek aidat.* 1 Temmuz 1926 dan başlamak üzere bu kanunun şümulüne dâhil her memurun esas maaşından (ücret veya ödeneğinden) $3 \frac{1}{2}$, % muadili bir miktar kesilecektir. Her memurun esas maaş, ücret ve ödeneğinden kesilen bu para Birleşik Devletler baş mürakabının tensip edeceği formaliteye tevfikân 22 Mayıs 1920 tarihli kanunla ihdas edilen emekli ve malûller sandığı hesabına devlet mâliyesine yatırılacaktır. Maliye Bakanlığı memurlar tarafından ödenen bu parayı bu maksatla özel şahıslar veya müesseseler tarafından yapılacak bağışlar, hibeler, vasiyetler vesaire ödeneklerle takviye etmeğe yetkilidir. Bu kanun şümulüne giren her memur yukarda zikrettiği şekilde maaş veya ücretinden kesinti yapılmasına muvafakat etmiş sayılacaktır.

Madde. II — *Emekli Sandığı sermayesinin işletilmesi.* Maliye Bakanı Emekli Sandığı sermayesinden Emekli ödenekleri için derhal lüzumu olmayacağına kanaat getirdiği miktarı faiz getiren teminata yatırmak suretiyle işletecek ve bu suretle elde edilen gelir bu kanunun 12. maddesi hükümlerinin uygulanması ve Emekli ödeneklerinin tesviye edilmesinde kullanılacak tahsisatın bir kısmını teşkil edecektir.

Madde. 12 — *Maaş ve ücretlerden kesilen paranın iadesi*

a) Mülkiye hizmetleri komisyonu tarafından hazırlanacak tüzük hükümleri gereğince 1 Ağustos 1920 tarihinden bu kanunun meriyet tarihine kadar geçen müddete ait maaş ve ücretlerden 22 Mayıs 1920 tarihli kanunla ihdas edilen Mülkiye Emekli ve malûlleri sandığı hesabına kesilen paralar her memurun özel hesabına alacak kaydedilecek ve bu hesap memurun mensup olduğu Bakanlık veya daire tarafından tutulacak ve bu kanunun meriyete girme-

sinden sonra mülkiye emekli ve malûlleri sandığı hesabına kesilen para da aynı suretle memurun özel hesabına geçeneştir.

b) Bu kanunun şümulü dâhilindeki bir memurun kanunun şümulü haricindeki bir hizmete emeklilik hakkını iktisap etmeden devamlı olarak geçecek olursa özel hesabının alacak hanesindeki miktar ile bu paranın 4 % hesabı ile yıllık işlemiş faizleri kendisine geri verilir. Eğer bu memur suç veya kötü hal sebebiyle çıkarılması mahiyeti olmaksızın arzusu haricinde hizmetten ayrılıyorsa kendisine, yapılan kesintilerle birlikte faizler de ödenir. Eğer tekrar bu kanunun şümulüne dâhil bir hizmete tayin edilecek olursa bu suretle iade edilen paranın faizlerde birlikte tekrar sandığa yatırılması şarttır. Bu takdirde memurun hizmet dışı kaldığı devre için faiz yürütülmez.

c) 4. maddenin (2) fıkrasında zikredilen aidatı yatırmak suretiyle temin ettiği Emekli tahsisatını almadan ölecek olursa emeklilik zamanında özel hesabında alacak kalan miktara muadil bir para tevsik edilmiş müracaatı üzerine kanunî temsilcisine verilir. Meğerki emekli 4. maddede izah edilen artırılmış emekli ödeneği almış olsun.

d) Memur emeklilik hakkını iktisap edecek yaşa gelmeden veya muteber bir şekilde emekli istihkakını dermeye etmeden ölecek olursa şimdiye kadar aylık ve ücretlerinden yapılan kesintiler faizlerde birlikte kanunî temsilcilerine ödenecektir.

e) Hizmetten ayrılması sebebiyle özel hesabına alacak kaydedilen paranın kendisine iadesi icap eden bir memur hacir altına alınacak olursa bu takdirde iadesi gereken para tutarı usulü dairesinde tayin edilmiş vasisine veya vesayet dairesine ödenir.

Madde. 13 Emekli ödeneklerinin ödenmesi. Bu kanuna tahsis edilen emekli ödeneği, istihkak kesp edilen aynı ilk iş gününde ödenir ve bütün ödenekler mevcut kanun, tüzük ve İçişleri Bakanlığının talimatları dairesinde emekli ödeneklerinin tesviyesine memur muhasip tarafından tanzim edilecek çeklerle tesviye olunur.

Emekli tahsisatına ait müracaatlar emekli dairesinin tensip edeceği formüllere göre yapılacak ve memurun mensup olduğu daire başkanlığının hizmet vesikaları da birlikte sunulacaktır. Vesikaların hiç noksatsız ibrazı üzerine emekli dairesi müracaatı yapanın isteğini yerine getirecek ve kendisine iç İşleri Bakanlığının resmî mührünü taşıyan bir tahsis belgesi verilecektir.

Bu kanunun 1. maddesi hükümlerine göre tahsis edilecek emekli ödeneğinin tediyesine hizmetten ayrılış tarihinden başlanacak ve bu, emeklinin bütün hayatı müddetince devam edecektir. Bu kanunun 6 ve 7. maddelerine göre tahsis edilecek ödenek ise bu maddelerde tasrih edilen tehditlere tabi olacaktır.

Madde. 14. — Bu kanunun şümulü dâhilindeki bir hizmetten başka bir hizmete geçtikten sonra tekrar bu kanunun şümulü içindeki bir hizmete gelen memurun öteki hizmeti emekli hesabı yapılırken eklenecektir. Şu kadar ki bu memur bu kanun şümulüne dâhil kadroya geçerken sanki hizmet hiç fasilasız devam etmiş gibi arada geçen zamana ait bütün aidat tutarını faizlerde birlikte yatırmak zorundadır.

Madde. 15 — Mülkiye hizmetleri komisyonunun görevleri. Mülkiye hizmetleri komisyonu bütün tayinlerin, nakillerin, derece değişikliklerinin, hizmetten ayrılmaların, ödenek eksilmelerinin ve hülâsa bu kanuna göre hakların tespitine yarayacağı umulan bütün zat muamelelerinin dosyalarını tutacak ve bir emeklilik talebinin tahkikinde gerekli malûmatı emekli dairesi başkanlığına verecek, bu kanunun uygulanmasında lüzumlu görülecek cetvelleri ve raporları hazırlayacak ve gelecekteki plânlama işlerinde faydalanmak üzere bunları muhafaza edecektir.

Madde. 16 — Sigorta mütehasısları komisyonu. Emekli dairesi başkanı, İç İşleri Bakanlığının tasvibiyle üç sigorta mütehasıslarını tayine yetkili olacak ve bunlardan birisi devlet sigorta mütehasısları olacaktır ki o bu kanunun tatbikatı hakkında yıllık rapor vermekle mükellef tutulacak ve bundan başka bu sistemin sağlam malî temeller üzerinde faaliyetinin devamını temin ve amme menfaatini korumak için yapılmasını gerekli göreceği değişiklikleri emekli dairesi başkanına teklif edecektir. Sigorta mütehasısları her beş yılda bir veya emekli dairesi başkanının lüzum göreceği diğer zamanlarda mülkiye emekli ve malûlleri sandığına ait kıymetleri takdir edecekler ve bu kanuna göre emekli ödeneklerini hesap maksadı ile emekli dairesi başkanının isteyeceği cetvelleri hazırlayacaklardır.

Sigorta uzmanları komisyonunun devlet sigorta mütehasıslarından başka üyelerine verilecek ödenekler içişleri bakanlığının tasvibiyle emekli dairesi başkanlığınca tespit olunur.

Madde. 17 — İdare işleri. Emekli dairesi başkanı iç işleri bakanlığının direktifleri dairesinde bu kanunun uygulanması için gerekli gördüğü bütün tüzükleri ve talimatları tanzime yetkili olacaktır. Bir kimsenin bu kanuna göre hak ve menfaatleri hakkında emekli dairesi başkanlığının nihai kararı iç işleri bakanlığı nezdinde kabili itiraz ve temyiz olacak ve bu hususta takip edilecek muamelenin şekli emekli dairesi başkanlığınca tespit ve içişleri bakanlığınca tasdik edilecektir. Emekli dairesi başkanlığı her yıl sandığın gelir giderlerde emekli ödeneği alanların tam sayısını ve bunlara ödenen paranın hakiki miktarını gösterir mukayeseli ve tafsilâtli bir rapor hazırlayarak sigorta mütehasıslarının tavsiyelerde birlikte içişleri bakanlığı delaletiyle kongreye sunacaktır.

İçişleri bakanlığı bu kanun hükümlerinin tam ve arızasız uygulanmasını mümkün kılmak ve gerekli finansmanı sağlamak üzere hazırlayacağı ödenek tahminlerini bütçe encümenine sunacaktır.

Madde. 18 — lora takibatından, vergi vesairenden muafiyet. Bu kanunda bahis konusu edilen ödenek, ne kanunla ne de adalet yolu ile ciro ve transfer edilemeyeceği gibi icra takibi, para cezası, vergi, haciz gibi adli bir işlem konusu da olamaz.

Madde. 19 — Meriyet tarihi. Bu kanun 1 Temmuz 1930 tarihinde meriyet mevkiine girecektir.

MÎLLET VEKİLLERİNİN AYLIKLARI VE EMEKLİ ÖDENEKLERİ HAKKINDAKİ KANUN METNİ

(Kabul tarihi: 1946)

Madde. 1. — a) Kongre üyelerinin aylıkları. — 80. Kongrenin toplantı gününden muteber olmak üzere senato ve temsilciler meclisi üyelerinin, Puerto Rico genel valisinin, eyalet delegelerinin yıllık ödenekleri 12500 dolar ve temsilciler meclisi spikeri ile Birleşik Devletler başkan yardımcısının yıllık ödenekleri ise 20000 dolar olacaktır.

b) 80. ci kongrenin toplantı gününden muteber olmak üzere her senato ve temsilciler meclisi üyesine, eyalet delegelerine ve Puerto Rico genel valisine görevlerinden doğacak veya görevlerde ilgili masrafları karşılamak ve her ay ve eşit taksitlerle ödenmek üzere 2500 dolar yıllık ödenek ayrılacak ve bu ödenek hiç bir vechile vergiye veya mahsuba tabi tutulmayacaktır.

Madde. 2 — Kongre üyelerinin emekli ödenekleri:

a) 29 Mayıs 930 tarihli muaddel Mülkiye memurları emeklilik kanununun 3. maddesinin (a) fıkrasındaki (seçilmiş memurlar) kelimelerinden sonra «hükümetin icra kolundaki» kelimeleri eklenecektir.

b) Bundan başka mezkûr kanunun 3. maddesinden sonra aşağıdaki yeni madde eklenecektir:

«Bu kanunun diğer hükümlerine bakılmaksızın

1) Bu kanun hükümlerinin kongre üyelerinden her hangi birine tatbik edilebilmesi için onun kongre üyesi olarak hizmet ettiği sırada maaşını tediye eden muhasebeciye bu kanuna göre hakkında muamele icrasını yazı ile bildirmesi şarttır. Bu talepname kongrenin yeniden teşkilâtlandırılması hakkındaki 1946 tarihli kanunun meriyete girmesini veya kongre üyesi sıfat ile yapılan yemini takip eden 6 ay zarfında sunulmuş olmalıdır.

2) Bu kanun hükümlerinden faydalanmak üzere yazılı istek kâğıdı veren bir kongre üyesi 1946 tarihli kongrenin yeniden teşkilâtlandırılması hakkındaki kanunun meriyet mevkiine girmesinden sonra yapılacak hizmetler için 9. maddeye göre depozito olarak yatırılması gereken para her yılın 31 Aralık günü esas tutularak yıllık yüzde 4 faizle birlikte esas ödenek tutarının 6 % sı olacak veya 10 cu madde gereğince esas ödenek tutarının yüzde 6 sına muadil bir miktar kongre üyelerinden kesilecektir.

3) En az altı yıl kongre üyesi olarak hizmet etmemiş ve altmış iki yaşına varmamış hiç kimse bu maddenin derpiş ettiği emeklilik hakkından faydalanamaz. Ancak en az beş yıl kongre üyesi olarak hizmet ettikten sonra 6. madde ile işbu maddenin (4) paragrafına göre yaşa bakılmaksızın malûliyet sebebiyle emekliye ayrılacak üyenin durumu bundan müstesnadır. Böyle bir üyenin alacağı emekli ödeneği bu maddenin 5. fıkrasına göre hesap edilmek suretiyle ödenir.

4) Bir kongre üyesinin bu kanuna göre emekli ödeneğine hak kazanabilmesi için kongre üyesi olarak aldığı son beş yıllık esas ödeneğinden kesinti yapılmış olması veya son beş yıllık ödenekleri üzerinden bu maddenin (2) fıkrasına göre 1946 tarihli kongrenin yeniden teşkilâtlandırılması hakkındaki kanunun meriyete girmesinden sonraki beş yıl aidatının veya 9. maddeye göre buna takaddüm eden beş yıllık ödenek aidatının önceden depozito edilmesi iktiza eder.

5) 9. madde ile 4. maddenin (c) ve (d) fıkraları gereğince bir kongre üyesinin emekli ödeneği yıllık esas maaş vasatisinin yüzde 2 1/2 miktarının hizmet yılları sayısına çarpılması ile elde edilir. Fakat bu miktar hiç bir zaman hizmetten ayrıldığı sırada almakta olduğu ödeneğin dörtte üçünü tecavüz edemez.

6) Kongre üyesi olarak altı hizmet yılını tamamlamadan önce görevinden uzaklaşır ve malûl olarak emekliye ayrılamazsa kongre üyesi sıfat ile aldığı esas maaştan yapılan kesintilerin hepsi her senenin 31 Aralık ayından hesap edilecek yüzde 4 faizlerde birlikte kendisine geri verilir. Bundan sonra böyle bir üyenin bu madde ile bahşedilen emekli hakkından faydalanabilmesi için kendisine iade edilen depozitoyu yüzde 4 faizde birlikte tekrar ödemesi icap eder. Bu takdirde hizmet dışı zaman devresi için ayrıca faiz hesap edilmez.

7) Bu madde hükümlerine göre emekli ödeneği almakta iken kongre üyeliğine tekrar gelen kimsenin almakta olduğu emekli ödeneği hizmetin devamı müddetince kesilir. Fakat kendisi bu maddenin (2). fıkrası gereğince yazılı dilekte bulunursa yeni hizmet devresi ilerde tahsis edilecek emekli ödeneğinin tespitinde nazarı dikkate alınır.

8) Bir kimsenin gerek bu madde hükmüne tevfikân hesap edilmiş bir ödenek ve (4) maddeye göre, en az altı yıl kongre üyesi olarak hizmet etmiş ve adı geçen kanunun meriyete girmesinden sonra hizmette bulunmuş bir kimse sıfat ile hesap edilmiş bir ödeneği aynı zamanda almasına bu kanun hükümleri engel teşkil etmez.

9) Hizmetten otomatik olarak ayrılma ile ilgili herhangi bir kanun hükümleri kongre üyeleri hakkında uygulanmaz.

MEMURLARIN SINIF VE DERECELERE AYRILMASI

HAKKINDA KANUN

(Kabul tarihi: 4 Mart 1923)

Madde. 2 — Bu kanun metni içinde geçecek «ödenek cetvelleri» tabirinden 13. maddenin ihtiva ettiği hizmet kadroları, dereceleri ve maaşları anlaşılmalıdır.

«Departman» tabiri Birleşik Devletler hükümetinin bir bakanlığı veya hiç bir bakanlığa bağlı olmayan bir hükümet müessesesi, Kolombiya bölgesi belediye idaresi, kongre kitaplığı, devlet matbaası yerinde kullanılmıştır.

«Departman şefi» departman içinde her hangi bir âmirin maiyetinde veya emri altında olmayan memur veya heyet manasına alınmalıdır.

«Komisyon» tabirinden bu kanunun üçüncü maddesiyle kurulacak memurları sınıflandırma komisyonu anlaşılmalıdır. «Hizmet yeri» bir departman kadrosundaki münhal veya meşgul muayyen bir hizmet mevkiidir. Ancak şu daireler ve hizmetler bundan müstesna tutulmuştur: P. T. T. daireleri, öğretmenler, kitaplık memurları, okul idare memurları, Kolombiya bölgesi eğitim komisyonu emrindeki memurlar, Kolombiya bölgesi polis memurları ve itfaiye mensupları, Birleşik Devletler park polisi, sahil muhafaza ve sağlık teşkilâtı mensupları.

«Memur» tabiri bir hizmet yerinde sürekli veya geçici olarak görev yapan kimse yerinde kullanılmıştır. «Hizmet» tabirinin hedefi en geniş manada ilgili kadro mevkiidir.

«Derece» tabiri bir kadro mevkiinde yapılan ikinci bölümü anlatır ki buna takriben aynı vasıfları ve ödenekleri ihtiva eden bir veya birkaç hizmet yeri ithal edilmiştir. Dereceler arasındaki fark işin önemine, değerine ve mesuliyet haddi esasına dayanır.

«Sınıf» tabiri bu kanuna göre tesis edilecek hizmet yerleri grubu manasına gelir. Bunlar arasında görev ve sorumlulukları bakımından oldukça benzerlik vardır. Bu yerleri işgal edecek kimselerde tahsil, tecrübe, bilgi ve kabiliyet vasıfları aranır. İhtisas mahalline alınacaklar hakkında aynı imtihan şekli uygulanır. Ödenek bakımından da durumları aynıdır.

«Ödenek» tabiri maaş, ücret, yevmiye ve umumiyetle hizmet mevkiindeki memura görevi sebebiyle yapılan her türlü tediyeler manasına alınmalıdır,

Madde. 3 — Memurları sınıflara ayırma komisyonu namı ile özel bir komisyon teşkil edilmiştir ki şu üyelerden mürekkep olacaktır: Bütçe dairesi direktörü veya bunun yerine kendi tarafından tayin edilecek bir vekil, mülkiye hizmetleri (civil sevice) komisyonunun bir üyesi veya bu komisyon tarafından tayin edilecek bir vekil, Birleşik Devletler etüt ve randıman bürosu şefi veya bunun yerine büro şefi tarafından tayin edilecek bir vekil. Bütçe dairesi direktörü veya bunun göndereceği vekil komisyona başkanlık yapacaktır.

Memur ve müstahdemlerin sınıflandırılması ve hizmet mevkiilerine ayrılması bakımından haiz bulunmaları gerekli özel bilgi, tecrübe ve kabiliyet vasıflarını ilgili departman şefleri talep üzerine ve cumhurbaşkanının tasvibine sunulmak suretiyle komisyona bildireceklerdir. Mülkiye hizmetleri komisyonu ile bütçe dairesi ve etüt ve randıman bürosu bahis konusu komisyona bu kanun gereğince görevlerini ifa edebilmek için icap eden her türlü iş birliğini ve yardımı yapacaklardır.

Komisyon bu kanun hükümlerine aykırı olmamak şart ile gerekli tüzükleri ve talimatları hazırlayacak ve bu kanunun 13. maddesinin ihtiva ettiği dereceleri tayin ve tehdit edecek ve hizmetin mahiyetine ve güçlüğüne göre lüzum göreceği unvanları ve tarifleri formüle edecektir. Bu tüzükler hizmet yerlerindeki görevleri ve buralara tayin edilecek memurların haiz bulunmaları icap eden vasıfları açıklamalı ve bu konuda neşredilecek izahname şu hususları ihtiva etmelidir:

1) Çeşitli dereceler içinde tesis edilecek sınıflara ait görevler ve sorumluluklar, 2) Bu görevlerin ve mükellefiyetlerin memnuniyet verici şekilde ifası için aranan asgarî vasıflar (icabında misallerle canlandırılmak suretiyle), 3) Bahis konusu sınıflara verilecek unvanlar,

Bu görevlerin ifası sırasında komisyon mümkün olduğu kadar 24 Ekim 1921 tarihli başkanlık emirnamesini göz önünde tutacaktır.

Komisyon zaman zaman çeşitli dereceler içinde yeni sınıflar ihdas edebilecek veya mevcut sınıfların bazılarını kaldırabilecek, değiştirebilecek veya bir başkası ile birleştirebilecektir. Departman şefleri yeni hizmet yerlerinin görevlerini ve mesuliyetlerini derhal komisyona bildirmekle mükelleftirler.

Madde. 4 — Her departman şefi komisyonla danışma yaptıktan sonra ve komisyonca tespit edilecek yeknesak bir formaliteye uygun olarak mevcut hizmet yerlerini ödenek cetvelindeki derecelere uygun şekilde memurlar arasında taksim edecek ve bu kanunun 6. maddesinde derpiş edilen hükümlere göre her memurun ödenek tutarını tespit edecektir.

Eğer hâlen mevcut olan veya ilerde kanunla yeniden ihdas edilecek olan bir hizmet yeri ödenek cetvelinde gösterilen derecelerden hiç birine intibak edecek durumda değilse veya hali hazır vaziyetiyle telifi kabil değilse komisyon böyle bir hizmet yeri için görev ve mesuliyetlerine uygun bir derece veya sınıfa göre bir ödenek kabul edecektir.

Bir memurun alacağı ödenek tespit edilirken hizmet sahibi kadın olsun erkek olsun aynı tip hizmet yeri için aynı ödenek verilmesi prensip kabul edilmelidir.

Madde. 5 — Ödenek cetvelleri yalnız departmanlardaki sivil memurlar hakkında kullanılacak ve ticarî ve sınaî işlerdeki çırak, yardımcı, kalifiye veya yarı kalifiye işçilere tatbik edilmeyecektir. Ancak bir devlet müessesesi idaresinde veya murakabesinden bulunan ve İlmî, fennî bir tesisin ihzarı mahiyetteki kısmını teşkil eden hizmetler bundan müstesna tutulmuştur.

Madde. 6 — Başlangıçta çeşitli memurlara ödenek tahsisleri yapılırken şu esaslar göz önünde tutulmalıdır:

1) Bir memuru verilecek ödenek hesap edilirken almakta olduğu her hangi bir zam da eklenmelidir.

2) Eğer memurun almakta olduğu maaş memuriyetinin taallük ettiği yeni maaş derecesinin asgarî haddinden daha az ise bu derecenin asgarî haddine yükseltilir.

3) Eğer memurun maaşı esasen yeni tasnifin memuriyeti için tespit ettiği miktarda ise almakta olduğu ödenekte hiç değişiklik yapılmaz.

4) Eğer memurun ödenek tutarı memuriyetine tekabül eden maaş derecelerinin hadleri dâhilinde olmakla beraber bunlardan herhangi birine tamamen uygun değilse bunun ödeneği almakta olduğu maaşa en yakın bir üst dereceden hesaplanır.

5) Eğer memur sivil harpte askerlik etmiş bir kimse veya böyle birinin dul karısı vafında olmadığı halde memuriyet sınıfı için tespit edilen maaş tutarı üstünde ödenek almakta ise bunun maaşı yeni derece hadlerinden, ödeneğine en yakın olan seviyesine indirilir.

6) Yeni tayin edilen bir kimseye memuriyetinin taalluk ettiği sınıf ve derecelerin en küçüğü tahsis olunur.

Madde. 7 — Ehliyet ve kabiliyet gösteren memur maaşının bir üst dereceye yükseltilmesi caizdir, ancak terfi ödeneğinin kanuna uygun şekilde tesviye edilebilmesi için kongrece bu bakımdan tahsisat kabul edilmiş olması ve maaş artışının derece cetvelindeki azamî haddi geçmemesi şarttır. Bu hüküm bir memurun mülkiye memurları statüsüne uygun olarak hâlen bulunduğu sınıftan daha yüksek ve münhal bir hizmete terfi suretiyle tayin edilmesine ve

terfi ettiği bu yeni hizmet için tespit edilmiş derece cetveline göre maaş almasına engel teşkil etmez.

Madde. 8 — Kanun veya kararname hükümlerine tevfikana kara ve deniz kuvvetlerinden şereflî bir şekilde ayrılan ordu mensuplarının devlet hizmetlerine tercihan tayinleri hakkındaki kanun hükümlerini bu kanun iptal veya tadil etmeyecektir.

Madde. 9 — Hâlen tesis edilmiş veya ilerde tesis edilecek yeknesak tasnif sistemini komisyon yeniden gözden geçirecek ve tespit edeceği maaş derecelerine göre aşağıdaki neticeleri tevhit edecek şekilde tadilât yapabilecektir:

- a) Azamî maaş haddine varmamış memurlar hakkında ödenek artışı,
- b) Maaşlarında artma veya eksiltme olmaksızın mevcut ödeneğın devamı,
- c) Maaşları sınıflarına ait derecelerin en yüksek haddinden fazla olan memurlarda fazla kısmın indirilmesi.
- d) Hizmetten çıkarılma.

Her departman şefi idare ve kontrolü altındaki her memurun derecesini bu sisteme uygun şekilde tayin ve takdir edecektir.

Sınıf ve dereceler hakkındaki bu kademeler gerek komisyon temsilcilerinin ve gerek komisyon tarafından tasnif işlemine tabi tutulacak memurların tetkikine açık bulundurulacaktır.

Departman şefleri komisyonun tasvibine arz edilmek şart ile ehliyetsizlik sebebiyle memur ödeneklerinde indirmeler yapabilecek veya onları hizmet dışı edebileceklerdir. Komisyon bu suretle tanzim edilecek maaş dereceleri cetvelinin bir suretini dosyasında saklanmak üzere talep edebilecektir.

Madde 10. — Gerek bu kanun hükümlerine ve gerekse başkanlıkça zaman zaman çıkarılacak tüzük hükümlerine tevfikana bir memur hangi departman veya müstakil müessesede görevli olursa olsun bir hizmetten aynı maaş derecesiyle başka münhal bir hizmete nakledebileceği gibi daha yüksek maaş dereceli münhal bir kadroya da terfi ettirilebilir. Şu kadar ki Birleşik Devletler federal idaresine mensup bir memur belediye kadrolarına nakledilemeyeceği gibi bunun tersine olarak bir belediye mensubu da federal devlet idaresine nakledemez.

Madde. 11 — Bu kanun hükümleri mevcut kanuna göre yapılacak muvakkat tayinlerin sürekli hizmete çevrileceği şeklinde tefsir edilmemelidir.

Madde. 12 — Bu kanunun çeşitli sınıf ve dereceler için derpiş ettiği ödenek kademeleri üzerinde incelemeler yaparak doğru ve muvafık bulacağı tadil ve tashihleri yapmak komisyonun vazifesidir. Komisyon tetkiklerini bitirerek lüzumlu gördüğü değişiklikleri hazırladıktan sonra bu husustaki raporunu tekliflerde birlikte kongreye sunacaktır.

Madde. 13 — Ödenek cetveli aşağıdadır i

MESLEKÎ VE İLMÎ HİZMETLER

Meslekî ve ilmî hizmetler. Bu sınıfa İdarî, istişare, meslekî bütün hizmet sınıfları, ilmî araştırma tesisleri dâhildir. Buralarda görevlenecek memurların kolej, üniversite veya muadili mekteplerden mezun olmaları ve meslekî, ilmî ve teknik bilgiye sahip bulunmaları şarttır.

Bu sınıfın I. ci maaş derecesi: «İlk meslek derecesi» adını taşıyacak olan bu gurup içine meslekî, ilmî ve teknik bilgilere ihtiyaç gösteren basit ve iptidaî bütün hizmetler dâhildir. Memur biraz önce zikredilen vasıfları haiz olmakla beraber daimî murakabe altındadır, tecrübesi pek az veya hiç yoktur.

Bu derecenin yıllık ödenek tutarı şu kademeleri ihtiva eder:

Dolar 1860, 1920, 2000, 2100, 2200, 2300, 2400

2. ci derece: «Yardımcı meslek derecesi» diye anılacak olup bu gurup içine dâhil hizmetlerdeki memurlar daimî murakabeye tabi olmakla beraber maiyetlerinde ufak bir müstahdem zümresi bulunur. Bunlar yukarda zikredilen meslekî, ilmî ve teknik bilgiye ve tecrübeye sahip olmakla beraber takdir yetkileri pek mahduttur.

Bu derecenin yıllık ödenek hadleri şöyledir:

Dolar 2400 - 2500 - 2700 - 2900 - 3000

3 cii derece: «Karma meslek derecesi» adını taşır ki bu sınıfa mensup olan memurlar umumî murakabe altında yalnız olarak veya eğitim görmüş bir kısım yardımcıları ile birlikte geniş takdir yetkisiyle önemli meslekî ilmî ve teknik bilgi ve aynı derecede tecrübe isteyen hizmetler ifa ederler.

Bu derecenin yıllık ödenek hadleri şunlardır:

Dolar 3000 - 3100 - 3200 - 3300 - 3400 - 3500 - 3600

4 cü derece: Tam meslek derecesi unvanını taşıyan bu sınıf mensupları umumî idare murakabesi altında geniş meslekî, ilmî ve teknik bilgi ve tecrübe isteyen ve mesuliyeti istilzazın eden önemli ihtisas hizmeti ifa ederler.

Kanunla daha yüksek bir miktara salâhiyet verilmediği takdirde bu derecenin yıllık ödenek hadleri şöyledir:

Dolar 3800 - 4000 - 4200 - 4400 - 4600 - 4800 - 5000

ŞEHİRCİLİĞİN YENİ İHTİYAÇLARI

Yazan:

Profesör G. Jacquemyns

Brüksel Üniversitesi Şehircilik

Mahalli İdareler Umum
Müdürlüğü

Çeviren:

Mehmet TARCAN

Enstitüsü Müdürü

Şube Müdürü

Son yıllarda gittikçe miktarı artan mütehasıs ve birlikler şehircilikle meşgul oluyorlar. Şehir ve şehircilikle ilgili neşriyat çoğalmaktadır. Konusu şehir ve şehircilik olan ve yekdiğerini takip eden konferans ve kongreler yalnız mimar ve mühendisler tarafından değil keza tarihçi, hukukçu, sosyolog, İstatistikçi ve Demograflar tarafından tanzim ve teşkil edilmektedir.

Gerçekten şehircilik vakıası eskiden ulaşılamayan bir şiddet ve süratle gelişmektedir. Şehirle ilgilenme olayı tarihin her çağında vardı, fakat hiç bir devirde ona bugünkü kadar önem verilmemişti. Çeşitli sebeplerden ötürü şehircilikle daha çok ilgilenildiği ileride açıklanacaktır.

İnsan toplulukları devamlı tekâmül halindedir. Kendisini meydana getiren toprakla olan bağılılığı kesildiğinden itibaren insanlar, İçtimaî ve iktisadî nizam ve mevcut mekânda gezginci varlık haline gelirler. İnsanlar, kısmen arzuları ile kısmen bazı zorlayıcı sebep veya ruhî nizamin yarattığı tercihlerin tesiri altında burada veya burada yerleşir, şu veya bu işle uğraşırlar.

Köy ve şehir nüfusu arasındaki münasebatın her devirde değiştiği görülmüştür.

İnsanlığın tarihinde; köylerde mevcut ve mukim nüfusun dağılarak şehirlere göç etmesi ve köylülerin şehirlere inmelerinin bazı zıt sebebi ere rağmen muntazaman devam etmesi olayları mevcuttur.

Her türlü şehircilik faaliyeti 19 uncu asırdan itibaren çalışma şekil ve sahasını ilerletmiştir.

1800 yılından beri, İktisadî ve içtimaî hayat gittikçe gelişen bir nüfus temerküzü vakıası ile tayin ve tavsif edilmektedir.

İstihsal sahasında anî ve dikkate şayan bir artma, sınaî ve ticarî teşebbüslerde kuvvetli bir temerküz vuku buldu. Bu yüzden, sanayi bölgeleri ve şehirlerde nüfus artma ve toplanmaları oldu.

Bunun neticesi olarak, içerisinde ve etrafında Fabrikalar, imalathaneler ve maden ihraç merkezleri bulunan meskûn mahaller birden çoğaldı.

Çok miktarda yiyecek maddeleri elde edilmesi yüzünden, zirai istihsal sahasındaki terakkiler hile şehirlerde nüfus toplanmasının gerçekleşmesi imkânını hazırladı. Makineleşme sayesinde zirai istihsalın artması şehirlere doğru yönelen is kollarını hası bos bırakıyordu.

Köy hayatının zorlukları, şehirlerin köylüleri çekmesi olayı bazı memleketlerin İktisadî ve İçtimaî bünyesini esaslı şekilde deriştiren köy boşalmalarına sebebiyet verdi.

Birçok memleketlerin oldukça iptidaî, köy ve zanaat iktisadından son derece gelişmiş bir sanayi faaliyetine ve basit köy hayatından esaslı bir şehir hayatına geçmesi bir asırdan biraz fazla bir zaman içinde oldu. Aslı köylü olan kimseler şehirlerde yerleşmiş ve sanayileşmiş insan toplulukları haline geldi.

Böylece, gittikçe genişleyen bir piyasa için kütle halinde istihsal temayülü ve teşebbüslerin temerküzüne doğru girişilen tekâmül dışında modern Endüstriyalizm diğer iki karakteri ile tefrik ediliyordu: Sanayi bölgelerinin inkişafı ve şehirlerde nüfusun temerküzü.

Büyük şehirlerin teşekkülü şehir nüfusunun artması ile izah olunuyor. Büyük şehirlerde nüfus tekâsüfünün sirkatle inkişafı, 19 uncu asırda, yerleşmek maksadı ile köylü ve işçilerin şehirlere akın etmesinin mümeyyiz vasıflarından biridir.

Her devirde bazıları şehir merkezlerinden, medeniyet mihrakından istifade ederken; diğeri de şehirleri, ahlâksızlığın ocağı, insanlığın uçurumu, her türlü kötülük ve günahların menşei olarak intiham etmek suretiyle beğenmiyorlardı.

Çok defa, geçmişte ve bütün memleketlerde, şehirle e nüfus akınım önlemek için boş yere uğraşıldı. Umumiyetle köylerden şehirlere kitle halinde göç etmek sureti ile köylerin boşalması ve bilhassa Başkent'in büyümesi ve diğer büyük şehirlerin teessüsü ile mücadele edildi.

İngiltere'de Elizabeth ve I. Jacques nüfusu süratle artan Londra şehrine göç edilmesine mani oldular. Fransa'da Monarşi idaresi, 17 inci asırda, Başkent'in çok genişlemesine ve nüfusunun artmasına mani olmak istiyordu. Şehir idarelerinin Kralın ittihamlarına karşı kendilerini müdafaa etmek hakkı vardı. Bu sebeple, Paris esnaf kâhyası ve şehremini Jacques Sanguin Kral TV. Henry'nin isnat ve ithamlarına itiraz ediyordu. (Hakikaten Paris; duyuş, düşünüş ve zihniyeti farklı iki cins insanın topluluğunu ihtiva eder. Biri asıl şehir halkı yani Paris'te doğmuş ve büyümüş, Dünya'nın en çalışkan ve hatta en zeki insanları; diğeri ise öteki şehirlerimizden Paris'e gelen ahlâksız, değersiz ve pis kimselerdir.

Meselâ; Rouen'da gayri meşru şekilde gebe kalan bir kız, utancını gizlemek için hemen Paris'e gelmektedir. O küçük bir piç dünyaya getiriyor ve çocuğu Parisli besleyip büyütüyor. Sonra da Parisli ahlâksızlığı seviyor deniliyor. Bir kimse Lyon şehrinden bir şey çalıyor, polisten kurtulmak için Paris'e gelecek gizleniyor. Sanatı hırsızlık olduğundan ve kısa zamanda kendisine oldukça kâr sağladığından hırsızlık yapmakla devam ediyor. Eğer yakalanırsa, neticede: Malı çalman Parisli hırsız Lyon luyu beslemiş oluyor. Bir Marsilyalı birisini öldürüyor. Cezadan kurtulmak için Paris'e sığıyor. Eğer Paris'te barındığı esnada bilisini daha öldürürse taşra halkı, Paris katil ve haydutla doludur, hükmünü veriyor. Haşmetmeap, bütün bunların sona ermesi zamanı gelmiştir. Artık Paris şehri, taşra şehirlerinin katil ve eşkiyasının sığınma yeri olmamalı, Kudretli kanunlarımız, Paris halkının eski ahenk ve temizliğini yeniden kazanması için bu gibi kimseleri şehir dışına atmalıdır.)

İstenilen tedbirler alındı; Sonucu umulan faydası vermedi.

Keza Etajenerolar (Etatsgeneraus) köy muhaceretine karşı takyit edici tedbirler tavsiye ettiler. Daha yakın zamanlarda Hitler ve bilhassa Mussolirni köylerdeki nüfusun şehirlere göç etmesini önleyici çareler aradılar. Bu gün dairesi, biraz Romantik olmasına rağmen, şehirleri sistemli şekilde boşaltarak fazla nüfusu toprağa bağlamak için köylerde yerleştirmeyi isteyenler nadir değildir. Levvis Mamfort tarafından hara: etle müdafaa edildiği üzere (Megalopolis, Tyrannopolis ve Nekropolis) in mahzurlarından kaçınmayı arzuluyorlar.

Tarihi misaller, şehirlere nüfus akınını önlemek maksadı ile sarf edilen gayretler sonucunun boş olduğunu ispat etmektedir.

19 uncu asra ait istatistikler, hemen bütün memleketlerde şehirlerde nüfus miktarı artarken köy nüfusunun ya sabit kaldığı veya azaldığı neticesini göstermektedir. Bu değişiklik şehir nüfusu ile köy nüfusu arasında mevcut münasebeti ihlâl etmiştir. Bu hadise umumiyetle (Urbanisme) adı ile ifade diliyor.

Urbanisme kelimesinin çeşitli manası vardır. İlki, yukarda açıklanan hadiselerden çıkan manadır. Urbanisme, insanların şehirlerde toplanmaları ve dunun meydana getirdiği İctimâî ve İktisadî neticelerdir.

Şehir nüfusunun artması mesken, insan sağlığı, münakale, su ve yiyecek uhdelerinin sağlanması, kullanılmış madde artıklarının yok edilmesi gibi İdarî ve teknik teşkilâtı ilgilendirir yeni meseleler ortaya çıkarmaktadır.

Bu meselelerin incelenmesi URBANİSME denilen yeni ilmin mevzuunu teşkil ediyor. Kelimenin ikinci manası; İktisadî, İctimâî ve ruhî hayatın, insan sağlığının, sanatın, tabiat güzelliklerinin istek ve zaruretlerini nazarı iti

bara alarak düzenlenen plânlara göre memleketin ve şehir bölgelerinin tertip ve tanzimi veya tahvili ile uğraşmaktır.

Ürbanizm'in bu kısmına aynı zamanda (Urbanistique) denilir. Büyük bir şehrin maddî ve uzvî hayatı üzenine tesir eden bütün unsurları dikkat naza alarak makul esaslara uygun şekilde çizilen plânla: a göre yeni şehirler kurmak veya zelzele, su baskını ve harplar sebebiyle şehirlerin yıkılan yerlerini onarmak yahut mevcut şehirleri düzenlenen uzun vadeli plânlara göre i adil ve ıslah etmek şeklinde ifade edilen şehircilik bölümüne Angelo saksonlar (Town plan ning) diyorlar. Daha yakın devrelere bakılırsa, bu unsurların yalnız şehirlerde değil, aynı zamanda büyük şehirlerin etrafında, bütün memlekette ve bazen Dünya ölçüsünde kendini hissettirdiği anlaşılıyor; İşte bunun içindir ki (Urbanisme) m yanında beliren bir (Orbanisme) den bahsediliyor.

Hakikatte Ürbanizm bir terkiptir. Urbanizm sahasında tahakkuk ettirilecek işler o kadar çok ve karışıktır ki, bunlar müteaddit müsabakayı ve her biri geniş bilgi ve tecrübenin müdahalesini icap ettirir.

En basit bir tertip ve tanzim plânını çizmeden önce, projeyi yapacak olan kimseler gereken hazırlık tahkikatına başlayarak tarihi, coğrafi, İctimaî, İktisadî, hukukî, malî, sıhhi, jeolojik, Demografik, Estetik bilgileri toplamak, gerçeğe yakın olan tahminleri yapmak, mevcut durumu tespit ederek istikbale neticeler çıkarmak ve teklif edilen plânın ihtiyaca uygunluğunu ispat etek zorundadır.

Şehir tekâmül ve inkişaf ettiği nispette zuhur eden çeşitli hadiselerden ferî gelen zorluklar yeni teknik bilgi ve vasıtaları icap ettirir, İktisadî durumu değiştirir ve İctimaî terakkiyi şiddetlendirir.

Büyük şehirlerin tekâmülünden doğan meseleler yanında, şehir genişlemeğe başladığı takdirde beliren esaslı meseleler de vardır.

18 ve 19 uncu yüz yılda, evlerin etrafını çeviren taş surlar yıkılmağa ve şehrin dışında yeni evler yapılmaya başlandı. Şehirlerin büyümesi ve genişleme şekillen, şehir plânı çizilenlerce o zamana kadar bilinmeyen meseleler ortaya çıkardı.

İktisadî, İctimaî ve teknik değişmeler sebebiyle zamanımızda şehirler şekil ve evsaf bakımından süratle tadile uğramaktadır.

Şehirlerde; bina yapılan mahalde mevcut bütün imkânlardan faydalanarak meydana gelen (Ufkî yayılma) yeni mahalleler kurmak suretiyle beliren genişleme, nihayet çok katlı binalar yapmak şeklinde tecelli eden (şakulî yükselme) adları ile ifade edilen bir büyüme buhranı mevcuttur. Bu yayılma, aslında önemli davalardan olan ve halen şehirlerimize tevcih edilen derin değişiklikleri peşinden sürüklemektedir.

Şebircilerin hatırında tutmaları gereken bütün hu unsurların tafsilâtına birmeyeceğim. Bir kaçını saymakla iktifa edeceğim.

Şehirlerin iaşesi bir meseledir, zira yalnız bir kişiye lüzumlu gıda maddelerinin bir yıllık miktarının 7G0-1GC0 kilo olduğu tahmin edilmek suretle in önemi düşünülebilir.

Now-york büyüklüğünde muazzam bir şehrin istihlâk ettiği gıda maddeleri miktarının tahmini 6-7 milyon tonluk korkunç rakama varır.

İçme suyu ihtiyacı şehirlerin büyümesi sonucu süratle ehemmiyet kazanıyor. Büyük şehirler ekseriya, Irmaklardan, göllerden ve sun'ı havuzlardan çekmek zorunda kalıyorlar.

Londra şehir suyunun bir kısmı gal tepelerinden getirecek Los Angeles yunun, büyük demir borular vasıtasile Coiora do River den getiriyor. Bu nevsele günde bir kaç milyon litre su sarf eden büyük şehir ve Başkentlerde devasa miktara yükseliyor.

Memba ve yer altı suyu bulma mevzuu şehircinin önünde bulunduğu diğer mühim meseledir. Bu hal ekseriya önemi idrak edilmeyen yer altı şehirciliği ile ilgili meselelerden birisini meydana çıkarıyor.

Umumiyetle şehircilerin ve hususiyle mühendislerin yer altı şehirciliği mevzuunda maruz kaldıkları meseleleri anlamak için, lâğımlara su taksim ve tevzini işi yanında, yer altı münakalelerini, elektrik ve telefon şebekelerini düşünmek kâfidir.

Sanayi bölgelerinin süratle gelişmesi ve buralarda sayısız ailelerin toplanması mesken meselelerini meydana çıkarmaktadır. Bu meseleler ya tamamıyla bilinmemekte veya eksik şekilde inceleme konusu olmaktadır.

İşte bu yüzden milyonlarca bakımsız ev bu mahallelerde toplanmıştır.

Şehirciler ve idareciler uzun zaman sebep ve mahiyetini bilmeden, bakımsız ve gayri sıhî evlerin yapılması ile mücadele ettiler; bu basit şehircilik faaliyeti başlangıçta şüphesiz zarurî idi, fakat çok defa Urbanistik olmaktan ziyade insaniyet perver bir hususiyeti haiz bulunuyordu.

Mesken mevzuunda gayri sıhî evlerle mücadele keyfiyeti, şehirciler için son derece önemi haiz bulunan Zonning meselesi ile ilgilidir. Bu Zonning Bölge davasının halli ancak istihlâk hakkındaki kanunlar sayesinde mümkündür. Belçika da 1/7/1858 ve 15/11/1887 tarihli kanunlar, şehir ve Ko münlerin ister sağlık şartlarına sağlamak, isterse ıslah ve güzelleştirmek maksadile top yekûn girişilen bütün işler için bölge itibariyle istihlâke müsaade etmektedir. Bu kanunlar mülkiyet hakkına tecavüz ettiğinden daima muhalefetle karşılaştı. Bu mevzuda, köz a, başka sebeplerden ötürü mücadele edildi.

1886 yılında çalışma encümeninin bölge itibariyle istimlâki tasvip etmediği görüldü. Encümen sözcüsü «şehirlerimizin sağlık şartlarını düzeltmek ve güzelleştirmek bahanesi altında, amele evleri yıktırılırken arsalarına, daha iyi meskenler yerine, muazzam oteller, güzeli mağazalar, kahvehane ve lokantalar inşa ediliyor. Bu sakat usulün siyasî ve İctimaî neticeleri kolayca anlaşılır. Sebillerden çıkarılan amele nüfusu, sağlık şartlarını haiz bulunmadığı bahanesi ile yıktırılan evlerden daha kötü kulübelerde okumağa razı olarak şehirlerden uzakta bulunan köy ve kasabalara sığınıyorlar.»

Aynı meselelerin zaman zaman nasıl ele indiğim göstermek için, sözcünün bu konuşmasından ilham alarak, biraz geriye bakmakta fayda vardır. Fransa kralı IV. Henri, Paris'in fakir ahalisini bazı mahallelerde toplamayı düşünüyordu. Paris esnaf kâhyası François Myon bu işin doğuracağı tehlikelerin akıbetinden korkarak keyfiyeti Krala arz etti.

«Münhasıran esnaf ve amelelerin oturması maksadı ile mahalleler inşa etmek fikri yanlıştır. Hükümdarın oturduğu bir Başkentte, fakirlerin bir tarafta, zengin ve asillerin diğer tarafta bulunması icap etmez. Şehir halkının karışık oturmaları çok daha iyi ve emniyetlidir. Fakir tebaanızın mahalleleri zenginlerinizin oturdukları mahalleleri kuşatan sur olacaktır. Louvre, ülkenizin en güzel kısmının, tahtınız üzerine güller yağması mümkün olabilir.»

Kâhyanın mektubu Kralı tatmin elti ve kendisine samimi teşekkürlerini bildirdi. «Siz uyanık, cesur ve namuslu bir zatsınız. Şuna emin olunuz ki arzularınız yerine getirilecek Fransa Kralı feraset ve derin tecrübenizden uzun zaman faydalanacaktır. Sizi akşam yemeğine bekliyorum, Gözlerinizden öperim.»

Görülüyor ki IV. Henri kadınlara karşı ne kadar çapkın ise tebaasından bazılarına karşı sevimli olmayı da ihmal etmiyordu.

Artık Paris Kâhyası ve Çalışma encümenininhine benzer itirazlarla karşılaşmayan şehirciler, istimlâk meselelerinin daima nazik mevzular olduğunu biliyor ve nazarı itibaren alınması gereken hudutları projelerinde tespit ediyorlar.

Büyük şehirlerin ortaya çıkardığı çeşitli işleri ve diğer karışık meseleler şehircilik ve mühendisliğin salâhiyeti sahası içerisine giriyor. Şehirler nasıl işe edilmeli? Çöp, süprüntü ve diğer kullanılmış maddeler nasıl yok edilmeli? Milyonlarca insan asgarî masraf ve azamî sürat, konfor ve» emniyetle nasıl nakledilmeli? Trafik kazaları nasıl önlenmeli taşıt araçlarının rast gelen yerde park ve şehir içinde gürültü yapmaları mevzuu nasıl halledilmelidir? Bütün bu meseleler şehirciliğin yetkisi dâhiline girmektedir.

Geçmişte de aynı müşküller görülmüştür. Eski Roma, yol ve sokakların kapanma ve tıkanması meselesini, taşıt araçlarının ancak geceleri işlemesine izin verilmesi şeklinde halletmişti. Bu suretle Romalılar, dar ve Trotuarız yollarda gündüzün gezebiliyorlardı.

Madalyanın bir de ters tarafı vardı. Yayalar ve hamallar yolları kapatıyorlardı. Juvenal bundan şikâyetçi idi. (Zengin küne, kendisine yol veren ahalinin arasından serbestçe geçip gidiyor, benim önümden giden kimseler işim acele dahi olsa yolunu kapatıyorlar. Yekdiğerini sıkıştırarak güçlükle geçen bir yığın yolcu yüzünden böbreklerimin ezildiğini sanıyorum. Birisi dirseğini vuruyor, diğeri taşıdığı kalası ansızın çarpıyor.)

Bir mani daha vardı, bu ela geceleyn gürültü yapmaktı. Juvenal keza, bu hususta şikâyetlerini şu şekilde ifade ediyor. (Roma da pek çok hasta uykusuzluktan bitap düşüyor. Bu şehirde sessizce uyuyabilmek için çok paran olmalıdır.)

Daha yakın zamanlarda Boileau, meşhur bir hicviyesinde, 17 inci asırda Paris'te cereyan eden müşkülâtı bize gösteriyor. (Bir yere gitmek istediğim zaman; karınca gibi kaynaşan muacciz halkı, aynı anda gedmeğe uğraşan bir arabayı, aynı sıkıntı içinde yeni engellerle karşılaşmak suretiyle yarıp geçmek Labediyor. Biraz sonra biri biri arkasına yirmi yolcu arabası gidiyor, en az birden fazlasında peşini takip ediyor.)

Şehirlerin nakliyat işleri her devrin mevzuu olmasına rağmen asla zamanımızdaki şiddetle ele alınmamıştı. Şehir nüfusunun ani ve kütle halinde artması diğere şehirçilik meselelerini meydana çıkardı. İnsan sağlığı, okullar, yeşil sahalr, oyun meydanları ve çocuk bahçeleri, hava alanları, umumî eylen ce yerleri gibi.

Yukarıdan beri verilen izahattan şehirçiliğin; ehemmiyet ve neticelerine binaen özel bir değer kazandığı sonucu çıkarılabilir. Yeni istek ve ihtiyaçları anlamak için, şehirlerin genişlik ve hacmini, hayat hakkındaki yeni telâkkileri, her fert ve içtımai grubun hak ve vazifelerini her iki harpte zuhur eden meseleleri, bazı ilim ve teknikte görülen gelişme ve yenileşmeyi, konfor arzusu ve sıhhi ihtiyaçları, güzeli sezme ve sevme mevzularını hatırlamak icap eder.

Şehirlerin büyümesiyle ortaya çıkarı meseleler çok defa ya incelenmez yahut sathi şekilde incelemeye tabi tutulur.

Ürbanistik, sanat ve teknik, şehirlere nüfus akımının yarattığı ahengi takip etmedi. Nüfusun şehirlerde temerküzü ile Ürbanistik arasında bir ilgisizlik mevcuttur.

19 uncu yüz yıl (Bırakınız yapsın, Bırakınız geçsin) asrı oldu. Fertlerin

bir yerden başka bir yere serbestçe naklihaneye etmelerine, geniş toprak sahiplerinin meydana çıkmasına karışan olmadı. Bırakınız istediğini yapın terkihi, şehircilik konusunda karışmayınız istediği yere gitsin şeklinde belirdi.

Şehirler, fertleri serbest bırakır, bu bir iyiliktir. Ferdîyetçiliğin korunması lâzımdır; fakat o aydın ve asil bir Ümanizm ile tadil edilmelidir. Çünkü hata ve cinayetler mevcut oldukça ilâç, cebir ve kontrol lâzımdır. Zira karışıklık olan yerde, intizamı yeniden kurmak gerekir. Bütün bu meseleler şehircilerin müdahalesini icap ettiriyor.

Şehirciliğin yeni talep ve zaruretleri mevcuttur. Fakat şehirciler mevzua beklenilmeyen şekil ve zamanda el atmalıdır. Müdil ve nazik bir durumla karşı karşıya kaldığı zaman yeni bir hareket hattının tespit ve icrası onun için güçtür. Daima ileriye görerek, fakat mutedil bir tarzda işler plaklaştırılmalıdır. En müsait mimarın en mükemmel plânı hazırlamak zorunda olmadığı fakat tatbik kabiliyeti en üstün olanı çizmesi gerektiğini asla gözden kaçırmamalıdır. Derhal halledilmesi mümkün olmayan fakat ortaya konması icap eden meselelerde mevcuttur.

Asrın başında, şehir imar plânlarının yapılması tahakkuku imkânsız bu iş sanılıyordu. Yapılan itirazlara rağmen bu konuda ileri sürülen fikirler tesirini gösterdi, halen birçok Devletlerin ve sayısız şehirlerin imar ve) şehircilik plânları vardır. Bu gün halli gereken pek çok müşküller var; çünkü şehircilik son derece karışık mevzuları ihtiva eden bir ilim ve sanattır. Şehircilik ihtimam ve tedbirli faaliyetini, cemiyetin enerji kuvveti ve yaratıcı kudretini azami nispette inkişaf ettirebileceği muhitte yürütür. Şehirciliğe karşı daima yanlış ve değersiz fikirler ileri sürülmüştür. Bazı şehirciler, şehirlerin tanzim ve imarı ile ilgili teknik; Estetik, İktisadî ve İçtimaî meseleleri anlamadıklarından mesuliyetin bir kısmını üzerlerinde taşırlar.

Şehir imar plânı ve projeleri çizenlerin çoğu şehirciliğin döğer ve önemini küçültmeğe çalışırlar. Bunlar MARCEL POETE in ihtarını dinlemediler. Şehircilikte en büyük tehlike şehirci geçinenin plânlarını tatbik ötmek arzusudur.).

Aynı zamanda efkârı umumiyeiyi de hazırlamak lâzımdır. Çok basit gayret sarf etmek suretiyle bu yapılabilir.

Şehirlerimizde mevcut ağaçların korunması ve yenilerinin yetiştirilmesi işi daha şimdiden şehircilik teşkilâtınca yürütülmektedir. Pek çok hallerde şehirci ve yıkıcı ve tahrip edicidir. Kazma ve kürek daima en iyi işi yapmaz. Şehirci eski ile yeni arasında ahenk yaratmalı, şehirdeki yeşil sahaların artmasını sağlamalı, şehri kasvet basıcı, boğuşu, ölü ve ümit kırıcı haline getirmekten kaçınmalıdır.

Hulâsa olarak denilebilir ki şehirlerin inkişafı ve yayılması en karışık bir mevzu oldu. Her türlü şehircilik gayreti, en geniş manasında anlaşıldığı takdirde, şehirlerde temerküz eden kimselere ferdi ve müşterek hayat bakımından en iyi şartları sağlamağa matuf olmalıdır.

Şehirler fertleri işsiz ve avare hale getirir. Muasır belediyecilik; şehir halkının istirahat, eğlence ve faaliyet hudutlarını ıslah etmeli ve güzelleştirmelidir.

İdareciler şehircilik meselelerini tetkik ettirmeli ve doğacak mesuliyeti cesaretle kabullenmelidirler; idare edilenler de müşterek disiplin, İçtimaî duyuş ve düşünüş konusunda fikirlerini açıkça beyan etmelidirler.

Şehircilerin, mazi ve istikbal arasında en iyi istihaleyi temin eden hal arzlarını bulmaları icap eder. Aşırı derecede yeni olan daima en güzel olan değildir. Korunması gereken kıymetler vardır. Muhafazası icap eden eski abideler mevcuttur. İdamesi iktiza eden bir sanat anlayışı vardır. Bütün bunlar kabul edilse bile; yenilik getirmek, zamana uymak fikir ve görüşlerini cesaretle müdafaa etmek, ileri doğru yürümek zaruretini kabul etmek lâzımdır.

Hürmet ve itina ile korunması gereken bir meydanın yanında acımadan yıkılması icap eden mahalleler de bulunur. Hürmete lâyık cazip ve zarif varsa, ortadan kaldırılması icap eden can sıkıcı ve çirkin şeyler de mevcuttur. Şehircilik, güzeli, cazibi, sanat ahenk ve şuhunu bulunduğu yerde korumak değil midir? Yeniden tesis edilen mahallelerde mümkün olduğu nispette çeşitli sanat eserleri yaratmak değil midir?

Şehircilik ve mimarlık maddî ve manevî yönlerden en güzel sanat muhitini yaratmaktır. Gerçekten, güzellik mevzuunda çeşitli benzeyiş ve) ahenk de karşılaşmak, şehir bakımından aynı gayenin Tahakkukuna matuf müşterek gayretlerin neticesidir.

Şehircilik, devamlı meseleleri, yeni istek ve ihtiyaçları yönünden çeşitli sahalarda yetişmiş kimselerin teşriki mesai etmelerini icap ettirir. Bu kimseler, halli lüzumlu meselelerle yakın ilgisi bulunan konularda tamamlayıcı bilgiler elde ettikten sonra müşterek mahiyetteki eserler daha sıkı iş birliği yapacaklardır.

Brüksel Üniversitesi, şehircilerin yüksek tedrisat kademesinden geçirilmek suretiyle yetiştirilmesini düşündü. Bu maksatla 1937 de tatbiki ilimler fakültesine bağlı bir (şehircilik Enstitüsü) kurdu. Bu Enstitünün programında şu dersler bulunuyor: Şehir imar ve inşa sanatı, Belediye mühendisliği, Hidroloji, şehircilik ve amme hizmetleri teşkilâtı ile ilgili mütemmim Belçika İdare hukuku, Belçika da ve yabancı memleketlerde şehircilik mevzuatı, Şe-

birlerin tekâmül tarihi, şehirler vel kurulduğu bölgelerin iktisadi ve İçtimâî tekâmülü. Bu derslerin çoğu pratik çalışmalar yahut Seminer incelemelerle tamamlanmaktadır.

Her yıl öğrenciler verilen konferansların bir kısmında hazır bulunmak mecburiyetindedir.

Şehircilik Enstitüsü, iki yıllık tamamlayıcı tedrisattan sonra, şehircilik mütehasssısı Mühendis, şehircilik mütehasssısı Mimar diplomaları ve Enstitü diploması vermektedir.

Bir Belçika mektebi tarafından veriletil sivil inşaat mühendisi diplomasını haiz olanlarla istihkâm tatbikat mektebinden çıkan istihkâm subaylarının yukarda belirtilen tedrisatı ikmal etmek şartıyla (Şehircilik mütehasssısı mühendis) diploması almaları mümkündür.

Şehircilik mütehasssısı mimar diplomasını, münhasıran, yukarda belirtilen tedrisatı tamamlamaları kaydiye ve 5/Mayıs/1936 tarihli Kraliyet kararnameğine uygun olarak bir Belçika mektebinden verilmiş mimarlık diplomasını haiz olanların almaları mümkündür.

Orta tahsilini ikmal eden veya buna muadil bir okuldan mezun olanlarla meslekî müktesebatını kâfi derece inkişaf ettirmiş bulunan umumî idare teşkilâtında görevli memurların gerekli eğitimi tamamlamaları kaydiye (tatbiki ilimler Fakültesine bağlı şehircilik Enstitüsünden diplomalı) unvanını ihraz etmeleri mümkündür.

Eğitim sonu imtihanının mahiyeti yılsonunda yapılan normal denemelerden başka, tedrisat nihayetinde' mevzu ile ilgili bir eser yazmak ve İlmî münakaşasını yapmaktır. Bu mesaiyi iktisap edilen bilgileri izah ve tahlil etme imkânını vermek maksadına matuf olduğundan, mümkün olduğu nispette, Enstitünün programında kayıtlı muhtelif derslerden birine uymalıdır. Öğrenci şahsî çalışma ve araştırmalarında liyakatini ispatı etmelidir.

Şehircilik Enstitüsü programı mimar, mühendis ve idarecilere tahsis edil mütemmim bir tedrisat olarak kabul edilmektedir. Takip edilen gaye mümkün olduğu nispette çok miktarda öğrencinin tedrisatı takip imkânını telin etmektir.

Erigene Dhuicque ve Lucien Vandepierre gibi aydın ve gayretli iki müdürün şevki idaresi altında, bu enstitü büyük başarı kazandı ve memlekete, ister proje çizici olarak isterse idare teşkilâtında görevli bulunmak suretiyle mesleki liyakatim ispat eden değerli şehirçiler yetiştirdi. Üniversite daha çok şeyler yapmak arzusundadır.

Üniversite, şehircilik Enstitüsünün mütemmim tedrisatı yanında, çeşitli sahalarda yetiştirilmiş üniversite mezunlarına tam bir şehircilik tahsili yapmak imkânının verilmesi zamanının geldiğini düşündü. İşte bu maksatla (Şehircilik Lisansı) m ihdas etmiş bulunuyor.

Bu Lisansın programda şehircilik Enstitüsü ile müşterek olan aşağıdaki dersler bulunuyor: Şehir imar ve inşaa sanatı, Belediye mühendisliği, Hidroloji, şehircilik ve amme hizmetleri teşkilâtı ile ilgili mütemmim Belçika İdare Hukuku, Belçika'da ve yabancı memleketlerde şehircilik mevzuatı, şehirlerin tekâmülü tarihi, şehirler ve kurulduğu bölgelerin İçtimâî ve iktisadî gelişmesi.

Şehircilik Enstitüsü ile müşterek olan bu derslerden başka programa şu dersler de ilâve ve kayıtl edilmiştir:

Beşerî coğrafya, Mıntika coğrafya, tabii coğrafya ve jeolojinin esasları, iklim, Hava, Toprak, mesken ve nüfus temerküzü ile ilgili sağlık bilgisinin (İjyen) esasları, İstatistik malûmat.

Daha iyi ihtisaslaşma imkânını vermek maksadıyla program isteğe bağlı dersleri de belirtmiştir. Lisansiye olmak isteyen kimse, bunlar arasından en az dördünü seçmek mecburiyetindedir:

Sanat ve arkeoloji tarihi, Estetik, Meteoroloji ve Klimatoloji, Topografya e Metrofotografya, Demografi, idare teşkilâtının umumî prensipleri, İktisadî coğrafya, merkezi Afrika'nın jeoloji, tabii coğrafya ve Klimatolojisi, müstemleke ekonomisi, hattı istiva mıntıkası İjyeninin esasları.

Son üç derste bilhassa Kongo'da hizmet ifa edebilecek olan şehircilerin yetiştirilmesine imkân vermek amacını gütmektedir. Dersler amelî çalışma ve Seminer tatbikatı ile tamamlanmaktadır. Öğrencilerin, bundan başka, tedrisat hitamında İlmî bir eser sunmaları gerekmektedir.

Bu lisans tedrisatına, bir diplomaya sahip bulunan her Üniversite mezunu ark gözetmeksizin kabul edilmektedir.

Şu halde Brüksel Üniversitesi iki cins diploma verecektir.

I— Halen mevcut olan diplomalar:

1— Şehircilik mütehasısı mühendis (mühendisilirse tahsis' edilmiştir.)

2— Şehircilik mütehasısı (Mimarlara tahsis edilmiştir).

3— Şehircilik Enstitüsü diploması (Bu diploma, orta tahsil şahadetnamesini hamil bulunan veya bir Üniversite diplomasına sahip olanlara verilmektedir.

II — Yeni diploma:

Şehircilik lisansı (Derslere kayıt edildiği esnada bir Üniversite diplomama sahip bulunanlar içindir).

Brüksel Üniversitesi, Yeni şehircilik lisansı ve şehircilik Enstitüsünün çok eşitli ve verimli programı sayesinde memlekete, bütün Dünya'nın ihtiyaç duyduğu, Millî, mıntıka ve mahallî bakımdan geniş imar ve kalkınma programım gerçekleştirilmesi için lüzumlu mütehassis kimseleri yetiştirecektir.

Bu şekilde yetiştirilen şehirciler, görevli buldukları işledi daha iyi ve verimli şekilde yürütecekler; insanlara daha rahat, sıhhî, konforlu ve neşe içinde yaşamaları imkânını sağlayacaklardır.

İDARİ SÖZLEŞMELER (1)

Yazan

Çeviren:

Jean Rouviere

Vecihi Tönük

Hukuk Doktoru

Devlet Şûrası Azasından

§. 8 — BAYINDIRLIK İŞLERİ

A) Bayındırlık İşlerinin Tarifi ve bunların geniş alanı,

İdarî yargıya hâkim olan umumî kaide ve prensiplerden inhiraf olunarak özel kanun metinleriyle bayındırlık işlerinde vargı yetkisinin birinci derecede II İdare Kurullarına verilmiş olduğu görülecektir. Aynı hal tarzının Devlet mürnâyaalarına taallük eden konularda da itibar gördüğü müşahede olunmuştur. Gerçekten, II Haziran 1806 tarihli bir kararname uyarınca bu konudaki yargı yetkisi doğrudan doğruya Devlet Şûrâsına aittir. Devlet alım ve satımlarına taalluk eden sözleşmeler yargı yetkisi bakımından ortaya çok nazik meseleler çıkarmaktadır. Bu sebeple bu mevzii ayrı bir irdeleme ve inceleme konusu yapılacaktır.

Bayındırlık işleri sözleşmelerine gelince: Bunlar tamimiyle ve hakikaten idari bir sözleşme niteliğine bürünmektedirler. Bunların İdarî kaza sahasında haiz oldukları ehemmiyet bunun en barız delilidir. Bunların kısaca irdelenmesi bile bu fikri teyit etmektedir. Fazla olarak, bu konu dikkat ve alâka çekici bir mevzudur da. Zira bayındırlık sözleşmeleri, İdarî kazanın inkişafı seyrini ve ihtiva ettikleri en küçük bentlerle İdarî mahkemeler huzurunda topladığı alâka ve vücuda getirdiği câzibeyi pek güzel ve silinmez izlemler bırakacak bir tarzda iare etmektedir.

28 Pluviose sene VIII tarihli kanunun 4 üncü maddesinin 2 inci bendi • (Bayındırlık işleri müteahhitleri ile idare arasındaki sözleşmelerin ifa ve icrasından ve bunların ihtiva ettikleri hükümlerin manalarının tayin ve tefsirinden doğabilecek güçlükler ve uyuşmazlıklar II idare Kurullarınca tetkik ve karara bağlanır.) hükmünü taşımaktadır. Bu metin umumî esaslardan ve prensiplerden bir inhirafî tazammun etmekte bulunduğundan dar bir yoruma tâbi tutul

¹ Fransızca aslından Türkçeye çevirdiğim bu etüdün baş tarafının İDARE DERGİSİ'nin 201, 205 ve 215 inci sayılarında bulunduğunu sayın okuyuculara hatırlatırız.

ması icap eder. Gerçekten, taraflar arasındaki münasebetlere taalluk eden hususlardaki mahkeme içtihatlarında hiç bir değişiklik vukua gelmemiştir. Bayındırlık işleri münasebetiyle iki özel hukuk tüzelkişisi arasında çıkan bir uyumsuzluk karşısında kalan il idare kurulları daimî vazifesizlik beyan edegelmişlerdir. Meselâ, bayındırlık işleri müteahhitleriyle ikinci derecede muameleye girişmiş olanlar arasındaki ihtilâflarda hal böyledir.

Bunun aksine olarak bir amme şahsı ile bir müteahhit arasındaki bir nizâ bahis konusu olunca il idare kurulunun kaza salâhiyeti rüçhan kazanmaktadır. Bu rüçhanlı birinci derecede bayındırlık işi mefhumunun gittikçe genişlemekte olmasından ileri gelmektedir. Eskiden bayındırlık işi, amme hizmeti mefhumuna veya amme emlâki fikrine sıkı sıkıya bağlanmış bulunmakta idi. Bu itibarla, bir kamu hizmetinin ifası için veya bir kamu emlâkinin üzerinde yapılan ameliyat ve inşaat, bayındırlık isisavılıyordu. Hatta bir isin bayındırlık isisayılabilmesi için kanunî merâsimin ifa ve ikmalinin de esaslı bir şart olduğu kararlaştırılmıştı.

Bugün, bayındırlık isis mefhumu, kamu hizmeti veya kamu emlâki mefhumundan açık ve kesin olarak avrılmış bulunmektedir. Devi t sımasının bugünkü içtihatlarına göre ortada bir bayındırlık isis mevcuttur denilebilmek için iki şartın vücudu lâzım ve kâfidir. Bu şarlar. Devlet Şurasınca tetkik ve intaç olunan bir nizâ hakkında verilmiş olan 10 Haziran 1921 tarihli kararda açık olarak belirtilmiştir. Kanun sözcüsü, bu is hakkındaki mütaleaanâmesinde şöyle bir fikir ve teklif ileri sürmüştü ve Devlet Şurasınca da kabul ve tasvibe edilmişti: (Umumun istifadesine özüglenmek üzere idari bir tüzel kişis hesabına yamlanmelivat ve inşaat bayındırlık isisidir.) .⁽¹⁾ Bu itibarla bir işin bayındırlık işisavılabilmesi için bu şartların bir arada mevcudiyeti hem zarurî hem de kâfidir. Bu şartlardan herhangi birinin mefkudiveti halinde orada bayındırlık işis de yoktur demektir. Böylece İdarî tüzelkişilerden gavn şahıslar hesabına yapılan işlerde isis olmak nitekim mevcut değildir. Meselâ, kamu faydasına yararlığı kabul edilmiş olsa bile bir maden taşocağının işletilmesi maksadıyla müteşebbisin menfaatine olarak dekovil hattı fersis bir bayındırlık işis olmayıp hususi bir istis. Bu isler, sonradan bir kamu tüzel kişisinin mülkiyetine geçmek üzere özel bir şahıs hicabına yapılmış olsa bile yine de haiz olduğu esas vasfı asla kaybetmez ve hususi bir iş niteliğini muhafaza etmekte

¹ Bu kıstas kabul edilince din ve mezhebe tahsis edilmiş bulunan binaların amme emlâkından matrut olup olmadığı meselesini önceden halletmeye lüzüm ve ihtiyaç kalmadan bu kabil işlerin de bayındırlık işlerinden sayılması neticesine varmak mümkün oldu. Bu alâka çekici konu üzerine yazılmış bunman Durnerin'in De la stuation juridique des 6difices domaniaux affectes au culte çatholique diapas la jurisprudence du Conseil d'Etat et de la cour de cassation adlı eserine müracaat tavsiiyeye şayandır.

devam eder. Bunun aksine olarak kamu tüzelkişisi hesabına yapılan bir iş bahis konusu olduğu takdirde içtihatlar vüsat göstermekte ve bu işlerin bayındırlık işi olduğuna karar vermekte tereddüt etmemektedirler.

Devlet Şûrasının bu konudaki 22 Haziran 1928 tarihli bir kararı, emsali işlerde örnek teşkil edebilecek bir mahiyet ve şümuldedir. Bu kararda, bir elektrik fabrikası imtiyaz sahibinin vücuda getirdiği tesislerin, 16 Ekim 1919 tarihli kanunun ortaya koyduğu hukuki rejim altında bayındırlık işi sayılıp sayılmayacağı tarzında ortaya çıkan bir iş bahis konusu idi. Devlet Şûrası, bu meseleyi müspet şekilde halletti ve kararını da şu mucip sebebe istinat ettirdi: (İmtiyaz müddetinin hitamında vücuda getirilen tesislerin devlete intikali zarurî bulunmasına göre imtiyazca tarafından yapılmış olan bu tesisler, nihayetlenir devlet hesabına kurulmuş demektir.).

Bu karar hem önemlidir hem de dikkate şayandır. Zira, bu kabil işlerin bayındırlık işi olduğu şüphe götürmez olsa bile bu işler vesilesiyle müteahhit ve müteşebbisler arasında çıkacak olan bütün nizalarda yargı yetkisi il idare kurullarında değildir. Devlet Şûrası, yapılan işte kamu tüzelkişisi doğrudan doğruya ilgili bulunmadığından ortada sadece hususî bir sözleşmenin mevcut olduğu fikir ve reyinde bulunmaktadır. 22 Haziran 1928 tarihli karar bir işin bayındırlık işi olarak kabulü için mevcudiyeti zarurî şartlardan birincisinin sahası mümkün olduğu kadar genişleterek bu konuda bir tehdit koymaktadır.

İkinci şartın sahası da genişlememiş değildir. Kamu faydası mefhumu mahkeme içtihatlarıyla çok geniş ve şümullü bir tarzda yorumlanmaktadır. İstimlak işlerinde amme emlakinde, kamu hizmetlerinde de rastlanan bu mefhum bütün bu mevzuları içine almaktadır. Evvelce sözü edilmiş olan 10 Haziran 1921 tarihli karar buna bir misal teşkil eder. Bu karar, bir komün tarafından kendi mülkü olan bir kilisede yaptırılan inşaat ve ameliyatın bayındırlık işlerinden sayılması lâzım geldiğini belirtiyordu. Hâlbuki din işleri artık amme hizmetlerinden değildir. Din işlerine özgülünen binaların amme emlakinden olup olmadıkları da şüphelidir. Buna rağmen, Devlet Şûrası, bu gibi binalarda yapılan inşaat ve ameliyatın umumun menfaatine hâdim olduğu mucip sebebiyle bu kabil işlerinde bayındırlık işlerinden mahdud olduğuna karar vermiştir.

Bir defa bu ilki şart bir araya geldi mi o iş artık bayındırlık işidir. Bu iki şart da bilindiği üzere yapılan işin İdarî bir tüzel kişi hesabına ve umumun da faydasına yapılmakta olmasından ibarettir. Yaptırılan işin yüksek İdarî makamların tasvibine makrun olmasına da ihtiyaç yoktur. Uyuşmazlık mahkemesi, bu konuda gayet açık bir ıstar etmiştir. Yüksek mahkeme, bu kararıyla komünler tarafından yaptırılan inşaat ve ameliyatın bayındırlık işlerinden addütelakki edilebilmesi için bunların icrasına müteallik komün meclisi kararlarının valinin tasvibine iktiran etmiş olmasının bayındırlık işi olmak vasfını

miyeceğini ve yapılan iş karşılığı olarak müteahhide ödenecek paranın komün başkanına keşide olunacak poliçe ile ödeneceğinin sözleşmeye derç edilmiş olmasının da bir muhasebe yanlışlığından ibaret bulunması itibariyle bir tesir ve nüfuzu haiz olamayacağını belirtmiş bulunmaktadır.

B) Bayındırlık işleri Kuramının haiz olduğu

Câzibe ve inikâs kabiliyet ve vasfı

Esasen çok geniş ve şümüllü olan bu bayındırlık işleri mefhumu, ferî, mülhak ve karma sözleşmeler üzerine de inikâslar ve tesirler husule getirmekten de hâli kalmaz. Bu itibardır ki bayındırlık işlerini sevk idare ve icra etmiş ve ettirmiş bulunan mimar ile kamu orun ve tüzelkişileri arasında çıkan uyuşmazlık ve güçlüklerde yargı yetkisi il idare kurullarına ait ve râcidir. Bayındırlık işlerini yapan müteahhit ile bu işleri yaptıran amme şahsı arasında hiçbir nizâ bahis konusu olmasa işler yolunda gitse de uyuşmazlık sadece mimar ile idare arasında çıkmış olsa bile yargı yetkisi yine il idare kurullarıdır. Hatta bayındırlık işinin henüz ifa ve ikmal edilmemiş olmasının da ehemmiyeti yoktur. Mimar ile İdare arasındaki ihtilâfin bayındırlık işinin yerine getirilmesi maksadıyla tanzim edilmiş bulunan bir plâna müstenit olması kâfidir. Bunun aksine olarak sanat erbabının iştirak etmesine lüzum ve zaruret bulunmayan işlerde idari yargı yetkisi de ortadan kaybolmakta ve kaza salâhiyeti de Adliye intikal etmektedir. Meselâ, komün emvalinin tefrik ve taksimi ameliyesini başarmak maksadıyla bir mühendis tarafından plan tanzim olunmasında vaziyet böyledir. Bir komün mimarının vazifesinden azli sebebiyle talep ettiği tazminat işinde de hal ve vaziyet tamimiyle aynıdır.

Bayındırlık işlerinin sonucu olarak ortaya çıkan uyuşmazlıklar, her ne kadar sayıları fazla olmamakla beraber mühendis ve mimarlar gibi serbest meslekler erbabının istihkaklarından doğan nizâ ve dâvalara da maksur ve münhasır değildir. Mahkeme kararları ve içtihatlar, daha birçok misaller vermiş bulunmaktadır. 19 Şubat 1919 tarihinde hüküm ve karara bağlanmış bulunan bir dâvada, Devlet Şûrası, müteahhit ile komün arasında çıkan bir anlaşmazlığa son veren sulh namenin muteber sayılıp sayılamayacağı konusundaki uyuşmazlığın tetkik ve hal merciinin il idare kurulu bulunduğuna karar vermiştir.

Bununla beraber, nafia işleri nazariyesinin haiz olduğu cazibe ve inikâs kabiliyet ve vasfı, malzeme mubayaasını da ihtiva eden nafia işleri mukavelelerinden daha açık olarak kendini gösterir. Levazım mubayaasına taalluk edip Devletten gayri amme hükmî şahıslarınca akdedilmiş bulunan sözleşmelerden doğan uyuşmazlıkların halli adli mahkemelerin salâhiyeti dâhilindedir. Fakat levazım mubayaası nafia işleri ile tedahül edince yetki bakımından bayındırlık işi rüçhan kazanır ve ihtilâfin hallini vilâyet idare heyeti huzuruna çekip

götürür. Nitekim hem malzemesinin satın alınmasına hem de kanalizasyonun tesisine veya bir kilise çanının hem satın alınmasına hem de bunun yerine konulmasına mütedair bulunan sözleşmelerden doğan uyuşmazlıklarda hal böyledir. Hatta bu gibi vaziyetlerde mubayaa bedeli tesis masrafından dört beş misli fazla bulunduğu halde hüküm yine de aynıdır. Böyle hallerde mahkeme içtihatları, asıl veya ferîğe tefrikini nazara almamaktadırlar. Yapılacak işin hukukî mahiyetine bakmakta ve bu sebeple de daima idari mahkemelerin salahiyetine rüçhan vermektedirler.

Hülâsa, aktolunan mukavelenin ihtiva ettiği hukukî bir ameliyede bayındırlık işi mahiyeti belirince yargı yetkisi bakımından idari kazanın salâhiyeti rüçhan kazanır ve bu mukaveleden doğan bütün ihtilâflar, vilâyet idare heyeti huzuruna gelir. 27 Temmuz 1906 tarihli bir karar bu mevzuda çok sariftir. Hâdisede bir şartnameye müsteniden bir mezarlığın muhafazasını, defin hizmetlerinin ifasını ve mezarlığın umumi olarak bakım ve onarımı işlerini taahhüt etmiş bulunan bir müteahhidin durumu bahis mevzuu idi.

Devlet Şûrası, komün ile müteahhit arasındaki hu sözleşmenin bütünüyle nazara alınmadığı takdirde, bir bayındırlık işi sözleşmesi bulunduğu karar vermişti.

Bayındırlık işlerinin haiz bulunduğu bu câzihe ve inikâs kabiliyet ve vasfım M. J. Appleton, Traite Elementaire du Contentieux Administratif adlı eserinde vâzihan ortaya koymuştur. Appleton, bu eserinde, vilayet idare heyetinin, İdarî kaza salâhiyetinin tam ve kâmil olarak cereyan edebilmesi için bayındırlık vasfının galip bir durumda olmasının zaruri bulunmadığını yazmaktadır. Gerçekten, eserinin 382 inci sahifesinin 2 numaralı bendinde şöyle demektedir: «Bayındırlık işleri o merteye kuvvetli bir mevcudiyet ve şahsiyetle muttasıftır ki mukavelenin diğer unsurları daha büyük bir ehemmiyet arz etseler bile yine de onları kendisine cezp eder.»

Bununla beraber, nâfia isleri nazariyesi, vazife ve salâhiyetlerin tayin ve tespitine yarayan en iptidai kaideleri belirten prensipleri tamimiyle ortadan kaldıracabilecek ve onları hükümden düşürebilecek bir reddeyle kadar tesirini hissettirebilecek bir câzihe ve inikâs kabiliyetini de haiz bulunmamaktadır. Mesele teallük eden prensiplerin bahis konusu olduğu zamanlarda tatbik veri bulurlar. T.C. bayındırlık işlerinden alan bütün sözleşmelerden çıkan uyuşmazlıklarda kaza salahiyetinin vilayet idare heveslerinde kalması lâzımdır. Vilayet idare heyetleri, yalnız muhakemenin devamı sırasında, halli başka kaza mercilerine ait bulunan bazı ferî meseleler ortaya çıktığı takdirde dâvanın rüşvetini talik ederler. Bundan başka, vilayet idare heyetleri, adli mercilerin havale ve tevdiî üzerine idari tasarrufların tefsir ve manalarının tayini için de ise el kovabilir. Hususiyile milli malların satışına taalluk eden sözleşmelerin tefsir ve manalarının tayini işlerinde bal, böyledir.

Yukarıdan beri belirtildiği tarzda nâfia işi mefhumunun genişlemesi, kaza salâhiyeti sahasında daha başka akisler de yaptı. İdari mukaveleler nazariyesi dışında bulunan nâfia işlerinin sebep olduğu zararlar nazariyesinden söz açmadan yardım teklifi ve hususiyle imtiyaz mukavelelerinden bahsetmek lâzımdır.

C) Yardım Teklifleri (Offres de concours)

ve İştirak Sözleşmeler

28 pluviose sene VIII tarihli kanunun 4 üncü maddesinin uygulanması sonucu olarak yardım teklifleri diye adlandırılan sözleşmeler konusunda kaza salâhiyetinin idari yargıya ait bulunduğu öteden beri daima kabul edilegelmiştir. Bayındırlık işlerindeki kaza salâhiyetinin vilâyet idare heyetlerine aidiyetini tespit eden de bu kanunî metindir. Bu hal ve şartlar içinde bu her iki mevzua taalluk eden dâvaların birbirlerine sıkı sıkıya bağlı olarak muvazi bir yol takip etmelerinin sebepleri kolay anlaşılır. Bu suretle meselâ bir kimsenin gönül rızasıyla bir kilisenin bakımı işlerine bedenen veya nakden iştiraki, bir yardım teklifi mahiyetini alır ve bir uyuşmazlık çıkması hâlinde il idare kurullarında dâva açılmasını intaç eder. Bunun aksine olarak bir fakültede bir laboratuvar veya bir kurs ihdas ve küşadına taalluk eden bir yardım teklifi adli mahkemelerin kaza salâhiyetine giren bir hususî hukuk muamelesi teşkil eder. Hatta bu her iki tarz ve haldeki yardım tekliflerinin mahiyetleri aynı olsa ve fertlerin iştirakleri suretleri ikinci faraziyede olduğu gibi umumî menfaat bakımından daha bariz bir durum arz etmiş olsa bile kaza salâhiyeti yine de yalnız birinci faraziyede idardır. Yardım teklifleri mevzuuna giren işlere taalluk eden nazariyeler, alâmet ve damgasını bayındırlık işlerine taalluk eden nazariyelerden almıştır. Bunlar, birbirlerine tecezzi kabul etmez bir surette bağlıdırlar.

Hülâsa, fertlerin bir amme hizmetinin ifasına veya sâdece umumî menfaatlere taalluk eden işlere iştiraklerini sağlamak amacıyla yapılan sözleşmelerde kaza salâhiyeti normal olarak adli mahkemelere aittir. Yalnız, bayındırlık işleri nazariyesinin haiz olduğu câzibe ve inikâs kabiliyet ve vasfı sebebiyle bayındırlık işlerinin ifasına iştiraki tazammun eden yardım teklifleri sözleşmeleri bu kaideye istisna teşkil eder.

D) Bayındırlık işleri imtiyazları

Bayındırlık işleri imtiyazları, yardım teklifleri (offre de concours) ve iştirak sözleşmelerinden daha alâka çekicidir. Ancak, buradaki bayındırlık işleri imtiyazları tabirinden imtiyaz diye anılan her türlü inşaat ve amelîyatı değil mevzuu sâdece bayındırlık eserleri vücuda getirmek ve bunları istismar ile bunlardan elde edilen hâsıllardan faydalanmaktan ibaret bulunan imtiyazları

anlamalıdır. Bu hususi imtiyazlar, tarihi bir ehemmiyet arz ederler. Hükümetin hukukî tasarrufların hâkimiyet tasarrufları ve temşiyet tasarrufları diye ikili bir tefrik ve tasnife tabi tutan maruf nazariyenin cari ve mer'î bulunduğu devirlerde, amme hizmeti imtiyazlarının ortaya çıkardığı uyuşmazlıklarda yargı yetkisinin idari kazaya ait bulunacağını tecviz eden hiçbir kanuni metin mevcut değildi. Bununla beraber, Devlet Şûrası, bu sözleşmelerin taşıdığı özel nitelikler itibarıyla hususi hukuk rejimiyle bağdaşamayacağını anlamış bulunuyordu. Bu itibarla Devlet Şûrası, bütün imtiyaz sözleşmelerini doğru veya eğri bayındırlık işleri imtiyazlarına benzeterek bunlardan doğan ihtilâfları kendi huzuruna çekip getiriyordu.

Bugün, bilhassa 4 Mart 1910 tarihli Theiond kararından beri, Devlet Şûrası içtihatları, bir tefrik yapmaktadır. Devlet Şûrası, bir taraftan bayındırlık işini, diğer taraftan da amme hizmeti imtiyazını nazara almaktadır. Bayındırlık işinin konusu, bir inşaat ve ameliyatı gerçekleştirmektir. Amme hizmeti imtiyazının mevzuu ise imtiyaz sözleşme, şartname ve ekleriyle tespit edilmiş bulunan muayyen kaidelere tevfikân vücuda getirilen inşaat ve tesisatı işletmekten ibarettir. Yalnız bayındırlık işleri vilâyet idare heyetlerinin kaza salâhiyetine girmektedir, imtiyaz sözleşmeleri artık bayındırlık işinden ayrı ve mücerret olarak adli mahkemelerin yargı yetkisine giren bir hukukî medeniye sözleşmesi mahiyetinde telakki edilmemektedir. Bunlar, özel kurallara tâbi ve kendilerine has görünüş ve vasıfları olan tipik idari mukavelelerden sayılmaktadır. Bu itibarla, bu sözleşmeler, idari dâvaların tabîi ve umumî hâkimî olan Devlet Şûrasının yargı çevresine girmektedir, imtiyaz sözleşmeleriyle bayındırlık işleri arasında mevcut bu alâka ve râbita imtiyaz sözleşmelerinden doğan ihtilâfları adli mahkemelerin yargı çevrelerinden çıkararak idari kaza mercilerinin huzuruna intikal etmeleri sonucunu hâsıl etmiş bulunmaktadır. Bir kere bu değişiklik vukua gelince artık hukukî tahlillerin meyve ve sonuçlarını vermesi gayet tabîi idi. Nitekim de öyle oldu. Sırf bayındırlık işleri vilâyet idare heyetlerine ve imtiyaz işleri de tabîi olarak Devlet Şûrasına ait ve râci sayıldı.

Bununla beraber, işin idari kazaya tevdi için her iki ameliyenin farazî olarak birleştirilmesi yoluna gidildiği bu devirlerden bir hâtıra kalmıştır. Bir bayındırlık işinin bir imtiyaz ile bir araya geldiği bütün hallerde bayındırlık işi sözleşmesinin ortaya çıkardığı bütün güçlüklerin hallini vilâyet idare heyetinin salâhiyeti dairesine sokar. Hatta doğru deyişle ortada bir bayındırlık işi değil de imtiyazın taalluk ettiği işin sadece bakımı bahis konusu olsa bile hüküm yine de aynıdır. Meselâ, umumî yolların süpürülmesi ve temizlenmesi için yapılmış olan imtiyaz sözleşmeleri salâhiyet bakımından bayındırlık işlerine benzetilmiştir.

Aksi hâlin cereyanı için imtiyaz sözleşmesinde ciddi hiçbir bayındırlık un-

surunun mevcut olmaması lâzımdır. Nitekim başboş gezen hayvanların tutulması ve umumi yollar üzerindeki ölü hayvanların kaldırılması veya şehir dâhilinde omnibusla münakale hizmetlerinin ifasına taalluk eden imtiyazlarda hal böyle olmuştu. Bununla beraber bu faraziyeler nadirdir. Ekseri hallerde imtiyaz sözleşmeleri, çıkacak ihtilafların halli için vilâyet idare heyetlerinin işe el koymasını icap ettirecek tarzda mütekaddimen bir inşaatın vücuda getirilmesini veya bunların bakımını istilzam ve ihtiva eder. Bu itibarla, bayındırlık işlerinin haiz olduğu câzibe ve inikâs kabiliyet ve vasfı netice bakımından burada da tesirini hissettirmektedir.

E) Sallar ve Su geçitleri

Bunlardan başka diğer misaller de zikrolunabilir. Biz bahsi kapatmak için sadece su geçitleriyle sallardan bahsedelim. Su geçitlerindeki salları işletenler ile İdare arasında çıkan nizaların halli salâhiyeti vilâyet idare heyetlerine aittir. Müteahhit değişik kararlardan sonra Devlet Şûrasının içtihatları, su geçitlerinde sal işletenlerin durumlarının hakiki amme hizmeti imtiyaz sahipleri g.bi telakki ve mütalâa edilmeleri lâzım geldiği tarzında istikrar bulmuştur.

Sallar, yol şebekesinin bir parçası olmamakla beraber yol gibi bir kamu hizmetine özgülennmiş bulunduklarından onun tevabiinden sayılmaktadırlar, Bu itibarla, ve 28 Pluviose sene VIII tarihli kanunun 4 üncü maddesiyle 6 Fr. maire sene Vil tarihli kanunun 31 ve 35 inci maddelerinin taşıdığı hükümlerin birlikte mütalâa ve tetkikinden çıkan neticeye göre sallara taalluk eden uyuşmazlıkların çözülmesi adi mahkemelere değil vilâyet idare heyetlerine aittir.

Uyuşmazlık Mahkemesi, 22 Ocak 1921 tarihli bir kararıyla salların bir amme işi olmadığına karar vermiş bulunmaktadır. Her ne kadar, olayda Fransa'da olduğu gibi hukuki bir inhisar mevcut bulunmayan bir müstemleke işletilen bir sal bahis konusu idiye de bu karar, sadece intikali hukukî bir vaziyetin halli tarzında tecelli etmektedir. Gerçekten, su ile ikiye ayrılmış ilam bir yoldan salsız faydalanılamayacağından salsız bir yol, anlaşılabilir bir şeydir. Çünkü yol şebekesine teveccüh ve taalluk eden umumi menfaat, bir sıhiden diğer bir sahile münakalenin inkitaz yapılabilmesini zaruri kılar. Kezilik, nakil ücretleriyle nakil şartlarının da nizamen düzenlenmiş bulunması gereklidir. Bu itibarla sallar, sadece herhangi hususi mahiyetteki sınaî bir teşebbüs şartları içinde işletilemezler.

Bununla beraber, Fildişi sahilleri, hâlâ Fransa'da 25 ağustos 1792 tarihli kanunla ihdas edilmiş bulunan serbest rejim içinde bulunmaktadır. Umumi mahkemelerin salâhiyetini kabul ve amme hizmeti, amme işi fikrini ret ve ardeden bu rejim çok sürmedi. Hâlâ mer'i bulunan 6 Frimaire sene VII kanunu inhisar mahiyetinde ve amme hizmeti şeklinde bir işletme usulü tesis etti, hiç

şüphesiz, Fildişi Sahilleri Müstemlekesi, Fransa'da salların bir amme hizmeti hâlinde işletilmesini gerektiren suiistimallerin aynine yakın zamanlarda rastlamayacaktır. Bu itibarla, hakikaten ancak bu hal tarzıdır ki amelî zaruretlere ve bu zaruretlerin dikte ettiği idari prensiplere muvafık düşmektedir.

F) Netice

Hülâsa, bayındırlık işlerine ilişkin idari kaza esaslarının bu kısa ve sâri tetkiki, diğer sözleşmeler ve hususiyle karma sözleşmeler konusunda yapılan tetkikler sonucunda varılan neticeleri pek bariz bir tarzda teyit ve takviye etmektedir. İdari salâhiyetin rüçhan mı ortaya koymak bakımından bayındırlık işleri levazım sözleşmelerinden başka idare hukukunda daha iyi diğer bir sözleşme tipi göstermek mümkün değildir. Bu tip sözleşme, gayet açık olarak bir amme hukuku sözleşmesi olduğu belli bir sözleşme içinde tip sözleşmeye temsil ve irca mümkün kılabilecek her türlü ameliyeleri nefsinde toplamaktadır. Be cihet, açık olarak ortaya konulmalıdır. Zira bu, idari sözleşmelerin fena tarif edilmiş veya az tanınmış olan umumi nazariyatını en doğru vasıflarıyla ve bugünkü telakkilere uygun bir şekilde ortaya koymaya hizmet edecektir.

İ D A R İ C O Ğ R A F Y A

BAYBURT KAZASI İDARİ COĞRAFYASI

Hazırlayan:

Kemal Paşaoğlu

Bayburt Kaymakamı

Tabii ve Coğrafi Durum:

Bayburt Anadolu'na Şimal şarkında Şehit Osman, Gazi Burhan ve Kale tepelerinin eteklerinden çağlayarak akan Çoruh Nehrinin iki tarafında oldukça geniş ve yeşil bir vadi üzerinde kurulmuştur. Aşkale, Çaykara, Sürmene, Gümüşhane Merkez, Kelkit ve Tercan kazaları ile hemhuduttur. Trabzon - Erzurum - İran transit yolu üzerinde olan Bayburt'un mesahası 3585 Km2 olup merkezin rakımı 1550 metredir.

İKLİM: Oldukça serttir. Havaşı iyi suyu bol, mevsimler kendi hususiyetlerde devam ederler. Yazın sühnet azami 35, kışın ise sıfırın altında asgari 25 dereceye kadar düşmektedir. Yağmurlar daha çok ilk ve son baharda yağar. Kışın hep kar yağar. Yıllık ortalama yağış miktarı 425 - 440 mm dir.

AVARIZ: Bayburt, etrafı dağlarla çevrili küçük bir Anadolu yaylasıdır. Şarkında Kop Dağı silsilesi vardır. Transit yolu bu dağ üzerinden geçmektedir. Şimalinde Soğanlı Dağları olup bunlar da Bayburt'u Trabzon'un Çaykara ve Sürmene kazalarından ayırır. Sahil halkı bu dağlar üzerinde yaylacılık yaparlar. Bayburt - Of şosesi de bu dağlardan aşmaktadır. Bayburt Gümüşhane' den Vavanik Dağları ile ayrılmaktadır. Bu dağlar adeta kara ve deniz iklimini birbirinden ayırırlar. Vavunktan Gümüşhane tarafına devrildikçe sahil iklimi kendisini hissettirmeğe, arazi ağaçlık bir manzara almağa başlar. Bayburt cihetinde ise tamamen kara iklimi hüküm sürer, arazi çiplaklaşır ve ovalaşır.

AKARSULAR: Bayburt'un en büyük ve maruf akarsuyu ortasından geçen Çoruh Nehridir. Buna karışan birçok küçük dereler de mevcuttur.

TARİHİ DURUM:

Çok uzak çağlarda kurulmuş bulunan Bayburt'un eski, zengin ve şanlı bir tarihi vardır. Meşhur kalesi milattan önce inşa edilmiş ve milâdın ilk asırlarında mahalli prenslerin ve kralların mücadelelerinde rol oynamıştır. Bu mücadelelerde hayli zarar gören kale Şarki Roma imparatoru Justinianus tarafından

tamir ve tahkim edilerek, zamanın en başta gelen müstahkem mevki haline getirilmiştir.

Roma vesikalarında Bayburt'un adı (Paypert — papert) diye zikredilmektedir.

S. Martin Şarki Anadolu'nun eski ve meşhur şehirleri arasında Erzurum, Erzincan'dan sonra Bayburt'un da adını zikretmektedir. Herakliusun 641 de ölümünden ve arapların Suriye'yi fetih ile İranı mağlup ettikten sonra Bizanslılara karşı mücadeleye başladıkları senelerde Bayburt'un Arap orduları tarafından zapt edilmiş veya Arap nüfuzunun hâkim kılınmış olması mümkündür. Bazıları Bayburt'un bu istiladan masun kaldığını da yazarlar. Anadolu'yu istilaya başlayan Selçuk Türklerinin fetih ettikleri şehirlerden birisi de Bayburt olmuştur. Selçuk Sultanı Tuğrul Bey, Van havalisindeki kale ve şehirleri fetih ile uğraşırken 1054 de bir Türk ordusu da Çoruh Nehri havzasına gönderilmiş ve bu ordu o sene Bayburt'u almıştı. 1071 Malazgirt zaferinden sonra kurulan Saltuğ Oğulları Beyliğinin hudutları içerisine alınan Bayburt 1200 tarihine kadar sıra ile Erzurum'da hüküm süren Saltuk oğulları, Danişmentleler ve Mengüçlerin hâkimiyetine geçmiştir.

1201 de Anadolu Selçuk Sultanı Rüknettin Süleyman Şah, merkezi Erzurum'da bulunan bu hanedana nihayet vererek kardeşi Muğisiddin Tuğrul Şahı Erzurum Meliki tayin etmişti. Bayburt tarihinin en büyük inkişaf merhalesine bu Şalım ve ölümünden sonra yerine geçen oğlu Rüknettin Cihan Şahın zamanında mazhar olmuştur. Bayburt kalesi yeniden tamir ve takviye edilmiş, çinilerle süslenmiş ve bu havalinin güç zapt edilir müstahkem mevki haline koyulmuştur. Selçuk yapıcılığına ait birçok izleri halen kale duvarlarında müşahede etmek mümkündür.

10 Ağustos 1230 da Erzincan civarında yassı çimen mevkiinde cereyan eden savaşta Cihan Şah Celaleddini Marzem Şah ile işbirliği yaptığından Selçuk Sultanı amcazadesi Alaeddini Keykubat tarafından hükümetten mahrum edilmişti.

Selçuk Devletinin idaresi altında mühim bir müstahkem mevki haline gelen ve inkişaf eden Bayburt, Selçukilerin inkırazı ile Anadolu'ya hâkim olan ilhaniler zamanında da daha fazla inkişaf etmiş. İran Trabzon yolu üzerinde bulunması ehemmiyetini artırmıştır. Venedik ve Ceneviz kervanları Bayburt'ta mükemmel bir konak merkezi bulmakta idiler. Meşhur seyyah Markopolo, Moğolistan'a giderken Bayburt'ta konaklamış ve yine meşhur seyyah ve tarihçi İbni Batu da burayı ziyaret etmişti. Bu devrede medreselerinde tanınmış ilim adamları yetişmiştir. Emir Mahmut tarafından inşa ettirilen Mahmudiye, Erzurum Valisi (Celâlettin Hoca Yakut) tarafından yaptırılan Yakutiye medreseleri zamanın ilim hayatında unutulmaz birer şöhrat olan (Hüseyni Daniş-

mendi), Ahilerden (Ahmet'i Zencani), Şeyh vesî Hamedaninin oğlu (Sultan Ali Çelebi), (Şeyh Necmeddin), ve (Sadruşşeria) gibi ilim adamlarını yetiştirmiş olması ve bu adamların kabirlerinin Bayburlık etmiş olan Ekmelüddin de Bayburtludur.

Bayburt'ta son İlhanlı hükümdarı (Ebu Sait) zamanında namına para bastırılmıştır. Bu da Bayburt'un o zaman Gümüşhane gibi zengin gümüş madenlerine sahip bulunduğunu ispat etmektedir. Nitekim halen şehrin şarkında birde Maden adında nahiyesi vardır.

İlhani devleti yıkıldıktan sonra Bayburt, evvela Celayirilerin ve kısa bir müddet sonra da Ertena Oğullarının eline geçtiği Gıyasüddin-i Mehmet namına 1352 -1365 de basılan paralardan anlaşılmaktadır.

Bayburt'un zengin tarihi varlığını gösteren hadiselerden birisi de buranın Akkoyunlu Hükümetinin kuruluş ve yapılışında oynadığı roldür. Maveramî nehirden kalkan Akkoyunlular Bayburt ve havalisinde yerleşerek büyük bir hükümet kurmuşlardır. Bayburt, Karakoyunlularla Akkoyunlular ve Kadı Burhanettin ile Erzincan Emiri Mutahharten arasındaki mücadelelere sahne olmuş ve birçok defa el değiştirdikten sonra Akkoyunluların elinde kalmıştır.

Venedikli Barbaro, Trabzon'dan sonra en büyük merkezin Bayburt olduğunu kaydeder. 11 Ağustos 1473 de, Fatih devrinde, cereyan eden Otlukbeli meydan muharebesinden sonra Bayburt, Osmanlı Türklerinin eline geçmiş ise de kısa bir müddet sonra Akkoyunlular tekrar burasını ele geçirmeğe muvaffak olmuşlardır.

16. cı asrın başında Akkoyunlu devleti yıkılmış ve yerini Safeviler almıştır. 1514 de Yavuz Sultan Selim Çaldıran seferine giderken Tercan ovasına geldiği zaman Baş Mirahor Bıyıklı Mehmet Ağayı Bayburt'un fethine memur etmişti. Kaleyi muhasara eden Mehmet Ağa padişahı şöyle bir haber almıştı: (Ben gelmeden Kale alınmamış olursa sizin başlarınız düşecektir.) Muharebe çok şiddetli olmuş ve 17 Ekim 1514 de Bayburt fethedilerek Osmanlıların eline geçmişti. Kalenin anahtarları, zaferden dönen Yavuz Sultan Selime Erzurum'da teslim edilmiş ve pek memnun kalmıştı. Kaleyi alan Mehmet Ağayı da paşalıkla Erzincan Beylerbeyliğine yükseltmişti. Bu sırada öteden beri Safevi hâkimiyetine karşı mücadele eden ve sünni Türkmen beylerinden olan Akkoyunlu hanedanından korkmaz oğlu Ferahşat Bey, Safevilerin Tercan muhafızı Emir Ahmeti esir alarak 19 Temmuz 1514 de Yassı Çimen Konağında bulunan padişaha getirmiş ve kendisine Bayburt havalisinde birçok arazi ikta edilmiştir.

1553 de Osmanlı idaresinde iken Bayburt, Şah Tahmasp'ın afetine uğramıştır. Bu afette Bayburt çok tahribata uğramış ise de Osmanlı kuvvetleri tara-

fından geri çekilmeğe mecbur edildiği, Kanuni Sultan Süleyman tarafından tamir ettirilen Bayburt'un Sünür köyü camii kitabesinden anlaşılmaktadır.

Osmanlı Hükümeti idaresinde Bayburt'un büyük bir inkişafa mazhar olduğu 1647 de burayı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin yazdıklarından anlıyoruz: Çelebi Bayburt methi sena ermekte, burada yapılan kilim ve seccadelerin pek meşhur olduğunu, Kadı zade Mehmet Çelebi camiinin yanındaki muazzam hanın önünde pazarları 5-10 bin adamın toplanarak alışveriş ettiklerini, kasabanın 300 kadar dükkânı, müzeyyen bir bedestanı, yetmiş tane sübvan mektebi bulunduğunu yazmaktadır. Kasaba halkını da şöyle methetmektedir: Çocukları gayet zeki, reşit ve necip olurlar, ihtiyarları 150 ye kadar yaşar, gayet afif ve müeddep kadınları vardır.

19. cu asrın birinci yarısında Bayburt büyük bir felâketle karşılaşmıştır. 27 Eylül 1823 de Bayburt'un civarında Ruslarla kanlı bir muharebe olmuş ve Ruslar tarafından işgal edilen şehir yakılmış, yıkılmış, ecdat yadigarı abideler yerle edilmiş, kale tahrip olunmuştur. Sonunda Bayburt halkının Hart Ovasında verdikleri muzaffer bir meydan muharebesiyle Rus ordusu geri çekilmeğe mecbur edilmiştir. Bayburtlu Şair Zihni bu muharebeyi (Hart Destanı) manzumesiyle destanlaştırmıştır.

Birinci Cihan Harbinde Erzurum'un işgalinden sonra Bayburt'a doğru yürüten iki Rus kolordusunu Bayburtlular kop dağı civarında kurdukları mukavemet cephesiyle altı ay olduğu yerde çivileyerek büyük bir kahramanlıkla bu tarihi şehri müdafaa etmişlerdir. Buradan ümidini kesen düşman bu defa sahilden yürüyerek Trabzon'u işgalle Bayburt arkadan vurmuş ve bu muhasaraya rağmen 16 Temmuz 1916 ya kadar mukavemet ederek adeta ikinci bir Türk Plevne'si yaratmıştır. Ruslardan sonra Ermeni çetelerinin eline geçerek kavli zarar gören ve acı günler yaşayan Bayburt nihayet 21 Şubat 1918 de tekrar işgalden kurtulmuştur.

Bayburt'un tarihini bitirirken onun tarihte nam bırakmış, inşa tarihi belli olmayan şanlı kalesi hakkında Dede korkut hikâyelerindeki alâka çekici bir hikâyeyi de ilâve etmeyi uygun buldum. Bu hikâyeye nazaran Bayburt Kalesi bir Hristiyan beyi olan (Paşar) adlı bir tekfurun idaresinde imiş. Oğuz Beylerine saldıran bu tekfur akıncıları bir fırsatını bularak bu beylerden (Beyböyrek) i 39 arkadaşı ile birlikte esir almışlar ve kalede hapsedmişlerdir. Kale tekfurunun güzel kızı Beyböyrece âşık olarak bir gece, arkadaşları ile birlikte onu salıvermiş ve oda oğuz elinden getirdiği Türk kahramanlar ile Bayburt bu beyin elinden almıştır.

İDARÎ DURUM:

Bayburt, Osmanlı idaresinde ilk zamanlar Erzurum Eyaletine tabi bir kaza merkezi iken bilahare sancak olmuş, 1881 de tekrar kaza halinde Erzincan

ve sonra yine Erzurum'a bağlanmıştı. Cumhuriyet idaresinde yeniden kurulan Gümüşhane Vilâyetine bağlanarak bu vilâyetin en büyük ve en zengin kazalarından biri olmuştur.

Bugün Bayburt'un merkez nahiyesinden maada üç nahiyesi vardır. Bunlarda Maden, Hart, Pulur nahiyeleridir. Merkez nahiyesinin 47, Maden nahiyesinin 33, Hart nahiyesinin 48, Pulur nahiyesinin 42, köyü olmak üzere ceman 170 köyü vardır. Bunlardan 158 de köy kanunu tatbik edilmekte, 12 de köy kanunu tatbik edilmemektedir. Gerek nahiye ve gerekse köylerde belediye teşkilâtı yoktur.

NÜFUS VE İSKÂN DURUMU:

1950 sayımına göre şehirde 10037, köylerde 69621 olmak üzere cem 'an kazanın nüfusu 79658 dir. Nüfus kütüğü kayıtlarına göre ise kazanın umumi nüfusu 49009 kadın, 47359 erkek olmak üzere 96368 kişidir. Nüfus sayım neticelerinde kütük kayıtları arasındaki bu farkın, sayımların yapıldığı mevsimde birçok kimselerin gurbette bulunmalarından ileri geldiği anlaşılmaktadır.

Ölüm ve doğumlara gelince: 950 de 2207 doğum, 1083 ölüm, 951 de 2791 doğum, 2230 ölüm, 952 de 2304 doğum, 1539 ölüm vakası tescil edilmiştir.

Evlenme ve boşanmalar: 950 de 770 evlenme, 26 boşanma, 951 de 803 evlenme 15 boşanma, 952 de 671 evlenme 28 boşanma vakası nüfus kütüklerine kayıt edilmiştir.

Kazada iskâna müsait boş toprak hemen yoktur. Evvelce birkaç Revan muhaciri, Of felaketzedesi, dağınık şekilde iskân ettirilmiş ve hazine topları da topraksızlara tevzi komisyonları eli ile dağıtılmıştır.

KAZA TEŞKİLÂTI VE MEMURLARI:

1 — Adalet dairesi: Bir müddei umumî, bir ceza hâkimi, bir hukuk hâkimi, bir sorgu hâkimi, bir hâkim muavini, bir başkâtip, üç kâtip, bir mübaşir, iki gardiyan, bir icra memuru, bir odacı dan ibarettir.

2 — İçişleri dairesi: Bir kaymakam, bir tahrirat kâtibi, bir tahrirat kâtibi refiki, üç nahiye müdürü, bir nüfus memuru, bir nüfus kâtibi, iki nahiye nüfus memuru, bir odacıdan ibarettir.

Emniyet: Bir komiser, bir komiser muavini, dört polis memuru, bir bekçi başı, bir bekçi tahsildarı, on bekçiden ibarettir.

Jandarma: Bir yüzbaşı, iki gedikli çavuş, altı onbaşıdan ibarettir.

3 — Askerlik Şubesi: Bir binbaşı, bir muamele memuru, iki Teğmen.

4 — Tapu: Bir tapu memuru, bir tapu kâtibi.

5 — Maliye: Bir mal müdürü, 1 muhasebe kâtibi, 1 veznedar, 1 varidat memuru, 3 varidat me. yard., 1 Tah., Me., 1 Tah. Ka., 6 Tah., 1 Od.

6 — Özel İdare: 1 Özel İdare Memuru, 1 Varidat Me., 2 Varidat kâtibi, 5 Tahsildar, 1 Odacı.

7 — Tarım: 2 Ziraat memuru, 3 Makinist

- 8 — Veteriner: 2 Veteriner memuru, 1 Hayvan sağlık memuru, 2 Seyis.
 9 — Orman: 1 Orman Bölge Şefi, 1 Ağaçlandırma Mühendisi, 1 Bakım me.
 10 — Hükümet Tabibliği: 1 Doktor, 1 Dispanser Sağlık Memuru, 1 Gezici sağlık memuru, 10 Köy sağlık memuru, 1 Belediye Ebesi, 1 Köy Ebesi 2 Odacı.
 11 — Posta Telgraf: 1 Müdür, 5 Memur, 8 Müvezzi, 3 Tahsildar
 12 — Milli Eğitim: Orta Okul: 1 Müdür, 1 Müdür Yardımcısı, 5 Öğretmen, 1 Kâtip, 2 Odacı. Teknik Öğretim: 1 Müdür, 3 Öğretmen, 1 Kâtip, 2 Odacı. İlköğretim: 1 Millî Eğitim Memuru, 1 İlköğretim Müfettişi, 2 gezici Başöğretim, 106 Öğretmen, 21 Eğitmen, 1 Kâtip, 4 Odacı.
 13 — Tekel: 1 Memur, 1 Satış memuru, 2 Koruma memuru, 1 Odacı.
 14 — Müftülük: 1 Müftü, 1 Vaiz.
 15 — Belediye:1: Belediye Başkanı, 1 Muhasebeci, 1 Kâtip, 1 Kalfa, 1 Elektrikçi, 1 Sucu, 2 Zabıta memuru, 1 Tahsildar, 1 Tanzifat memuru, 1 Tahakkuk me., 1 Odacı.
 16 — Devlet Meteoroloji İstasyonu: 1 Rasat Memuru.
 17 — Ticaret Odası: 1 Başkan, 1 Kâtip.
 18 — Toprak Mahsulleri Ofisi: 1 Ofis Şefi, 1 Muh., 1 Vez., 1 Kan., 3 Bek., 1 Eksper, 2 Depo> Me.
 19 — Ziraat Bankası: 1 Md. 1 Muh. 1 Muh., 1 Vaz., 5 Me., 2 Takip Me., 2 Odacı, 1 Bekçi, 2 Mevsim Murakıbu.

Bunlardan başka T.H.K. Kızılay Şubesi, Orta Okul Kurma ve Yaşatma Derneği, Fakirlere Yardım Derneği, Kavak Kooperatifi, Dokumacılık Kooperatifi, Çoruh Un Şirketi, gibi mahalli teşekküller de mevcuttur.

BAYINDIRLIK DURUMU:

Trabzon — Erzurum — İnan Transit Yolu Bayburt'tan geçer. Bu sebeple bu yol üzerinde Bayburt'un en güzel ve istirahat edilebilir bir oteli — Transit Oteli — inşa edilmiştir. Devlet Otobüslerde bu yolda muntazam seferler yapılmakta iken 953 yılında Trabzon — Erzurum arasında bu hizmet tatil edilmiştir. Bu İşletmenin tamamen ilgası veya tam ticarî bir işletme haline getirilmesi düşünülmektedir.

Bayburt'un ikinci mühim bir yolu da Bayburt Of yoludur. Her sene ayrılan muayyen bir para ile bu yolun islâhına ve seyri sefere açılmasına çalışılmaktadır. Bu yol ikmal edildiği zaman halen Gümüşhane ve Ziganalardan geçen Transit yolunun doğrudan doğruya Bayburt — Of — Trabzon istikametine çevrileceği muhakkaktır. Bu takdirde Bayburt Trabzon arası daha kısalacak ve Ziganalardan daha müsait olan Soğanlı Dağları aşılmış olacaktır. İkti-

sadî ve ticari hayatında müspet bir gelişme sağlayacak olan bu yolun biran evvel açılması Bayburtlularca sabırsızlıkla beklenmektedir.

Bayburt'un bütün nahiye ve köylerine yaz aylarında motorlu vesait işlemektedir. Henüz toprak olan bu ham yollarda kışın kardan, baharları da çamurdan motorlu vesait geçmekte çok müşkülât çekerler. Bu yolların bütün mevsimlerde vesait yarar bir hale getirilmesine başlanmış olup, bu yıl Bayburt — Hart ve Bayburt — Pulur yolları ele alınmıştır.

Şehrin imar plânı mevcuttur, inşaat ve imar bu plâna göre yapılmaktadır. Sebze ve zahire hali olmak üzere şehir içinde iki pazar yeri ve ayrıca şehir dışında da bir hayvan pazarı vardır.

Şehre, benzerine çok az şehirlerde rastlanan, geniş bir cadde — Cumhuriyet Caddesi — ile girilir. Belediye tarafından şehir içi yollar parke yapılmakta ve imar plânına göre yeniden açılacak caddeler için istisnâlar yapılmaktadır.

Tazyikli ve fennî içme su tesisatı yapılmıştır. Şehirde 50 Çeşme ve 320 su abonesi vardır.

Bayburt'un en başta gelen umumi ihtiyaçlarından birisi de elektriktir. Halen çok eski bir ağaç derbinden elde edilmekte olan enerji gayri kâfidir, takati çok azdır. İller Bankasının yardımı ile yeni bir Hidro Elektrik Santrali yapılmaktadır. 325 bin liraya mal olacak olan bu Santral bitmek üzere olup Bayburt'un bu noksanı da giderilmiş demektir. Kanalizasyon henüz yapılmamıştır. Projesi hazırdır. Elektrik ikmal edildikten sonra ele alınacaktır.

Resmî ve Hususî diğer İmar Hareketleri:

İçinde Kalorifer tesisatı da bulunan modern bir Hükümet Konağı vardır. İlkokul, bir Ortaokul binası şehri süsleyen birer kültür ocaklarıdır. Mükemmel denecek bir Sinema binası ve ona bitişik, halen Askerî Gazino olarak kullanılan, eski Halkevi Binası, ana caddeyi güzelleştiren binalardandır. Aynı cadde üzerinde 181 bin liraya inşa edilmekte olan Ziraat Bankası, şehrin hâkim bir yerinde, 120 bin liraya yapılmakta olan Ceza evi ve 260 bin liraya yapılacak olan Plastahane binaları şehre ayrı bir ihtişam vermektedirler. Bütün bu resmî inşaatla muvazi olarak şahıslar tarafından büyük bir hevesle ve gayretle yapılan Oteller, Gazinolar, kahveler, dükkânlar, evler, lokantalar, pasta haneler, Bayburt'a modern bir şehir manzarası vermektedirler. Bütün bu resmî ve hususî inşaat çok güzel olan Bayburt taşı ile yapılmaktadır. Bu bir Bayburt hummalı bir faaliyet içindedir. Her kösede bir imar hareketi bize çarpmakta her gün bir başka bina yükselmektedir. Bu hızla Bayburt, Doğuda mühim bir merkez olmak azindedir. Şehrin artan nüfusunun ev ihtiyacını karşılamak üzere bir Yapı Kooperatifi kurulmuştur.

İKTİSADÎ DURUM:

Kazanın bugünkü geçiminde hâkim, Buğday, kısmen arpa ve hayvancılık oynamaktadır. Şeker pancarı ziraatının da çok verimli olduğu tecrübe edilmiştir. Bu bölgede kurulacak Şeker Fabrikalarına büyük ümitler ağılanmaktadır.

925 yılında Anonim Şirket halinde kurulmuş ve faaliyet halinde bulunul bir un Fabrikası vardır. Kaza merkezinde bir dokumacılık Kooperatifi ruhu ustur. Bakanlıkça gönderilen bir dokuma ustası kurs göstermekte ve ustan mezun olanlara da Bakanlıkça Tezgâh dağıtılmaktadır. Bayburt'un muhtelif yerlerinde Linyit, pirit, amyant, demir gibi madenlerin bulunduğu müşahede edilmiş ise de bunlardan sadece, kazaya 2-3 kilometre mesafede bulunan Linyit Kömürü bir şahıs tarafından işletilmekte ve yakacak ihtiyacının bir kısmına cevap vermektedir.

Diğer taraftan Maden Hanlarında Bakırlı Maden Suyu, Çitanos ve Saraycık Köylerinde Maden Suları, Manası Köyünde Karbonatlı maden suyu, Yukarı Loru köyünde Doğan Arslan Maden Suyu vardır.

Kazada gerek ticarî ve gerekse zirai sahada büyük faydalar temin eden Ziraat Bankası Şubesi ve ona bağlı olarak da dört Kredi Kooperatifi vardır. Bu yıl iki Kredi Kooperatifi daha kurulmasına teşebbüs edilmiştir. Bayburt'un Merkez, Nahiy ve köylerinde haftanın ayrı ayrı günlerinde kurulan pazarlar, kazanın İktisadî hayatı üzerinde mühim rol oynamaktadırlar. Bu pazarlarda alış veriş bilhassa hayvan ve hayvan mahsulleri üzerinde cereyan etmektedir.

ZİRÂÎ DURUM:

Kaza nüfusunun % 95 ini çiftçilik ve hayvancılıkla geçinenler teşkil eder. Halkın geçim kaynakları ziraat ve hayvan mahsulleridir. Arazi umumiyetle düzdür. Pulur ve Hart Ovaları kazanın hububat ambarlarıdır. Ormanlık abalar çok azdır. Bazı dağ köylerinde ufak meşelikler ve bataklıklar vardır. Bunlar kazanın yakacak ihtiyacını karşılamazlar. Kazanın bu orman ve ağaç eksikliğini tamamlamak için resmî ve hususî teşebbüsler yapılmaktadır. Hükümetçe Bayburt'ta bir Ağaçlandırma Mühendisliği kurulmuştur. Bu teşkilât vartası ile Bayburt'tan Maden Nahiyesine doğru Çoruh'un iki tarafındaki araziye halen 436 bin kavak dikilerek yetiştirilmeğe başlanmıştır. Ayrıca 952 yılında on köyde 100 bin kavak fidanı dikilmiş ve bu suretle köyler de ağaçlandırılmakta ve her köyün manevî şahsiyeti adına birer orman yetiştirilmektedir. Bütün masrafları hükümet tarafından deruhte edilen bu ormanlar beş yıl yine hükümet tarafından bakılıp yetiştirildikten sonra köye terkedileceklerdir. Hükümetin bu faaliyetine muvazi olarak mahallî bir Kavak Kooperatifi kurulmuş ve çalışmalara başlanmıştır. Halen bu Kooperatifte 70 bin ka-

ak fidanı dikmiştir. Bu ağaçlandırma faaliyeti yakın zamanda Bayburt halanı tezek yakmaktan kurtaracak ve aynı zamanda kereste ihtiyacını da karşılayacaktır. Bu sayede yaşama şartlarında çok müspet gelişmeler kaydedilecektir.

Bayburt'ta ziraat edilen arazi bir milyon dönümü aşmaktadır. Ziraatta münavebe usulü kullanıldığından her sene ekilen arazi 544.450 dönüm kadardır. Bunun 210.000 dönümü buğday, 150.000 dönümü arpa, 90.000 dönümü çavdar, 85.000 dönümü mahlût, 1.300 dönümü mısır, 950 dönümü fasulye, 200 dönümü Mercimek, 1.700 dönümü fiğ, 2.700 dönümü burçak, 3.200 dönümü patates ekilmekte ve senede takriben 21 bin ton buğday, 16 bin ton arpa, 12.600 ton çavdar, 10.200 ton mahlût, 130 bin ton mısır, 114 ton fasulye, 40 ton mercimek, 340 ton fiğden kuru ot, 210 ton Burçak, 2.669 ton patates mahsulü elde edilmektedir.

Hayvan Mahsulâtı: Hayvan sayısı her yıl artmaktadır. Bayburt, Anadolu'da küçük yayla diye anılır. Bu bakımdan hayvancılık en tabii bir servet kaynağı sayılmaktadır. Son yıllarda teklik ziraatın inkişaf ve hububat Batlarının yüksek tutuluşu dolayısıyla hayvan otlakıyeleri sürülmeğe başlanmıştır. Bu hal hayvancılığın istikbali bakımından bir tehlike arz etmekte ise de diğer taraftan Korunga ve Yonca gibi yem nebatları ziraatının yayılması bu tehlikeyi kısmen önleyecektir. Bu sahadaki çalışmalar her sene ilerlemektedir.

Bayburt hayvan serveti bakımından oldukça zengindir. 109.564 koyun, 24.635 keçi, 29.043 inek, 24.090 öküz, 3.397 manda, 1.558 at, 1,239 merkep vardır.

KÜLTÜR DURUMU:

Merkezde 3, köylerde 51 öğretmenli ve 19 Eğitmeli olmak üzere cem 'an kazada 73 ilkokul vardır. Bunlardan 3 ü kapalı olup halen 70 köyde tedrisat yapılmaktadır. Geri kalan 100 köy okulsuz ve öğretmensizdir. Merkez okullarında 751 erkek, 377 kız; öğretmenli köy okullarında 3255 erkek ve 1678 kız, Eğitmeli köy okullarında 253 erkek ve 171 kız olmak üzere kaza ilkokullarında cem 'an 4239 erkek ve 2226 kız olarak 6465 talebe ders okumaktadır. Ortaokulda 177 erkek ve 14 kız olmak üzere cem 'an 191 öğrenci vardır. Orta Kız Sanat Okulunda 21 ve Akşam Kız Sanat Okulunda 90 talebe vardır.

SPOR FAALİYETLERİ:

Kazada Çoruh Gençlik Kulübü, Şair Zihni Kulübü, Dağcılık Kulübü adında üç spor kulübü vardır. Civar kulüplerle yapılan müsabakalarda iyi neticeler alınmaktadır. Bilhassa Kayakta Türkiye çapında eleman yetişmiştir.

SAĞLIK DURUMU:

Kazada bir Askerî Hastane bir de Hükümet Tabipliğine ait bir Dispanser vardır. Bu yıl 260 bin liraya bir hastane inşasına başlanmıştır. Şahsa ait engin bir Eczane mevcut olup gerek Bayburt'un ve gerekse civarın ihtiyaçlarını karşılayacak bir durumdadır. Umumiyetle görülen hastalıklar Tifo ve Frengi 'dir. Frengili haspaların tedavileri için Hart ve Pulur Nahiyelerinde birer mücadele istasyonu açılmıştır.

İçme suları: Şehir suyu fenni tesisatla getirilmiş olup sıhîdir. Nahiye ve köylerdeki içme suları umumiyetle açıktan akmaktadırlar. Hükümet yardımı ile şimdye kadar 40 köyün içme suyu fennî şekilde yaptırılmıştır.

Kanalizasyon tertibatı yoktur. Projesi hazırdır. Belediyece fennî bir mezbaha inşasına başlanılmış olup henüz natamamdır. Süprüntüler Belediyeye ait a. abalarla taşınmakta ve Çoruh'a dökülmektedir.

Mezarlıklar şehir haricinde olup gayri mümtazdırlar.

SOSYAL DURUMU:

Halkın % 95 i çiftçilikle iştilig etmektedir. Gittikçe artmakta olan nüfusu daima sabit kalan toprak geçindiremediğinden iş mevsimlerinde halk gurbete gider. Bayburtlular çalışkan ve zekidirler. Lisanları tamamen Türkçedir. Köylerde ve şehirlerde erkeklerin kıyafeti tamamen medenidir. Kadınlar evden dışarı eham giymeden çıkmazlar. Ehrama sarınmak kadınlar için örf ve âdetin mecburî kıldığı bir haldir. Bayburt'tan dışarıda kadınlar bu ehamı kullanmazlar ve tam şehirli gibi, giyinirler.

Halk boş zamanlarında kahvelerde vakit geçirirler. Kahvelerde tavla ve muhtelif kâğıt oyunları oynanırsa da kumar oynanmaz. Kumar ve içkiye karı iptila yoktur.

Halkın dinî hisleri kuvvetlidir. Aile müessesesine hürmetleri fazladır. Evlenmelerde medenî nikâha da ehemmiyet verirler.

Anadolu'nun bu küçük yaylasında ve bu eski kültür merkezinde yetişen Bayburtlular millî asaletlerini her şeyin üstünde tutmuşlardır. . Bayburt oyunları Doğu'nun en ritmik ve alâka çeken oyunlarıdır. Şair Zihnileri, Celâlileri ve daha birçok eski şöhretleri yetiştiren Bayburt halkının güzel sanatlara karşı devamlı bir meyli ve ilgisi vardır.

Kazada emniyet ve asayiş sarsacak, ammenin huzurunu bozacak vakalara rastlanmaz. Kasten yangın çıkarma, yol kesme, dağa kaldırma ve eşkıyalık gibi hadiseler hiç yoktur. Halk kanunlara ve idareye itaatkârdır.

TRABZON TARİHİ

Trabzon Kalkınma Cemiyeti tarafından «Trabzon Tarihi» adı altında yayınlanan ve üç lira bedelle satılan eser muhteviyatı itibariyle tavsiyeyi lâyık görmüştür.

Kitaptan, Cemiyetin Ankara merkezinden tedarik olunabilir.

DERGİ

EMEKLİLİKTE MUTEBER OLAN FİİLİ VE İTİBARÎ (HİZMETLER)

Ziraat Vekâleti Tahsis Şefi Sait Yıldız tarafından «Emeklilikte muteber olan fiilî ve itibarî hizmetler» adı altında yayınlanan ve iki buçuk lira bedelle satılan kitap aynı zamanda tatbikata müteallik karar ve içtihatları da ihtiva inektedir. |

Kitap, sahibinden tedarik edilebilir.

DERGİ

ŞARK YILDIZI

Yakın tarihimizle alâkalı vakiadan alınarak Hikmet Ilgaz tarafından (ŞARK YILDIZI) adı altında iki cilt olarak meydana getirilen eser muhteviyatı itibariyle okumayı değer görmüştür.

Kitabın beher cildi ikişer buçuk liradır.

İstanbul - Kadıköy - Moda Caddesi No: 105 de Hikmet Ilgaz adresinden istenilmelidir.

DERGİ